

ITE

korvessa

S I S Ä L L Y S

Esipuhe..... 6

ITE-puhe

Pessi Rautio: Yhteisten kuvien kautta omaperäiseksi 8
Minna Haveri ja Auli Jämsänen: ITE-chat..... 16
Juha Saitajoki: Vierekkäin, lähekkäin ja ehkä yhdessä..... 22

ITE-teot

Maria Kalliokoski: Kätkössä ja näkössä..... 28
• Arja Elovirta: Maagiset ääriviivat..... 32
• Arja Teikola: Alpo Määttä – metsän poika..... 36
Laura Kauppinen: Katseen pysäyttävät pihat..... 40
Mauno Keränen: Taiteestani..... 47
Helena Lonkila: Itäinen ITE – taitavuutta ohi rajojen 48
• Tuija Wahlroos: Aune Riihosen omituinen asento..... 50
Erkki Pirtola: Kuulkaa korkeimme ITE-murinaa..... 54
• Veli Granö: Suomen suurin ITE-monumentti löydetty ja tuhottu..... 58
Maria Helo: Perukoiden nousu..... 62
Sarianne Romppainen: Taidetta takapihalla. Yhteisöllisyys ja ITE-taide Suomussalmella..... 66
• Helena Lonkila: Ilmari Kiannon ITE-ympäristö..... 72
Veli Granö: Työllistämiprojekti luottaa ITE-filosofiaan..... 74
• Pirjo Immonen: Henkeä alkää sammuttako..... 76
• Arja Teikola: Runoilijan käsi veistää puuta..... 80
• Pirjo Immonen ja Elina Vuorimies: The Mäkäräinen rules!..... 84

ITE-matrikkeli

Pirjo Immonen ja Elina Vuorimies: Veistäjiä, maalareita, kerääjiä, keksijöitä ja etsijöitä..... 94
Kirjoittajat..... 112

- TOIMITTAJAT: PIIRJO IMMONEN JA ELINA VUORIMIES
 - ITE korvessa, nykykantaiteen vuosikirja 5 • MAAHENKI OY
 - TAITTO: RITVA KOVALAINEN & RIIKKA LÖYTÖKORPI
 - VÄRIEROTTELUT: PETRI KUOKKA/AARNIPAJA KY
- ETUKANNES VÄINÖ HALOSEN SUSI-VEISTOS. KUVA: PEKKA AGARTH.
TAKAKANNES AUNE RIIHOSSEN TÖLLÖTTÄJÄ. KUVA: TEIJO MÄÄTTÄNEN

- © KIRJOITTAJAT, VALOKUVAAJAT JA MAAHENKI OY • ISBN 978-952-5652-01-7
- Maahenki Oy, HELSINKI 2007
- PAINOPIIKKA: KARISTO, HÄMEENLINNA

HYRYNSALMI, KAJAANI, KUHMO, PALTAMO, PUOLANKA, RISTIJÄRVI, SUOMUSSALMI JA VAALA.

Pekka Agarth

Matti Karhun kiihdytysauto odottaa kesää.

Eläköön elämän hillittomyys!

Ajoimme tuhansia kilometrejä halki kainuulaisen maiseman ja ihailimme auton ikkunasta korpikuusikkoa, suoaukeaa, korkean vaaran laelta avautuvaa jäistä tai vapaata järven selkää. Parhaimmillaan kuuset olivat tykkylumen peitossa, kattonaan tähtitaivas ja pakkasen luoma revon tulien tykytys, korven ylellisyys, joka korvaa mainosvalot ja melskeen.

Kotimatalla mielessämme saattoi pyöriä korpifilosofin kanssa käyty keskustelu taiteen merkityksestä tai juuri nähty piha, jonka aluskasvillisuuden lomassa odotti löytäjänsä satojen kivisten henkien kansa. Tapasimme lukemattomia ihmisiä, jotka ovat antaneet vallan visuaaliselle improvisaatiolle, ja kohtaamisten tuloksena kädessäsi on nyt ensimmäinen yhden maakunnan ITE-taiteeseen keskittyvä nykykansantaiteen vuosikirja.

6 Kirjan lopussa on kainuulaisen ITE-taiteen ”matrikeli”, joka on .vajavainen jo syntyessään: uusimmat ilmiannot eivät ole ehtineet enää mukaan ja muutenkin Kainuuta kierrellessä tuli tunne, että mitä tahansa ovea kolkuttamalla olisi paljastunut jotain uutta.

Kainuulaisen luovuuden superyliopistoja ovat kansalaisopistojen piirit, joiden toimintaa on viime vuosi

na supistettu erityisesti syrjäkylillä tulokset eivät onneksi näy. Kun oppii, miten savi taipuu, voi keramiikka välineenään ryhtyä luomaan oma maailmaa, ja sama pätee muihin materiaaleihin. Olennaista on oppiminen sen vuoksi, että pystyisi itse luomaan.

Erottuuiko nälkämään nykykansantaide sitten suoraan suomalaisesta ITE-perheestä joidenkin erityispiirteiden avulla? Ainakin taiteen tekemiseen inspiroi aivan erityisesti luonto, joka on kainuulaiselle vapauden valtakunta, paikka, johon mennään lepäämään, löytämään itsensä, saamaan sielulle lepoa. Maiseman keskellä sijaitsevat usein myös teokset. Maantienvarren metsikköön on koottu lauma suomalaisia villieläimiä, keskelle kotipihaa tummanpuhuva karhukansa, koivukujan kaunistukseksi roikkuu gorilla ja erämaajärven rannalle on kotiutunut merellä elävä kuutti.

Löytyi myös jotain aivan erilaista: mikroristipistoja barbienvaatteissa, roskainstallaatioita olohuoneessa, puukeutumisperformansseja kylätiellä, globalisaatiota komentoivia maalauksia navettagalleriassa.

Yksi Kainuun ITE-taidetta leimaava piirre oli yllättäen yhteisöllisyys. ITE-taiteilijaa pidetään usein yksilö

Pirjo Immonen & Elina Vuorimies

suorittajana, mutta kainuulainen niin meille kerrottiin ei uskalla hullutella yksin, porukalla kylläkin. Yhdessä siis puetaan heinäpäitä ja tehdään niistä hylätylle pellolle kokonainen kansa, rakennetaan heinäseipäistä monumentti, risuista karja, sementistä satumetsä, kesämökille romuveistoksia lasten iloksi.

Yksilö kaipaa kadotettuun yhteisöön, mutta kaipuutaustalla on myös historiaa. Täällä on ollut pakko tulla toimeen omillaan tavallista kauemmin, sinnitellä ja osata tehdä itse niin kauan, ettei kaupasta vielä kukaan osteta, jos tekemisen taito on tallella. Ja siitä ollaan salaa ylpeitä. Vaaroilla soi vapauden kaipuu.

Tietoisuutemme siitä, miten ITE-taide määritellään, ei ole tämän projektin aikana juuri lisääntynyt. Pikemminkin hämmennys on kasvanut ja kysymyksiä on tullut lisää.

Ehkä ITE-taiteen merkitys ei löydy niinkään elämän hallinnan kuin sen hillittömyyden ulottuvuudesta. Kenties nykykansantaiteilija on nostanut kätensä pystyyn, antanut itselleen luvan irrotella, tehdä jotain, mitä on aina halunnut. Jos ajatella, että taide ylittää todellisuuden ja toimii yhteiskunnallisen systeemin vastakuvana, on hillittömyys ja hulluttelu enemmän kuin toivottua.

Pekka Agarth

ITE -puhe

YHTEISTEN KUVIEN KAUTTA OMAPERÄISEKSI

Taidehistorian uranuurtaja Ernst Gombrich kirjoitti aikoinaan varsin järkeenkäyvän teorian siitä, millä mekanismeilla esittävä kuvataide on länsimaissa kehittynyt yhä tarkempaan esittävyteen. Ei ole mahdollista jäljentää todellisuutta kuvaksi johonkin toiseen materiaaliin vain todellisuutta katso malla. Taiteilija ei itse asiassa kuvaa kohdetta katseen sa mukaisesti, vaan hänellä on mielessään tietty skeema, malli kuinka asia esitetään, johon hän tekee korjauksia, kunnes vertailemalla huomataan, että yhdennäköisyys todellisuuden kanssa on entistä suurempi. Esittävän teoksen jalostuminen tapahtuu siis yrityksen ja erehdyk

sen kautta. Kun taiteilija tai kuvantekijä huomaa, että jokin kenties jopa vahingossa tapahtunut viiva tai muoto on ”aivan kuin” jokin asia maailmassa, kun se on oikeamman näköinen kuin entiset viivat tai muodot, hän pyrkii siitä edes toistamaan tuota elettä materiaalissaan.

Katsellessa valikoimaa vaikkapa kainuulaisen ITE taiteen teoksista tuntuu, että moni teoksista on juuri tuon ”aivan kuin” huomaamisen ytimessä. Oksan käärä tai puun mutka on aivan kuin ukkeli, aivan kuin lintu, aivan kuin kekkonen, varsinkin jos siihen lisää jotakin. ITE tekijät ovat taiteen alun kynnyksellä, ikään kuin keksimässä taiteen historiaa, taiteen pyörää uudel

Lauri Mäkräisen käsissä puu muuntuu presidentin kuviksi...

... ja Kekkonen taipuu sulavasti eri rooleihin.

leen. Taiteilijan henkilökohtaisen havainnon ja huomion riemukkuus välittyy useimmiten teoksista. Jokainen ratkaisu skeemasta näköisyyden suuntaan aiheuttaa katsojassakin jonkinasteisen myötäoivalluksen viehätysten.

Kenties tuo kuvaamisen valmiiksi mielessä oleva malli on erityisen vahva juuri ITE taiteilijoilla. Joskus voi näyttää siltä, että ITE taiteilija ei laisinkaan korjaa tulostaan vertaamalla näköiseen, hän vain tekee skeemaan sa: ihmisellä on silmät ja suu, jotka ovat tietysti mantelinmuotoisia reikiä, ihmisellä on kädet ja jalat, ne taas ovat pitkulaisia jäseniä. Pää on pyöreä, ja sen yläosaan laitetaan tukka. Silloinkin ITE taiteilija on ikään kuin riippumaton, omaehtoinen, hän ei vertaa näkemystään todellisuuteen vaan pitäytyy omassaan.

Löydämmekö ITE taiteen suurimman viehätyspiirteen siinä hetkessä, kun teoksessa todellistuu katsojankin silmien eteen luonnonesineen estetiikan siirtyminen kulttuurin estetiikaksi? Varsinkin suomalaisissa teoksissa puu muuntuu usein kuvaksi ja puuveistoksessa muuntumisen hetki on erityisen selvästi näkyvillä.

Tällaisena muuntajana ITE taiteilija on erityisessä asemassa yhteiskunnassa, hän on yhteisön etujoukkoa. Hänen kohdallaan on aina näkyvissä uuden alku. Siinä mielessä hän on poikkeusyksilö, joka on uuden luomisen kynnyksellä, jatkuvasti.

LUONTOKAPPALEESTA KULTTUURIESINEEKSI

”Luonnosta” päin nähtynä ITE taiteilija on progressiivinen, havainnollaan ja luomisvoimallaan karahkasta, romuesineestä tai kivenpalasesta uutta tekevä. Hän muuntaa todellisuutta toiseksi. Alkuaan sisältöä vailla oleva kappale alkaakin tarkoittaa jotakin. Monilla ITE taiteilijoilla on hämmästyttävä kyky löytää ja rakentaa näköisyksiä ja sikäli merkityksellisyyksiä olemassa olevista kappaleista.

Mutta millaisena näiden taiteilijoiden yksilöllisyys näyttäytyy ihmiskunnan jo aiemmin tuottamien taideesineiden maailmasta, kulttuurista, nähtynä?

ITE taiteilijoiden teosten ulkoinen muoto on usein yllättävä, omintakeinen. Osaksi kai juuri siksi, että kuvattu on niin usein jännöksettömästi taiteilijan skeemasta, ennakkonäkemyksestä lähtöisin, ilman vertaamista kuvattuun kohteeseen. Vertaaminenhan aina lopulta yhtenäistää kuvaamisen tapoja. Muotokielessä viehättää myös sen näkyminen, kuinka taiteilija on joutunut aivan yksin työläästi keksimään omintakeisia ratkaisuja ongelmiin, joihin on jo tietynlaisia vastauksia kuvataiteen historiassa. Taide esineiden joukossa nämä ovat aiheiltaan kollektiivisesti yhteisiä, toisinaan jopa kuluneisuuteen asti.

Yhteiset symbolimme Lauri Mäkräisen näkemyksinä.

MISSÄ MAAILMASSA MITENKIN?

On pohdittu paljon sitä, missä määrin kukakin ITE tai teijioiksi määritellyistä on tietoinen taiteen ja taideteosten kontekstista, siis siitä miten taideteos toimii. Itse asiassa taideteokseksi kutsuttu toimii sosiaalisena konstruktiona eri ympäristöissään aivan eri tavoin.

Ns. korkeataidemaailma onkin vuosisatojen myötä muotoutuessaan tullut tilanteeseen, jossa taideteosten arvostuksen mittana on lähinnä kyky näyttää maailma uusiksi tai osoittaa maailmaan uudella, tai aavistuksen verran ennen kokemattomalla tavalla. Vähimmäisvaatimuksena on näkemisen tai esittämisen tapa, joka ei ole täysin yleinen ja käytetty. Tästä juontuu nykytaiteen individualismin ja uutuuden kultti. Tällöin sen voi toivoa tuottavan sellaisten asioiden näkemistä, joita ei ole ennen pystynyt huomaamaan tai asioiden näkemistä siten kuin ei ole ennen tajunnut nähneensä. Näin lisääntyy katsojan ymmärrys itsestä ja maailmasta sekä myös siitä, miten muut itsensä ja maailman suhteen näkevät.

Uudella tavalla näkemisen arvo on yhteiskunnassamme nyt niin omaksuttu, että melko varmasti myös ITE taidetta ainakin jossain määrin arvotetaan samalta pohjalta kuin nykytaidetta: uuden näyttäjänä. Sen ansiot

uuden katsomustavan esiintuojana persoonallisen ja yhteisöllisen rajapintana kuitenkin vaihtelevat eri yhteisöidensä välillä.

1) Nykytaidemaailmassa oleminen

Nykytaidemaailmaan ITE taiteilija voi kyllä tuoda omin takeista ja suorasukaista muotokieltä ja palauttaa siihen luonnon lailla luovan taiteilijan myyttiä. Tämähän on kriittisten näkemysten romuttama taiteilijakuva ja siksi nykytaiteen maailmassa jälleen tuoreentuntuinen, ja hyväksyttävä, varsinkin kun siihen kuitenkin liittyy individin korostuksen sijasta ajatus ”kansan äänestä”. Joskus suoraan tekeminen kerta kaikkiaan puhuu sanoja ko vempaa. Itsepäisyys oman kuvallisen skeeman kanssa on tuoretta. Nykytaiteen yhteisössä ITE taiteilijan oleellisin uutta näyttävä viesti on usein siis asenne.

Aiheiden tasollahan suomalainen ITE taide sen sijaan näyttää käyttävän lähes säännönmukaisesti suuria yhteisöllisesti yhdistäviä symboleita: pontikkapannuja, vanhoja työtapoja, eläimiä, eritoten karhuja, tupia, seitsemää veljestä, Kekkosta, Koivistoa, Ahtisaarta, Halosta, Spedeä ja Nykästä. Ihmistä kuvataan useimmiten ”ukkelina”, joka on ihmisen yleinen ja yhteinen skeema. Kaksi suurta teemaa erottuu myös: uskonto ja sukupuoliuus.

Molempien kuvauksessa on usein varsin hämmentävää yksinkertaisuutta ja selkeyttä: rinta on seksuaalisuutta, risti on uskontoa.

ITE taideteos tuo siis uuden hakemiseen sitoutuneeseen nykyaidekontekstiin vahvasti konventionaalista ja äärikollektiivista, miltei myyttistä aiheamaailmaa, mikä voi yllättävästi tuntua tuoreelta. Samaan aikaan se kuitenkin tuo tuoreutta myös odottamattomien muoto ja materiaaliratkaisujen kautta. Kuitenkin mikäli ITE taiteen määrä nykyaidekontekstissa nousee suureksi, sen usein samankaltaisina toistuvat ratkaisut alkavat vähentää tuoreudentuntua.

2) ITE-taiteen maailmassa oleminen

Mutta kuinka ITE taiteen maailmassa omintakeisen näkemyksen esiintuominen onnistuu? Mikä erottuu, kun paljon ITE taiteilijoiden töitä kootaan yhteen? Koska uusia aiheita näkyy harvakseltaan, näyttää siltä, että näkemyksen erityisyys löytyy nimenomaan taiteilijan tyylistä, samaan tapaan kuin vaikkapa jo renessanssin, tai sittemmin modernismin taiteessa.

Kullakin ITE taiteilijalla on tuo oma skeemansa, malli tehdä vaikkapa ihminen, jonka variaatioita on kiinnostavaa seurata. On myös mahdollista, että kun ITE taiteelle on luotu tarpeeksi vankka institutionaalinen perusta kirjoineen ja näyttelyineen, se luo omanlaistaan painetta ylittää edelliset saavutukset ja lähteä kilvoittelemaan omintakeisuuden volyymillä, niin että omintakeisuudelle tulee tietty malli. Näin on käynyt tiettyjen alkupe räiskansojen rituaalisen taiteen muuntumisessa matkamuiستotavaraksi; kun esineitten tietyt groteskit piirteet näyttivät herättävän muukalaisissa erityistä kiinnostuneisuutta, niitä alettiin korostaa myynnin toivossa.

Mitä enemmän ITE taiteilija alkaa tietoisesti tai tiedostamattaan lähestyä ITE taiteen ”sääntöjä” tai käytäntöjä, sitä läheisemmin hän voi tuntea kuuluvansa tiettyyn yhteisöön, mutta sitä vähemmäksi hänen individualinen, poikkeustapaukseen perustuva, asemansa siinä heikkenee.

3) Yhteisössä oleminen

Alkuperäisessä yhteisössään, kylässä tai kaupungissa, yhteisön ”taiteellisenä jäsenenä” ITE taiteilija varmasti tuo

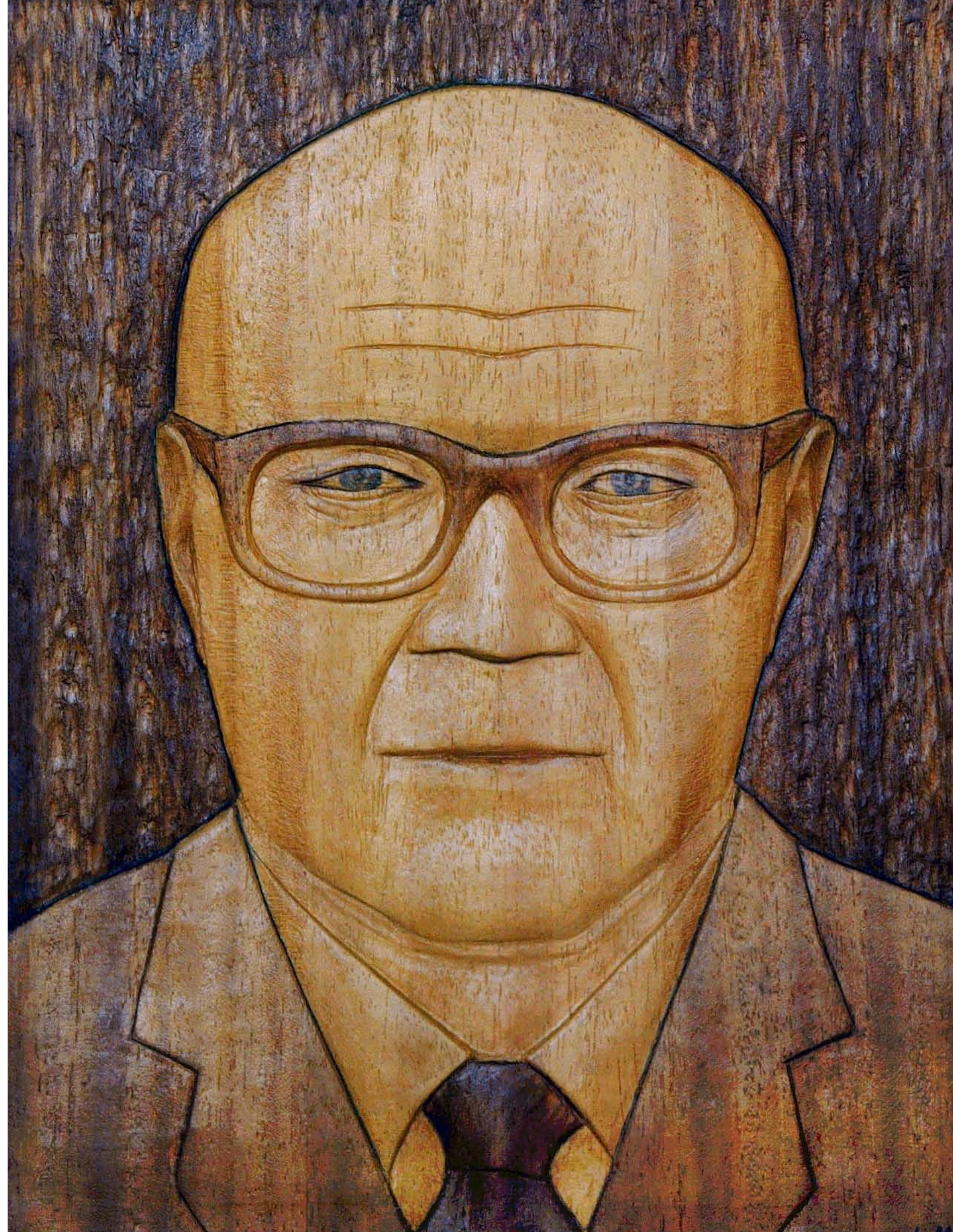
esiin sellaisen näkemyksen maailmasta ja siinä olemisesta, joka ei ole ympäristössään aivan yleisin arkikäsitys.

Itse asiassa jokainen, joka maalaa, joka veistää puusta jotakin, joka tekee käsitöitä, jo teollaan kertoo muille, että näinkin voi elämäänsä käyttää. Se, että henkilö nousee puuhailijasta noteeratun ITE taiteilijan luokkaan, tuntuukin sitten riippuvan usein volyymistä. Monen ITE taiteilijan merkittävyys ja erityisyys on juuri suurissa määrissä tai teoksen valtavassa koossa: mennään ikään kuin liian pitkälle sopivista harrastuksen mitoista. Yhteisössään taiteilija tunnetaan juuri esim. ”sinä tyyppi nä, jonka pihalla on neljäkymmentä karhuveistosta.” Teosten volyymi ei ole siis taiteellisen viestin ja ilmaisun kannalta yhdenmukainen, vaan juuri seikka, joka voimallistaa taiteilijan pääviestiä: uskokaa tai älkää, mutta näinkin voi tehdä, näinkin toimia, tähänkin ihmiseltä riittää voimavaroja.

Siis, mitä kovemmin ja maanisemmin ITE taiteilija paneutuu konventionaalisten ja yhteisön sisällä yhteisesti ymmärrettäväksi oletettavien kuvien tuottamiseen, ja mitä enemmän hän toteuttaa skeemaa, ennakkokäsitystä kuvaamisen ”oikeasta” tavasta, sitä enemmän hän paradoksaalisesti omaa individualisuuttaan todentaa.

Mikä loppujen lopuksi on tyypillisen ITE taiteilijan työn suurin merkitys kaikkien käytännöissään ja katantokannoissaan hieman eroavien yhteisöjen nykytaidemaailman, ITE taiteen ympyröiden ja alkuperäisen elinyhteisön sisällä? Löytyykö se siitä merkittävästä riskivedosta, joka on taiteilijan poikkeusyksilöllisyyden ja hänen aiheidensa ja teemojensa yltiöyhteisöllisyyden välillä?

Onko nykytilanne niin kummallinen, että se, joka tohtii yrittää tehdä edes haave kuvaa yhteisesti ymmärrettävästä tilanteesta tai kollektiivisesti jaettavasta kokemuksesta, on pelkästään kummallinen erikoisihminen, aivan erikoinen ja outo erotuksena meistä kaikista muista tieteenkin toinen toistaan yksilöllisemmistä ihmisistä? 🐾

Lauri Mäkräisen reliefi 1970-luvulta.

ITE- chat

Minna Haveri ja Auli Jämsänen

Kerttu Mehtälän hirvet
Lumotun hallan maasta.

AJ: Olet hakeutunut muodollisen taideopetuksen pariin, saattanut opintosi päätökseen ja osallistunut näyttelyihin, joten mikä sai sinut kiinnostumaan juuri ITE -taiteilijoista väitöskirjasi aiheena?

MH: Lapsuudesta alkanut taideharrastus johdatti minut taidekouluun, kuvataideopettajan opintoihin ja lopulta taiteen tutkimuksen pariin. Taidekoulutuksestani huolimatta, tai ehkä juuri sen ansiosta, näen ITE-taiteen mielenkiintoisena taideilmiönä. Teokset syntyvät taidemaailman ulkopuolella, mutta luovuuden arvo tai teosten ilmaisurikkaus eivät sitoudu oppiarvoihin tai asemaan taiteen kentällä.

Sinä puolestasi olet tehnyt väitöstutkimuksesi matrikkeli-taiteilijaksi valikoitumisesta. Matrikkelिताidehan edustaa niin sanottua oikeaa taidetta ja ammattitaiteilijuutta. Mikä on suhteesi marginaalitaiteilijoihin ja taidemaailman ulkopuolelle jättäytyviin tai jätettyihin taiteilijoihin?

AJ: Marginaalista on muodostunut yksi keskeisistä taidehistoriallisen tutkimuksen kohteista. Usein kuulee sanottavan, että marginaalin tutkimus on nyt muodikasta, mutta kyllä se ilmentää jotakin jonka esiin kirjoittaminen koetaan tärkeäksi. Omassa työssäni marginaali tuli esiin siksi, että olin kiinnostunut siitä, kuka sai käyttää määrittelyvaltaa suomalaisella taidekentällä ja tehdä rajatyötä

Arto Tulima

Teijo Määttänen

Kapulanvetäjät, Pentti Mäkräinen.

taiteilijoiden välillä. Halusin nähdä, onko historiallisen aineiston perusteella mahdollista jäljittää keskeiseksi aineistolähteeksi muototutuneen hakuteoksen, suomalaisen matrikelin syntyhistoriaa ja lähtökohtia. Mitä ammattitaiteilija oikeastaan on, jos matrikkeliä pidetään sen mittapuuna?

Olin samalla utelias: millaisia tekijöitä Suomessa toimi gallerioiden ja Taiteilijaseuran organisoiman näyttelytoiminnan ulkopuolella? Näitä tekijöitä on toistaiseksi kartoitettu sangen vähän 1900-luvun alun osalta, jolloin maassamme toimi hyvin runsaasti taiteilijoita. Mutta tahdoisin palata ITE-taiteilijasta esittämäsi luonnehdintaan taidemaailman ulkopuolisena. Onko ITE-taiteilija siis sama kuin Outsider-taiteilija vai kuinka ulkopuolella on oltava ollakseen ihan ITE?

MH: Outsider-taiteilijaksi on taidepuheessa nimitetty taidekeskusten ulkopuolella työskenteleviä taiteilijoita laidasta laitaan. Jopa Esko Männikköä on kutsuttu outsider-taiteilijaksi, vaikka hän on yksi tunnetuimmista valokuvataiteilijoistamme. Itseoppineiden taiteeseen liittyvänä taidekäsitteenä outsider-taide viittaa art brut -taiteen perillisiin. Tämä "aito" outsider-taide on mielisairaiden ja järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolisten visionäärien usein pakonomaisesti toteutettua oman sisäisen maailman kuvitusta, jota ei ole välttämättä tarkoitettu esitettäväksi kenellekään. ITE-taiteilijat puolestaan kuuluvat "tavalliseen kansaan" ja toimivat ulkopuolisen roolissa vain taidemaailman näkökulmasta katsottuna.

Mielenkiintoiseksi ITE-taiteen ja outsider-taiteen aseman suhteessa taidemaailmaan tekee se, että määriteltäessä ulkopuolisuutta pelkästään taiteilijan asemalla on merkitystä. Näin ollen ITE-taiteessa taiteellisen toiminnan täytyy tapahtua taidemaailman käytäntöjen ulkopuolella, mutta teoksia voidaan esittää vaikka taidemuseoissa.

Mainitsit, että taidehistorian tutkijoiden kiinnostus marginaaleja kohtaan on kasvanut viime aikoina. Taide levittäytyy muille elämänalueille, arki taiteistuu ja uusia ilmiöitä otetaan taidemaailman huomion kohteeksi. Miten taidehistorioitsijana ennustaisit ITE-taiteen tulevaisuutta?

ITE- chat

Kuka tässä
oikeastaan
on taiteilija?

AJ: Jos katsotaan, miten kaikenlainen käsityö tai vaikka pa tuunaus on tullut viime vuosina suosituksi, voisi ennakoida, että suhde ITE-taiteeseen on jatkossa toisenlainen. Sen uutuudenviehätys katoaa, ehkäpä jonkinlainen kyllästyminenkin tähän ilmiöön alkaa nousta. ITE-taiteen esiinmarssissa näkyi mielestäni piirteitä romantiikasta, ajatus siitä, että jossain on olemassa vielä viatonta tekemisen riemua. ITE näyttäytyi vaihtoehtona taidemaailman sisäsiirtoisuudelle ja taidekentän arvovaltaisuudelle.

Lähitulevaisuudessa design laajenee alueille, joilla emme vielä ole tottuneet sitä näkemään ja yksilötasolla oman elinympäristön ja kodin muokkaaminen yksilölliseksi yleistyy. Yltiöyksilöllisiä koteja on alkanut jo näkyä sisustuslehdissä ja -ohjelmissa. Huomio suuntautuu ITE:ssä uusiin piirteisiin ja itse toivoisinkin, että taidekirjoittajien kiinnostus kohdistuisi vähitellen tekijöiden elämän sijaista heidän teoksiinsa. Minusta on ollut välillä melkein kiusallista katsoa, miten tekijöiden yksityisyys vedetään hyvin paljaasti esiin kaikkien katseltavaksi. Se herättää ihmettelemään, kuka tässä oikeastaan on taiteilija? Se, joka valmistaa artefaktin vai tuo toinen, joka nimittää sen ITE:ksi, taltioi tai laittaa esille?

MH: Tekijän omassa elinympäristössä ITE-taide sitoutuu voimakkaasti taiteilijapersoonaan, hänen arkeensa ja elinympäristönsä. Taidemaailmaan vietyinä se on löytäjän taidetta, jonka asema lähentelee mielestäni ready made -teoksen ideaa. Näyttelyissä taiteilijuutta sanan varsinaisessa merkityksessä edustavat ITE-taiteen taltioijat, ITE-taiteilijuus on oma kategoriansa. ITE-taide on luovuuden muoto, jonka muovautuminen taideilmiöksi on taide- ja kulttuuritoimijoiden ansiota. ITE-taiteilijat tuskin omatoimisesti muodostaisivat minkäänlaista ryhmää tai edes pyrkisivät saamaan teoksilleen taidemaailman huomiota. ITE-taiteen matka pihosta ja pirteistä taiteen näyttämöille sisältää monivaiheisen taiteeksi ottamisen prosessin: ensin itseoppineiden taide on "etsintäkuulutettu", sitten löydetty ja lopuksi valittu esitettäväksi ITE-taiteena.

Jottei teosten alkuperäinen esitysyhteys ja tekijyys unohtuisi, ITE-taidepuhe on keskittynyt taiteilijoiden elämäkertatietoihin. Taiteilijan persoonaan liittyvällä taidekirjoittamisella epäilemättä vahvistetaan mielikuvaa alkuperäisestä ja viattomasta luovuudesta ja rakennetaan romanttista ITE-taiteilijamyyttyä. Kuitenkin, jos ITE-taide irrotettaisiin tekijöiden elämän yhteydestä, se menettäisi identiteettinsä ja ison osan kiinnostavuuttaan. Tietenkään ei ole tarkoituksenmukaista ruokkia taideyleisön mielenkiintoa yksityisyyden kustannuksella. Taidekirjoittaminen ja taidetoiminta ovat vallankäyttöä, johon liitt-

Miten tekijät
puhuvat itsestään?

tyy vastuu. Rajanveto yksityisyyden ja julkisen välillä on tehtävä tapauskohtaisesti ja yhteisymmärryksessä taiteilijan kanssa. Ja tosiaan, itse teoksiin olisi syytä kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. ITE-taiteella on arvokas elämänhallinnallinen ulottuvuus, mutta se on ehdottoman kiehtovaa myös ilmaisullisilta ominaisuuksiltaan.

AJ: Kun kuvaat, että ITE on löytäjän taidetta tulee mieleeni, kuinka suuri osa taiteen historian suuressa kertomuksessa esitellyistä mestariteoksista on samassa mielessä löytäjän taidetta. Kulttiesineet, tekstiilit ja öljyruukut on esitelty yleisteoksissa osana taiteen jatkumoa ja tuotteet valmistanut käsityöläinen on aivan kuin huomaamatta nimitetty taiteilijaksi. Taidekirjoittajilla on merkittävä tarve laajentaa taiteen ja taiteilijuuden käsite ulottumaan sinnekin, missä taidetta ei länsimaaisessa merkityksessä ole.

Olet tavannut monia ITE-taiteilijoita, joten nyt kiinnostaisi kuulla, miten he itse nimittävät teoksiaan? Onko se heille taidetta vai puhutaanko teoksista jollakin ilmeikkäämmällä käsitteellä? Miten tekijät puhuvat itsestään, taiteilijanako?

MH: Vuosituhannen alussa teosympäristöjä kierrellessäni tekijät vielä käyttivät itsestään omaperäisiä ja usein hiukan vähätteleviä nimityksiä kuten esimerkiksi "pilaveistäjä" ja "väkertelijä". Luonnollisesti puheissa vilahtelivat myös kansantaiteilija, pihataiteilija, harrastajataiteilija ja uutena ITE-taiteilija. Nykykansantaiteilijoilla oli silloinkin omassa ympäristössään ja yhteisössään taiteilijan asema ja sen mukainen identiteetti, mutta heillä ei ollut vakiintunutta termiä kuvaamaan taiteilijuutensa lajia.

ITE-projektin saama laaja julkisuus ja ITE-käsitteen vakiintuminen yleiseen kielenkäyttöön on antanut näille itseoppineille heidän kaipaamansa nimityksen ja sen myötä tunteen, että he kuuluvat taiteineen osaksi ryhmää. Muutama poikkeusta lukuun ottamatta ITE-taiteilijat arastelevat taiteilija -nimityksen käyttöä, koska se heidän taidekäsityksensä mukaan viittaa ammattimaisuuteen, kultakauden mestareihin ja niin sanotun arvotaiteen luomiseen. Teosten nimittämisessä ei nähdäkseni ole ollut samanlaisia ongelmia kuin taiteilijuuden määrittelyssä vaan teokset ovat olleet veistoksia, tauluja ja majoja jne ja ovat sitä yhä. Nykyään tosin niillekin löytyy yhteinen nimittäjä eli ITE-taide.

ITE-toiminta nimesi nykykansantaiteen taideilmiöksi, teki sen ilmiönä näkyväksi. Kun aiemmin pyysin sinua ennustamaan tulevaa, nyt kysyn arviotasi menneestä. Kuinka kauas ajassa uskot ITE-taiteen kaltaisen ilmaisun olevan jäljittävissä?

Teijo Määttänen

Nukkuva pahkaukke, Pentti Mäkräinen.

Arto Tulima

Puinen naamio, Kauko Kovalainen.

Aurore Hirn

AJ: Menneet vuosisadat ovat aineiston ja kohteen rajaamisen kannalta haastava tutkimuskohde. Koska kyse on toiminnasta organisaatioiden ulkopuolella, on ilmaisusta jäänyt vähemmän jälkiä sinne, mistä tutkijat tavallisesti työnsä aloittavat, huolella järjestettyihin arkistoihin. Tämän tapainen toiminta on tallentunut sinne harvoin. Ja siksi voikin väittää, että ITE on ollut aina! Se on ollut vain siellä toisaalla, muistiorganisaatioiden kiinnostuksen katveessa. Konkreettisia esimerkkejä ilmiöstä voi kyllä löytää myös museoista, varsinkin kulttuurihistoriallisten museoiden esine- ja valokuvakokoelmista, jos niitä vain ryhtyy tarkastelemaan "sillä silmällä".

Se, että ITE -ilmiö käsittää eri tavoin normeista poikkeavien luovuuden ilmaukset avaa tarkastelukulman esimerkiksi ns. kylähullujen omaperäisiin pukuihin. Kansan parissa toteutetut käsityöt, veistokset ja käyttöesineet ovat oma laaja ryhmä sinänsä, mutta vauraammalla väestöosalla oli materiaalisia ja aikaresursseja myös muuhun kuin käyttötaiteeseen. Mieleeni tulevat jyväskyläläisen Aurore Hirnin höyhentaulut, jotka ovat kiinnostavia jo yksin niiden omaperäisen tekniikan ansiosta. Oma näppituntumani sanoo, että vasta 1800-luku tarjosi kunnolla mahdollisuuksia naisten omaehtoiselle luovalle toiminnalle. Taiteen tekemiseen kannustaa ilmapiiri, jossa yksilö kokee itsensä erityiseksi tai tuntee sitten sellaista ahdistuksensekaista kitkaa, jonka voi kuvitella katsellessa porvarisnaisten elämästä kertovia dokumentteja nykypäivästä käsin.

Aurore Hirn (1833-1906):
Maisema-höyhentaulu
Aurore Hirn valmisti höyhentauluhuinsa vuoria kottan ja huuhkajan siivistä ja pyrstöistä, kallioita kurjen ja kukon siipisulista, maata ja ruohoa joutsenen, kukon tai riekon höyhenistä värjättyinä. Järvi ja vesi on tehty heinäorsan tai teeren siipisulista, puut kukon siipisulista, papukaijan siipi- ja pyrstösulista tai kurjen siipihöyhenistä. Syyspuut on tehty papukaijan höyhenistä ja rauniot ja kalliot huuhkajan tähtisulista. Savut ovat untuvaa.

Keski-Suomen museo.

Teijo Määttänen

Seinäasetelma, Pentti Mäkäräinen.

Kuinka villisti
täällä elettiin?

MH: Ajatus höyhentauluista on huikea, samoin kuin tämä historianäkökulma kokonaisuudessaan. Tunnen kotiseutuni Pohjanmaan museoista joitakin omaperäisiä 1800-luvun ja 1900-luvun alun kolmiulotteisia teoksia, jotka olen itse mielessäni määritellyt ITE-taiteen esiasteiksi. Vaikka omaperäinen visuaalinen kansanluovuus ei ole istunut osaksi kansantaiteen eikä korkeataiteen historiaa, on sitä epäilemättä jonkin verran talletettu. Ajatella, jos arkistoja pöyhimällä olisi mahdollista nostaa esille luovuuden menneisyys ja kirjoittaa historiaksi väitteeksi "ITE on ollut aina".

Taidehistorian kirjoituksesta löytyy viitteitä ainakin siitä, että puu-ukkojen veistämällä on Suomen kansan keskuudessa todella pitkät perinteet. Vaikka entisaikaan yhteisö ja normit ovat ohjailleet yksilön ilmaisua nykypäivää tiukemmin, varmasti persoonallinen luovuus on silloinkin purskahdellut esille ilmaisurikkaina teoksina. Sen ohella, että ITE-taiteen volyyymia kasvatetaan maakuntien kartoituksissa, sen voitaisiin laajentaa myös ajassa ja kohdistaa etsintäkuulutus menneeseen.

AJ: Tutkimukseen syntyisi ainakin kaksi kiinnostavaa tasoa, sillä ainakin minua kiinnostaa teosten lisäksi se, miten pelkkä taiteen ja taiteilijuuden määrittely vaikuttaa siihen, mitä näemme ja miten sitä tulkitsemme. Millaiset luokat ja asiasanat tuottaisivat esiin ilmiöitä, joita nyt tunnistamme taiteeksi, mutta joille aikaisemmin on annettu muita nimilappuja. Uuden materiaalin esiin kaiminen heilauttaa samalla niitä puitteita, joihin kuva menneisyydestä perustetaan. Kartoituksen myötä tarjoutuu mahdollisuus kurkistaa kansatieteilijöiden kirjaileman suomalaisuustarinan kulissien taakse. Kuinka villisti täällä elettiin ja unelmoitiin? Vai löytyisikö sittenkään mitään mullistavaa?

MH: Jätetään tämä kysymys haasteeksi ITE-toimijoille.

VIEREKKÄIN, LÄHEKKÄIN JA EHKÄ YHDESSÄ

Suhteessa taidemaailmaan nykykansantaide määrittyy ulkopuoliseksi eli outsider taiteeksi Haveri 2005, 187. Nykykansantaiteilijat toimivat virallisen taidemaailman ulkopuolella itseoppineina ja ilman virallista taidekoulutusta. He eivät myöskään esitä teoksiaan taidemuseoissa ja gallerioissa, eikä heidän teoksiaan huomioida kritiikeissä. Tiedotusvälineet eivät myöskään ole kiinnostuneita kansantaiteilijoiden teoksista. Haveri 2005, 189.

Tässä kirjoituksessa pohdin ITE taiteen sijaintia suhteessa korkeataiteen kenttään. Onko outsider taide virallisen taideinstituution hylkäämä raapustelijoiden kenttä? Mikä suhde ITE taiteella on viralliseen museo maailmaan? Mitä vaikutuksia molempien kenttien tai teijioilla on toistensa ilmaisuihin?

ITE taide tulee sanoista Itse Tehty Elämä on itse naisen taiteen tekemisen muoto. Se tulee näkyväksi ja eläväksi taideteoksina ja se määritellään yleisesti omalakisiksi ja omaehtoisiksi luovuudeksi. ITE taiteilijoilla ei ole suhdetta viralliseen taidekenttään ja nähtävästi tämä suhde ei ole tarpeellinenkaan. Sisäiset näyt, oma todellisuus ja luomisen pakko ovat tekemisen tärkeimmät lähtökohdat ja moottori taiteen tekemiseen.

Tekemisen lähtökohtana ja jopa sisältönä on itse teosten toteutus eikä niiden saama julkisuus paikallisella eikä valtakunnallisella tasolla. Samalla teosten teknisten ratkaisujen ei tarvitse täyttää hyviä laatukriteereitä. Niiden tarkoituksenakaan ei ehkä ole säilyä tuleville kansantaiteen ihailijoille kuten taiteen pyhättöihin kerättyjen taide esineiden. Tämän voi todeta jo siitä, että usein teokset ovat vajoissa ja liitereissä tai ne saattavat jopa maata metsässä autoromujen seassa sateen pieksäminä

Pekka Agarth

Klaus Nygårdin keräämät autonromut sulautuvat vähitellen maastoon.

talvet ja kesät. Voi myös kysyä, onko ITE taiteen teosten paikka edes museoissa tai gallerioissa.

Nykykansantaiteilijoiden teokset ovat kuitenkin as tuneet siihen niin kutsuttuun elitistisen taiteen kenttään. Tästä ovat osoituksena Suomessa järjestetyt kaksi suurta näyttelyä, jotka olivat esillä Helsingin kaupungin taidemuseossa vuonna 2001 ja Kiasmassa kesällä 2005. Tällä hetkellä Kaustiselle kerätään nykykansantaiteen kokoelmaa ja ITE taiteesta julkaistaan myös luetteloi ta ja vuosikatsauksia. Suomessa ilmiö on suhteellisen uusi, mutta Euroopassa ja Yhdysvalloissa on muodostunut outsider taiteeseen ja nykykansantaiteeseen keskityneitä museoita, gallerioita ja huutokauppoja. Myös keräilijät ovat lähteneet liikkeelle.

Nykykansantaidetta voi pitää pelkkänä kuriositeettina ja mielenkiintoisena ilmiönä taiteen kentässä. Ajan kuluessa kukaan ei ehkä ole kiinnostunut näistä teoksista ja ne jäävät omaan unholaansa muistin saavuttamatto

miin. Toisaalta voisin todeta, että teokset ovat ylittäneet kynnyksen korkeataiteen kenttään. Ensimmäisen ITE näyttelyn kuratoi ja keräsi Erkki Pirtola, tunnettu hahmo Suomen taide elämässä. Museo organisaatiot ottivat näyttelyt ohjelmistoonsa ja Kiasman näyttelykokonaisuus näkyi Helsingin kaupunkikuvassa aivan varmasti. Minä ainakin huomasin katolla olleet veistokset ja suuren presidentinpään museon edessä. Toisin sanoen eliitti oli syönyt sisäänsä oudot ilmiöt.

Usein nykykansantaiteesta puhuttaessa ja kirjoitettaessa todetaan, että julkisuus ei ole kiinnostunut teosten taiteellisista ansioista, niiden syvyydestä tai älykkydestä. Media on kiinnostunut ainoastaan tekijöiden persoonallisuuksista, kylähulluudesta ja heidän oudoista elintavoistaan rintamailla. Edellä mainittujen näyttelyiden kohdalla median katse kääntyi kuitenkin teosten sisällön analysointiin, niiden toteutustapoihin ja kanta-aottavuuteen. ITE taiteilijat jäivät taka alalle.

Eräät ammattitaiteilijat ovat olleet erityisen kiinnostuneita ITE taiteesta ja teosten tekijöistä. Teoksessa Itse tehty elämä ITE / DIY Lives Maahenki, 2000 on otos valokuvataiteilijoiden dokumentaatioista, joissa ITE tekijät ovat eletyssä ja luonnollisessa ympäristössä. Kuvat kertovat, että valokuvaajat ovat olleet erityisen

kiinnostuneita kuvauskohteistaan. Eräät kuvat jopa hätkähdyttävät, mikä on ihmeellistä tässä jo liiankin suuressa kuvatulvamaailmassamme. Onko niin, että kuvat esittävät ainoastaan kohteitaan taiteilijoiden silmin vai voiko jo puhua vuorovaikutussuhteesta? Molemmat ottavat vastaan toisiltaan innoitusta ja ajattelutapoja, jotka hedelmöittävät kumpaakin osapuolta. Taiteen tekemisen takana on aina osaltaan myös ajattelua, joka voi olla arkitodellisuuden ulkopuolella. Se on kuitenkin ajattelua.

Pysytkö ITE taide kuosissaan ja omassa karsinassaan? Tohtisin sanoa, ettei se tule sitä tekemään. Olen nähnyt ilmaisultaan vahvoja teoksia, joiden edessä voi vain hämmästellä sisällön suoruutta ja voimaa. Tämä toteamus ei päde kaikkiin näkemiini teoksiin, mutta samaa voidaan todeta myös niin kutsutun virallisen taiteen kentässä toimivista taiteilijoista. Toisaalta virallinen taidekoulutuskaan ei takaa menestystä taiteen saralla. Koulutus voi jopa tuhota omaperäisen ajattelun ja luovuuden. Älyllinen pohdintakaan ei välttämättä luo varmoja edellytyksiä taiteen kentällä toimimiseen. Äly kun ei tarkoita kylmäkiskoisuutta, kuivaa erämaata sydämesä ja narisevia kommentteja päivän politiikasta ja tapah tumista. Älyllisyys on ihmettelyä ja uteliaisuutta uuden edessä ja uuteen.

Ihmettelyä ja uteliaisuutta. Tuomas Eino Kemppainen työpajassaan.

Paavo Tienhaaran Uimahyppääjillä on tilaa ottaa vauhtia.

Himotangoajat ateljeen nurkassa.

ITE taiteessa hieman häiritsevää on se, että teosten esittely näyttelyissä seuraa virallisen taiteen yleisesti hyväksyttyjä teosformaatteja, joita ovat suorakaiteenmuodossa toteutetut maalaukset, veistokset ja valokuvat. Mieleeni tulee enoni vaimo, joka maatalon emännän työn ohessa kutoi raanuja. Jokaisen raanun taustalla oli tarina tai esimerkiksi taivaalla nähty revontulten leikki. Värit hän valitsi luottaen silmäänsä.

Haluaisin nähdä ITE taiteen julkaisuissa ja näyttelyissä virkattuja pitsejä, nyplättyjä ruusuja, pistokirjottuja tauluja, villapuseroita ja sukkia, kirjottuja liinoja, koristeltuja saappaita, syötäviä ornamanttikakkuja ja kullattuja rukinlapoja, muutamia esimerkkejä mainitakseni. Tällaisten teosten edessä ajatus siirtyy jaottelusta ITE taide ja taide teosten sisältöön, joka on kuitenkin kantavin voima. 🍷

Lähteet

Haveri, Minna: Taiteen rajalla. Nykykansantaiteen teosympäristöt taidekasvattajan tutkimuskohteena. Teoksessa Rajoilla. Puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimisesta. Toim. Päivi Rantala, Marja Tuominen. Rovaniemi, Lapin yliopisto 2005.

ITE -teot

Komeat eläimet ovat idän kuvastoa.

KÄTKÖSSÄ JA NÄKOSÄILÄ

Kun länsisuomalainen toteuttaa itseään, hän ei malta sulkea työnsä tulosta omaan tupaansa. Hän kantaa teoksensa ulos ja etsii sille tien vierestä tai keskeltä pihaa komean paikan. Näennäisen vaatimattomasti ja vaivihkaa, mutta hyvin tietoisena ja tyytyväisenä siihen, että luomus on kaikkien muidenkin nähtävillä.

Kun itäsuomalainen luo, hän voi viedä yksityisimmät kin taideteoksensa huoletta taivasalle. Ne saavat joka ta pauksessa olla rauhassa ulkopuolisten katseilta.

Yksi tapa lähestyä lännen ja idän ITE taidetta on is tuttaa tekijät ja työt maisemiinsa.

Länsisuomalainen tässä tapauksessa pohjalainen on asettunut elämään jokivarsiin. Naapureilla on kylis sään yhteinen arki. Talot ovat vieretysten, ja kyläläisten reitit kulkevat talosta taloon ja pihasta pihaan. Tiiviit ta loryhmät ovat lähes ainoa vaihtelu yksitotisilla lakeuk silla.

Maisema on avara, minkä takia liike ja muutos on helppo havaita. Punaisissa taloissa on valkeat ikkunan pielet. Ja jos ei ole, sen huomaa.

Itäsuomalaisen pihaan on eksyttävä. Talot ovat yksi näisiä, hajallaan ja pihat metsän suojassa. Puusta veistet tyillä karhuilla, susilla ja metsoilla on tilaa katsella ympä rilleen. Mittakaava on toinen kuin lännessä: perukassa ei ole lähinaapureita, vaan lähimmät asuvat kilometrien päässä, seuraavan vaaran rinteessä. Veistosten rauhaa ei vät riko ohikulkijatkaan.

Idän ITE taide on löydettävä itse, sillä edes naapurit eivät ilmianna sitä.

Yksityisen ja julkisen raja kulkee lännessä ja idässä eri kohdissa. Lännessä se on perikamarin ja tuvan kynnyk sellä, oman ja yhteisen huoneen välissä. Idässä yksityi syys ulottuu laajemmalle, eikä rajaa voi piirtää tarkasti. Se on jossain metsässä.

Eläinveistoksilla on idässä tilaa katsella rauhassa ympärilleen. Einari Heiskasen veistosmetsä Ojanperällä.

Rakkaudella tallennettu kokoelma.

Yksityisen ja julkisen suhde säätelee elämäntapaa. Lännessä monet yhteisön kirjoittamattomat lait tunkeutuvat hyvin lähelle. On kunnia asia pitää talo hyvässä maalissa ja porkkanapenkkiä rivit viivasuorina. Samalla kun tekee itselleen, tekee myös muille. Ja mieluummin vähän paremmin ja isommin kuin muut; otteissa on reh vakuutta.

Idässä ei kilpailla laadulla eikä edes määrällä. Yhden mukaisuuden paineet eivät kahlitse samaan tapaan kuin lännempänä. Maisema vaalii omintakeisuutta äärimmäisyyksiin saakka.

Kun länsisuomalainen näkee sekasortoisen pihapiirin, hän arvelee sotkua räjähdysten jäljeksi. Sen sijaan itäsuomalaista suloinen holtittomuus ei hätkäytä. Sehän on vain elämää!

Kaskiviljelijöiden perinteet elävät. Itäsuomalaisia ei peltoviljely sitonut paikoilleen, vaan he tottuivat muut

tamaan, polttamaan metsää ja kylvämään taas kerran nauriin siemenet uuteen halmeeseen. Asumisella oli ti lapäisyyden leima.

Korven keskellä voi yhä elää huoletta omalla tavallaan. Rajat tulevat vastaan vain viranomaisten välityksellä. Omalle pihalle rakkaudella tallennettuja autonromuja ei ole helppo perustella ITE taiteeksi, vaikka kokoelmassa olisi aineksia kuinka suureen tarinaan hyvänsä. Harvinaisuuksien hautausmaat eivät vetoa virkamiehiin.

Itä ja länsi eroavat edelleen toisistaan huolimatta siitä, että suomalaisuuden voimakkaat alkukuvat ovat laimenneet. Reilut sata vuotta sitten Topelius vertasi *Maamme kirjassa* Suomen kansaa puuhun, jonka vahvimmat juuret ovat karjalaiset ja hämäläiset. Karjalaiset ovat vilkkaita ja kevytmielisiä; hämäläiset kankeita ja vakavia mielisiä. Savolaiset ja kainuulaiset ovat karjalaisten jatkeita ja pohjalaiset hämäläisten.

Muuttoliike maalta kaupunkeihin ja pohjoisesta etelään on moneen kertaan sekoittanut heimoja. Silti Toimeliuksen kuvaukset voivat hyvin. Epätieteellisydestään huolimatta tarinoita on iskostettu koululaisten päähän, ja omat havainnot saavat niistä helposti pontta.

Itäsuomalainen irrottelu ei yllättävää kyllä näy kuitenkaan nykykansantaiteessa yhteiskunnallisena protestina. Sen kainuulaisen ITE taiteen joukossa, joka on toistaiseksi piiloistaan kaivettu esiin, on vain vähän tölöä, joissa arvostellaan poliittisia päätöksiä. Protestikin on kätöksä. Se on kummallista maakunnassa, jossa oli aikoinaan sitkeää EU vastaisuutta ja joka kärsii edelleen esimerkiksi kovasta työttömyydestä.

Tyhjentyneissä navetoissa tehdään taidetta, mutta aiheissa ei juuri tuomita rajua rakennemuutosta. Eläinveistoksetkaan eivät ole *Punaisen viivan* pientä ihmistä uhkaavia karhuja. Harvoja poikkeuksia on Pentti Huotarin *Rytö* muistomerkki ”perukoiden tuhon vuosille”. Huotari on kaikesta huolimatta toiveikas. ”Tuhon jälkeen tulee nousu”, hän povaa teoksensa kyljessä.

Lännen ITE taide näyttää olevan kantaottavampaa kuin idän. Yhteiskunnallinen aktiivisuus saattaa selittyä niin ikään yksityisen ja julkisen sulautumisella. Kun länsisuomalaisen elämä tiiviin asutuksen keskellä on pakosta aina julkista, hän voi sujuvasti alkaa myös toimia julkisesti, yhdessä muiden kanssa.

Idässä aktiivisuutta jarruttaa tarpeeton pienuuden ja alemmuuden tunne. Päällimmäisenä on ihmisten kunioitus suuria johtajiaan kohtaan. Arvostelulle ei jää sijaa. Lännen avoimen kapinan sijaan idässä on arkuutta ja tyytymistä.

Idän ITE taiteen hahmoissa on paljon esimerkiksi presidenttejä. He koristavat reliefeinä kaappien ovia, voimistelevat ja ovat saaneet vierelleen ilmapuntareita ja lämpömittareita. Tunnelma on juhlanan iloinen.

Mieluiten idän ihmiset tuovat esiin kuitenkin sitä, mikä on metsän keskellä asuvaa lähinnä: luontoa ja eläimiä. Metso kohoo talon tuuliviiriksi, ja karhu kiipeää pihapuuhun. Myös susi on väkevä vertauskuva. Komeat ja itsenäiset eläimet ovat paljon enemmän idän kuin lännen kuvastoa. 🐾

Erkki Heikkisen pystykorvat haukkuvat liiterissä.

Arja
Elövirta

MAAGISET ÄÄRIVIIVAT

Pari vuotta sitten kuollut kajaani-
lainen Tuula Huusko (s. 1946) on
luonut kokonaisen ornamaataalis-
ten olentojen universumin, jonka
hahmot ovat samaan aikaan tuttuja
ja tuikei tuntemattomia. Linnun, ka-
lan tai jonkun oudomman eläimen
ääriviivat rajaavat sisälleen lähes
psykedeelisenä sykkivän orgaanis-
sen universumin. Toisinaan olen-
noilla on ihmisen kasvot.

Huuskon tapa rikkoa sisäisen ja
ulkoisen välinen rajalinja muistuttaa
jossain mielessä kalliomaalauksista
tuttua tapaa kuvata sekä maagisen
eläimen ääriviivat että niiden sisällä
sykkivä sydän. Siinä missä primitii-
vinen taide korosti elämän rytmin
takovaa ja siksi symbolisesti tärkeää
elintä tai kuvasi eläimen ryhdin
antavan, mutta myös kuoleman
jälkeen viimeiseksi maatuvaan luus-
ton, Huuskon olentojen sisäavaruus
on monimuotoisempaa ja lihalli-
sempaa, kuroumien, tiivistymien
ja mielikuvituksellisten muotojen
ornamentaalista äärettömyyttä.

Tuula Huusko piirsi vimmaisesti.

Latinankielisen *ornare*-juurensa takia ornamentti liittyy seremonia-esineen kaunistamiseen. Se asettuu ihmisten maailman ja jumalten maailman, fyysisen ja metafysisen väliselle rajapinnalle. Mutta ennen kaikkea se avaa fantasian valtakunnan, jossa ihmisen mielikuvitus voi tuottaa uusia ja taas uusia muotoja ja niiden variaatioita. Huuskon teoksissa kaunistamisen idea toteutuu vain osittain. Lyijykynän tai tussin monokromaattista viivaa täydentävät kirkkailla väreillä tehdyt orgaaniset kuviot. Pinta on kaunis, mutta tarkemmin katsottuna se paljastaa ruumiin groteskin todellisuuden, tyyllitelyjen suolistojen aukottoman labyrintin.

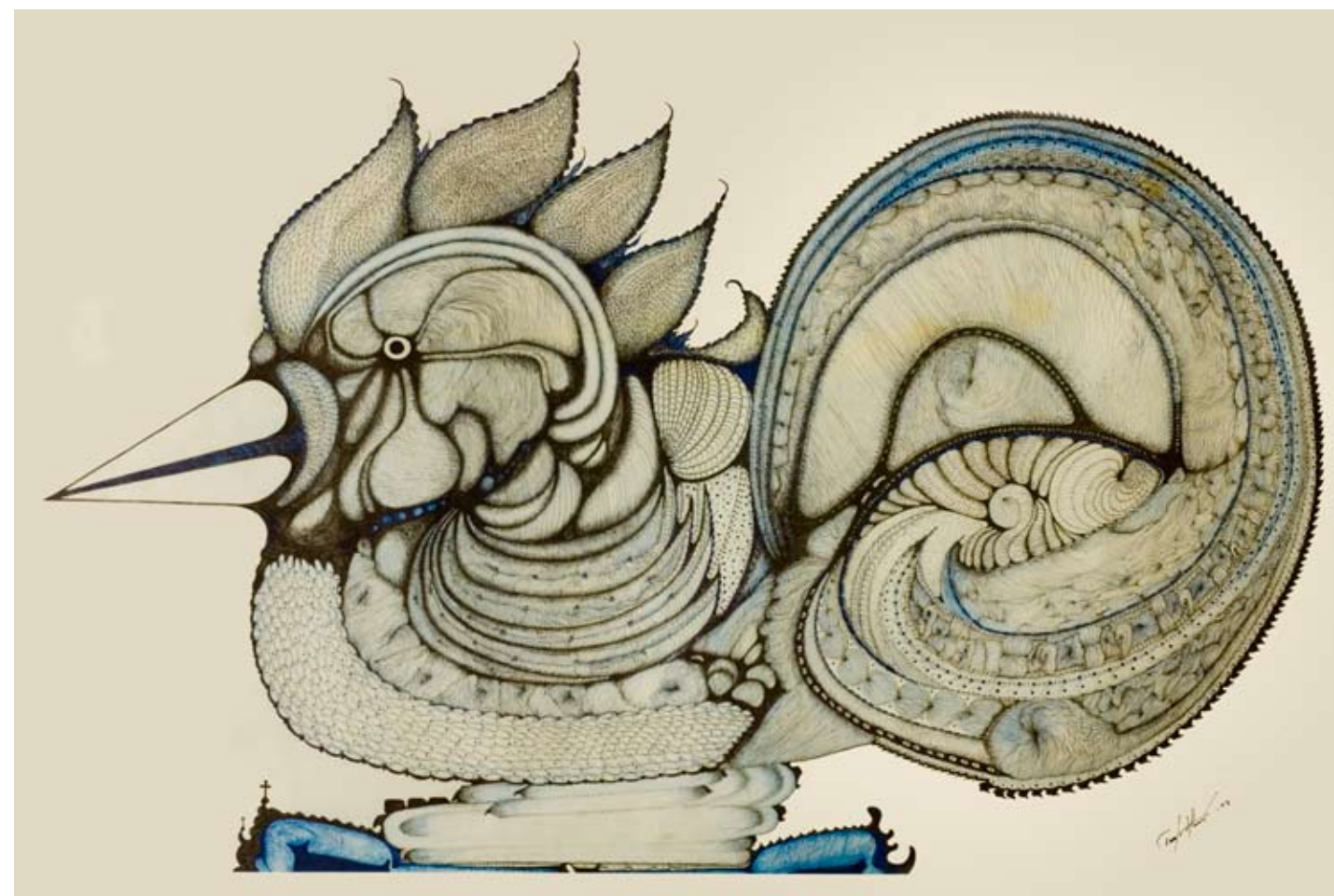
Huusko kuvaa hahmonsa yleensä suoraan sivulta paperin valkoista taustaa vasten. Vaikka olennoilla on siivet tai jalat ne näyttävät oudosti paikalleen sidotuilta, lähes liikuntakyvyttömiltä. Toisinaan jalat laajentuvat ikään kuin jalustaksi tai sitten alle ilmestyy jokin muu elementti,

esimerkiksi outo ”rengaspyörästö”, kuten kukkaistuntosarvin varustettua hahmoa kuvaavassa työssä. Ihmisiä Huusko kuvaa harvemmin, mutta kuvaustapa ei juuri poikkea muista teoksista muuten kuin siinä mielessä, että hän keskittyy usein vain kasvoin ja ylävartaloon. Huusko panee toisinaan eläinhahmonsakin kohtaamaan toisensa, mutta ihmiset ovat vielä selvemmin kaksin tai joukon osana. Toki poikkeuksiakin löytyy.

Perhepäivähoitajana elantonsa ansainnut Huusko piirsi jo nuorena. Hänen hienot, mutta piirroksiin nähden perinteiset kipsiveistoksensa osoittavat, että kurseja on käyty. Kurssit eivät kuitenkaan olleet häntä varten. Omintakeisen kuvakielensä hän kehitti aivan itse 1990-luvun alussa. Runsaasti kuvioitujen hahmojen lisäksi hänen tuotantoonsa kuuluu selvästi pelkistetympiä teoksia sekä havainnollisilla ja hauskoilla teksteillä varustettu kuvakirja, jossa hän kertoo 16-vuotiaan elämästään.

Huusko oli lähtöisin Pohjois-Suomesta, sotkamolaiselta maatilalta, jossa hän vietti elämänsä 28 ensimmäistä vuotta. Tämä ehkä selittää, miksi komeat kukot, hevosenkaltaiset hahmot ja muut eläimet ovat niin elimellinen osa hänen kuvas-toaan. Kirjasessaan hän muistelee hauskoja hetkiä ystävien kanssa tansseissa, rannalla, retkellä, rakkaudesta ja romantiikkaakaan unohtamatta. Isoveli Urhon heilastelu Aina-morsiamen kanssa on sekin ikuistettu.

Varsinkin viimeisinä vuosinaan Huusko piirsi vimmaisesti. Pырkimyksenä oli selvästi taiteilijan ura, johon hän sai starttirahaakin, mutta menestystä ei tullut. Teoksia oli näytillä ainakin paikallisen kehysliikkeen galleriassa ja Kajaanin kirjastossa vuonna 2002 otsikolla *Ufo ja eläimet*. Yksikään työ ei vain päätynyt ostajalle asti. Taiteilijan poika on onneksi vaalinut äitinsä perintöä ja säilyttänyt kaikki nämä ainutlaatuiset teokset. Ehkä niiden aika on nyt.

Kuvat: PEKKA AGARTH

Arja
Teikola

ALPO MÄÄTTÄ, METSÄN POIKA

***”Rahainen savotta, mihin
kuukkelit tulloo, sanottiin
ennen. Van mihin lie kuukkeli
hävinny?”***

Materiaali on metsurille luontaisetu.

Poikkeappa Sotkamossa
Kaitainsalmella Kuh-
moon menevältä tieltä

pikkuisen syrjään pienen punaisen
talon pihapiiriin kuusaidan taak-
se. Joudut taiteilija, metsuri Alpo
Määtän valtakuntaan. Outo ilo ja
ihmetys ympäröi Sinut. Mihin vain
katseesi suuntaat, sieltä tervehtii
Sinua puusta luotu olento, lintu tai
kala, ukko ja hevonen, kettu, karhu,
käärme, metso, teeri, pyy, pöllö ja
niiden kaikki kaverit. Luomuksia on
laskemattomat määrät. Niitä leijuu
ilmassa, keikkuu puiden oksilla ja

talon seinillä. Talojakin on lisää,
gallerioita, vielä pienempiä taloja,
kaksi, neljä, seitsemän, yhdeksän...
Montakohan niitä onkaan?

Vuonna 1946 Ristijärvellä Tuo-
maanvaarassa syntynyt ja Hiisi-
järvellä koulua käynyt Alpo asuu
Sotkamon kirkolla vaimonsa Raijan
kanssa rivitalossa. Aikuiset lapset,
poika ja kaksi tyttöä asuvat jo omis-
sa kodeissaan. Kaikki lapset ovat tai-
tavia käsistään, niin kuin isänsäkin.
Kodin kaikkien huoneiden seinillä
vieri vieressä, monessa kerroksessa
on satoja huolellisesti ommeltuja

kanavatöitä. Ne ovat Alpon varsi-
naisia puhdetöitä, kodin lämmössä
syntyneitä. Kaitainsalmen galleri-
amailman majoissa ja talossa ei
ihan kylmimmillä ilmoilla tarkene.

Metsurin ammatti on aina ollut
Alpon leipäammatti. Monessa puuta-
varafirmassa hän on vuosien mittaan
ehtinyt sahata ja monet ammatti-
kurssit käydä. Ensimmäinen savotta
oli vuonna 1960, ja se tehtiin pokasa-
halla Vapo:lle. Sitten tuli moottorisaha
metsurin työkaluksi. Niitä on tullut
pehmitettyä useita kymmeniä. Sahaa-
minen on verissä, hän sanoo.

Ensimmäiset moottorisahansa Alpo antoi pois vaihtokaupassa uuteen sahaan. Sitten hän ei raaskinutkaan luopua vanhoista apureistaan, vaan laittoi ne vajan hyllylle talteen. Vanhoja, enää käyttämättömiä sahoja alkoi sattua silmään tuttavien ja vieraampienkin varastoissa. Niinpä Alpo tarjoutui vaihtamaan joutilaan sahan nikkaroimaansa tuoliin tai lipastoon, tai vaikkapa veistämäänsä karhuun. Sellainen kauppa sopikin monelle. Nyt käytettyjä, upeita moottorisahoja on Alpolla kuusi liiteriä täynnä. Niitä on useita satoja.

Pihapiirissä on myös metalliveistoksia. Alpo on kerännyt erilaisia osia, hitsannut ja maalannut uudet muodot ja hahmot. Moottoreita niissä ei ole. Tuuli liikuttaa, jos ne on liikkumaan luotu.

"Miten mielikuvitus sattuu kohalleen, tulloo mitä tulloo, aivo näyttää, mitä pittää tehdä." sanoo Alpo.

"Luontaisetuina mehtähommissa lähtöö mukkaan puita. Kaekki kääkkyvät otetaan matkaan. Muoto ratkassoo sitten kun ruppee tekemmään. Kätteenkäöpä ratkassoo. Yht'äkkiä isköö, että semmonen pittää tehdä."

KATSEEN PYSÄYTTÄVÄT PIHAT

Omakotitalojen Suomessa piha on paikka yksityisen ja julkisen välillä. Yksityisellä alueena pihojen elintila on alttiina muiden katseille. Toki niitä reunustaa usein kasvusto tai aita, joka estää suoran näköyhteyden naapureihin ja kadun kulkijoihin. Usein pihat jätetään myös rauhaan. Niitä ei jäädä tuijottamaan, vaan ohi menneiden katsellaan näkymiä.

Laura
Kauppinen

uomalaisten
pihoilla on
usein aika
samanlaista
katsottavaa.
Kaikki eivät

kuitenkaan tyydy istuttamaan
kasveja tai pystyttämään grillipaik-
kaa, vaan taloa ympäröivästä tilasta
muodostuu jotain, jonka kohdalla
me muut emme saata olla pysähty-

mättä. Pihasta on tullut tila taiteelle,
oman luovuuden ilmaus.
Suomalaisten pihoilla on usein aika
samanlaista katsottavaa. Kaikki
eivät kuitenkaan tyydy istuttamaan
kasveja tai pystyttämään grillipaik-
kaa, vaan taloa ympäröivästä tilasta
muodostuu jotain, jonka kohdalla
me muut emme saata olla pysähty-
mättä. Pihasta on tullut tila taiteelle,
oman luovuuden ilmaus.

Aukeaman kuvat: Irja Samoil

Esko Määtän piha on kuin galleria.

KOLME PIHAA, KOLME TEKIJÄÄ

ITE-taiteilijat Kusti Haataja, Jouko Kemppainen ja Esko Määtä ovat tehneet pihoistaan omaperäisiä katseenvangitsijoita. Esko Määtän pihalla vallan ovat ottaneet suomalaisesta luonnosta tutut eläimet. Lintujen, kauriiden ja erilaisten petojen betoniset hahmot muodostavat kuin kohtausten metsäneläinten kokouksesta.

Jouko Kemppainen asuu ”piparkakkutalossa”.

Jouko Kemppainen on puolestaan aloittanut koristelemalla talonsa värikkäin yksityiskohdin. Talon ympärille hän on rakentanut pienten tarinoiden maailman, jossa pyörivät tuulimyllyt erilaisten hahmojen ja mielikuvituskukkien keskellä.

Koutaniemellä, pienen maantien varrella, pystyyn nostetut juurakot betonirenkaissaan ja kohokoristeissaan muodostavat aidan Kusti Haatajan pihatielle. Muiden silmissä romulta tai tarpeettomalta näyttävät esineet, karahkat sekä pahkat ja sarvet ovat tekijänsä käsissä muuttuneet vuosien varrella yksittäisistä koristeista oma-eräiseksi kokonaisuudeksi.

Jos pihoja tarkastellaan visuaalisesti, ei niitä tunnu yhdistävän juuri mikään. Kemppaisen portista astuessa tuntuu kuin tulisi toiseen maailmaan, jossa kirkkaiden värien ja pienten hahmojen keskellä on enemmän sadussa kuin omakotitalon pihalla. Yhtenäisestä kokonaisuudesta löytyy lukematon määrä yksityiskohtia.

Haatajan aidassa on enemmän abstraktin taiteen tuntua. Pioneerina sodassa palvelleen Haatajan tekemisessä kaikuvat nuo vuodet. Eräänlaiseksi muistomerkiksi rakennetussa kokonaisuudessa sota ei kuitenkaan näyttäydy esittävyiden kautta, vaan ennemminkin tekijänsä ajatuksissa. Tekemisen vakava lähtökohta on saanut leikillisen muodon, joka pysäyttää muuten karussa maisemassa.

Määtän eläinhahmot syntyvät eläinten tarkkailun sekä useiden luonnosten kautta. Perinteistä kuvanveistoa lähimpänä ovat, luonnollisen kokoiset veistokset pyrkivät tavoittelemaan luontoa sellaisena kun se on. Siksi Määtän pihalla eivät hypi myöskään seeprat, sillä ne eivät sopisi suomalaiseen maisemaan. Ja toisin kuin Kemppaisen ja Haatajan pihassa, muutos ei tapah-

Kusti Haatajan leikillinen abstraktio pysäyttää.

du uutta lisäämällä entisen rinnalle, vaan Määtän piha on ennemminkin kuin galleria, jossa näyttely vaihtuu palanen kerrallaan.

SAAKO KATSOA?

ITE-taiteelle julkisuus tai muiden katseet eivät ole elinehto. Se ei vaa-di ympärilleen huomiota ollakseen elinvoimaista. Ulos toteutettuna se rikkoo kuitenkin rajaa julkisen ja yksityisen, huomioitavan ja rauhaan jätettävän välillä.

Julkiseksi taide katsotaan silloin, kun se on sijoitettu julkiseen tilaan. Kuka tahansa voi tulla sitä tarkastelemaan, arvioimaan tai siitä nauttimaan. Omalle pihalle tehty taide ei ole julkista, mutta on kuitenkin usein ohikulkijoiden nähtävissä. Tämä aiheuttaa monille ongelman: nämä pihat kiinnostavat meitä, mutta emme ole varmoja onko meillä lupaa jäädä niitä tarkastelemaan.

Tekijät ovat tottuneet siihen, että heidän pihansa herättää kiinnostus-

ta. Yksityisyyden kunnioittamisen raja-aita rikkoutuu, kun erikoisuus vetää puoleensa, eikä ohikulkija malta enää olla pysähtymättä tarkastelemaan näkemäänsä.

Jouko Kemppaisen pihan keskeinen sijainti Kajaanin keskustan liepeillä houkuttelee suurempiakin joukkoja. Ja toisin kuin joku voisi kuvitella, katsomaan tervetulleita ovat kaikki. Ainoastaan sellaiset kul-kijat häiritsevät tekijää itseään, jotka katsovat, mutta yrittävät olla kuin eivät katsoisikaan. Heille Kemppai-nen sanoo: ”Mitä sinä siellä pyörit, tulehan pihhaan asti.” Harva jättää kutsun käyttämättä.

Sivun kuvat: Arto Tulima

En ole ammattitaiteilija sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan ennemminkin olen sydämen vapaa taiteilija. Maalaan intohimosta kuvataiteeseen. Taiteenteko on jäsentänyt pirstoutunutta maailmankuvaani, sillä olen ollut vuodesta 1987 alkaen psyykkisesti sairas.

Sairauteni on tuonut paljon vaivaa elämääni. Loppuvuodesta 2002 alkoi ajatuksiini tulla Jumalaa pilkkaavia pakkoajatuksia, joiden vuoksi olen pelännyt tulevani Jeesuksen hylkäämäksi. Olen paljon rukoillut ja huutanut sen takia hänen puoleensa. Olen kyllä lkenut eräästä vanhasta hengellisestä kirjasta, että tämä on yleinen vaiva Jeesukseen uskovilla ihmisillä, joita sielunvihollinen näin kiusaa ja tämä tieto on hieman lohduttanut minua.

Tulin uskoon vuonna 1987, samaan aikaan sairastumiseni kanssa. Taide on auttanut harhailevien ajatusten muotouttamisessa harmonisempaan muotoon. Haluan maalata Jeesuksen kunniaksi ja todentaa taiteeni kautta vaikeaa elämääni.

Toisista taiteilijoista arvostan erityisesti Kalervo Palsaa. Hän oli ja on rehellisin tietämäni taiteilija, joka osasi tuoda hyvin syvällisellä tavalla ihmisen elämän raadollisuuden esiin. Muita arvostamiani taiteilijoita ovat Edvard Munch, Olli Lyytikäinen, Reidar Särestöniemi, Andy Warhol ja Vincent van Gogh. Ja Vilho Lampi. Heidät koen sukulaissieluikseni.

Taide on minulle elämäntapa. Olen olemassa syvällisellä tavalla silloin kun saan maalata! Taiteilija ilman maalaamista on kuin elävältä kuollut persoona. Haluan elää taiteeni ja myös Jeesuksen antaman ylösnousemuselämän kautta! Kaipaen viestittää jotakin mysteerisalaisuudesta ja tuoda esiin ennennäkemättömiä asioi-

Pekka Agarth

T
^
i
T
ε
ε
ς
T
^
N
i

RISTIJÄRVELLÄ
27.4.2007
MAUNO KERÄNEN

ta inhimillisestä ja hengellisestä elämästä. Haluaisin löytää taiteessani jotakin siitä mitä Jeesus parhaillaan luo olevaisuuteen.

Kaipaen löytää taiteessani uusia näkökulmia tästä eletävästä elämästä! Se on hyvin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, sillä usein tuntuu siltä kuin kaikki oleellinen olisi jo sanottu. Mutta aina siltikin löytyy näkökulma, jota ei ole aiemmin ollut olemassa. Kaipaan kartoittaa ihmisenä olemisen syvä-äärirajoja taiteessani ja päästä sellaisiin olemassaolon syvyyksiin, missä ei ole aiemmin käyty. En sitten oikein tiedä, miten tässä pyrkimyksessäni oikein onnistun. Sen arvioimisen jätän taiteeni kriitikoille!

Taide on yksi syvällisimpiä tapoja inhimillisen ihmisyyden kartoittamisessa. Siinä sanotaan niitä asioita, joille ei ole olemassakaan mitään eksakteja sanoja. Taide on sanomattoman esiintuomista.

Olen syvästi kiitollinen Jeesukselle hänen minulle antamastaan taiteen lahjasta! Taide on tuonut paljon iloa elämääni ja olen päässyt sen kautta kurkistamaan syvällisempään itsetuntemukseen. Se on syventänyt omaa inhimillisenä ihmisenä olemistani. Usko ja taide kuuluvat minun elämäni syvällisimpiin asioihin. Taiteella voidaan kuvata hyvin syvällisellä tavalla myös hengellisiä asioita ja pohjimmiltaan se onkin hyvin hengellistä! Sen kautta voidaan sanoa jotakin perustavanlaatuista ja persoonallista tietoa Jeesuksen syvyyksistä! Kaikkein suurin taiteilija olemassaolossamme onkin itse Jumalamme!

Haluan antaa itseni kokonaan taiteeni kautta Jeesukselle Kristukselle! Ja myös toisille ihmisille! Olen syvästi kiitollinen Jeesukselle hänen sanomattoman suuresta lahjastaan!

Katri Pulkkisen sydänharrastus on käsityö. Hän on valmistanut risti-pistotauluja, pienoiskoossa olevia perinteisiä tekstiileitä ja erilaisia Barbie-nukeille tehtyjä pukukokonaisuuksia yhteensä useita satoja kappaleita. Katrin suvun juuret ovat Arkangelin alueella ja lapsuutensa ja nuoruutensa hän vietti Pietarissa. Nyt Kuhmon kirkolla ja livantiiran Liipukassa on eletty yli 20 vuotta.

Katsoessani Katrin töitä olen tunnistanut niissä tekijän omaa elämäntarinaa ja Kainuun ja Venäjän Karjalan vuorovaikutusta. Itse Katri kutsuu töitä originaaliminiatyreiksi. Hän kertoo lahjoittavansa useimmat työnsä ystävilleen ja läheisilleen. Lahjoittajan toiveena on, että saajat puolestaan muistavat Katriä sitten, kun hän on lähtenyt tästä elämästä. Näin miniatyyrikäsityöt erkanevat koriste-esineen käyttöyhteydestä ja saavat uuden merkityksen. Katrin työt ylittävät myös ikuisuuden rajan.

Teksti: HELENA LONKILA Kuvat: IRJA SAMOIL

ITÄÄINNIEN ITE

- TAITAVUUTTA OHII RAJOJEN

Kainuulaisen ITE ilmiön etsintä on nostanut esiin paljon kansantaidetta ja käsityötä. Kun tulosta vertaa aikaisempiin, vaikkapa Kainuun Museoon eri keruuhankkeiden yhteydessä tallennettuihin tuotteisiin, vaikuttaa nykyhetken tilanne ilahduttavan monipuoliselta. Tämän vuoksi ei kuitenkaan kannata päätellä, että nykykainuulaiset olisivat luovempia, taiteellisempia tai ahkerampia kuin entisajan ihmiset ovat olleet. Pikemminkin havainto herättää pohtimaan miten esineitä kulloisessa kin tilanteessa määritellään.

Kansantaide ja käsityö ovat historiallisina käsitteinä muuttuvia ja sopimuksenvaraisia. On tärkeää tiedostaa, että esineiden kantamat merkitykset voivat olla peräisin sekä niistä itsestään että ympäröivästä tilanteesta. Näin ei ole ollenkaan tavatonta, että sama käsityötuote voidaan luokitella peräjälkeen tai jopa yhtä aikaa käyttötavaraksi, koriste esineeksi, kansantaiteeksi sekä alueel-

liseksi ja kansalliseksi symboliksi. Kainuussa tämä tulee havainnollisesti esille esimerkiksi *Kainuun peilikkään* historiassa. Peilikäs on raanu, jonka kulttuurinen arvo on sadassa vuodessa heilahtanut taviksesta taiteeksi ja köyhien petivaatteesta maakunnalliseksi symboliksi.

Kansallisuus, aluerajat ja uskonto koetaan usein erotaviksi tekijöiksi materiaalisen kulttuurin tulkinnassa. Erityisen hyvin tämä ilmenee kansallisia ja alueellisia identiteettejä rakennettaessa, jolloin on tavallista ymmärtää identiteetti omaisuudeksi ja tehdä aineellisessa muodossa näkyvä ero meidän ja muiden välille. Pitkään on esimerkiksi tuntunut tarpeelliselta korostaa Kainuun ja Venäjän Karjalan kulttuurisia erityispiirteitä, vaikka alueiden arkinen kansankulttuuri on osittain hämmästyttävän yhtäläistä.

MUMMON MUOVIPIUSSIMATTO

Postmoderni vastine peilikkäälle voisi olla pyöreä virkattu matto. Leikatuista räsyistä tai vaikkapa maito-

pusseista on virkattu mattoja eri puolella maailmaa iät ja ajat, samoin kuin jätelangoista on tehty pannulappuja. Mattoja on käytetty käyttöesineinä useissa kainuulaisissa ja venäjänkarjalaisissa kodeissa. Lähimenneisyyden ja käsityön tultua muoti ilmiöksi on virkkausta saatavissa myös virkkaus netistä, tavarataloista, käsityöliikkeistä, kirpputoreilta ja sisustusliikkeistä.

Samaan aikaan kun virkkaus on saanut uuden elämän arjen estetiikassa, on sillä käyttöä aivan uusissa yhteyksissä. Taiteilija Marko Vuokola rakensi Berlin Alexanderplatzin Viirus teatteri 2002 näyttämökuvan pyöreän virkatun maton estetiikalle ja maton kantamien miellelyhtymien varaan. Myös suunnittelija Paola Suhonen, kuvataiteilijat Anu Tuominen, Kaisu Paavilainen ja Anne Siirtola 2007 sekä feministinen lauluyhtye Impivaara ovat käyttäneet ilmaisussaan virkkauksen sisältämiä merkityksiä.

Mielenkiintoista pyöreän maton kulttuurisessa tulkinnassa on, että vaikka virkkaus käsityötekniikkana ei kuulu nykykansantaiteen piiriin lähenevät virkatut matot ITE taiteen ideaa. Matot viittaavat maaseudulle, mummolaan ja sinnittelyn tuottamaan hyvään elämään. Ne muistuttavat ajasta, jolloin on ollut pakko nyhjästä tyhjästä. Näin tulkittuna virkatut matot heijastavat naisten kykyä toimia luovasti muuttuvissa olosuhteissa. Niissä yhdistyvät kätevyys, kekseliäisyys, säästäväisyys ja omavaraisuus. Matot ovat aitoja *ready made*, vai pitäisikö sanoa *remade* teoksia. Niiden materiaalit ovat kierrätettyjä ja kaikkien saatavilla. Tekniikka ja välineet ovat yksinkertaisia. Tarkoituksenmukaisuudesta huolimatta tekijöiden henkilökohtainen luovuus pääsee esille: taitavan virkkaajan tunnistaa värien ja materiaalien valinnasta sekä virkkauksen yllätyksellisistä käyttötavoista.

ITÄISTÄ ITE-TYÖTÄ ?

Kainuun ja Venäjän Karjalan käsitöistä ja kansantaiteesta puhuttaessa kannattaakin katsoa määrittelyjen taak-

Kuhmon kirkolla asuva Maija Katri Mäkinen ja hänen työnsä hymyilevät yhdessä kevätauringon kanssa. Maija on tehnyt pitkään erilaisia käsitöitä, pitänyt omia pihanäyttelyitä ja osallistunut Kuhmon nikkareiden ja kuvataiteilijoiden toimintaan. Esillä on kooste useiden vuosien töistä. Maija kertoo *kivipäiden* syntyneen tyttärentyttären kanssa tehtyjen *kivihenken* keruuretkien myötä, jolloin ”*muoto houkutteli myssä päähän ja ilmettä esiin.*” Haitarisoittajan aaltopeltisoitin on peräisin varhaisemmasta, ja nyt jo sammaloituneesta, entisen kellarikuopan katolle rakennetusta kesänäyttelystä *Pölkypäiden tanssit*, jonka Maija teki yhdessä ystävänsä Aune Riihosen kanssa. Kivipäät ja kirjavat linnut ovat olleet aiemmin esillä kirjaston pihan pensaissa ja puissa Kuhmon kuvataiteilijoiden kesänäyttelyissä.

Muutos ja aika ovat Maijan töissä läsnä. Tanssivaatteisiin puettu pitkä nainen on hahmottunut ylijääneistä kaappikellotarpeista. *Yhdestoista hetki* on syntynyt *luonnonsuojeluhengestä*: lankuista, puukehästä ja hernepurkin kansista.

se ja ohi. Naisten valmistamat käyttöesineet ja niiden valmistusprosessit nousevat yhä edelleenkin harvoin alueelliseksi tai kansalliseksi identiteetinmuodostuskohteiksi. Syrjäisten ja elinolosuhteiltaan ankarien seutujen elämään kuluu sukupolvesta toiseen jatkuva työ, joka välittyy itse tehtyjen esineiden niukasta koristeellisuudesta ja jopa äärimmäisestä tarkoituksenmukaisuudesta.

Vaikka perinteinen kansantaide ja nykykansantaidet ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaisia, tuovat ne syrjäisessä ja selviämisen estetiikkaan pitäytyvässä yhteydessä näkyville joitakin käsityön ja taiteen eri rajankäynteihin liittyviä käsityksiä. Tässä mielessä itäinen kätevyys ja luovuus ovatkin hausalla tavalla kaksinkertaisesti ITE hengen mukaisia. Ne ovat niin omintakeisia, että ne lähtä katsottuna näyttävät pakenevan sekä menneitä että nykyisiä kansantaiteen määrittelyjä. ♣

AUNE RIIHOSEN OMITUINEN ASENTO

Tuija
Wahlroos

Kuhmolaisen Aune Riihosen pi-
hapiiriin on kasvanut maahisten,
santtien, Kalevala-hahmojen, tont-
tujen, eläinten, karikatyyrien sekä
erilaisten henkien ja hengettärien
valtakunta 1960-luvun alusta läh-
tien. Kuhmossa ja Kainuussa hänet
tunnetaan erityisesti öljy- ja silkki-
maalausten sekä applikaatiotöiden
tekijänä, mutta aika ajoin myös

suurempi yleisö on nähnyt väläh-
dyksiä Riihosen luonnonmateriaale-
ja kekseliäästi yhdisteleivistä teok-
sista. Niitä voi kutsua veistotaiteeksi,
mutta luonteenomaisempi nimitys
olisi kulttitaide, ne tuovat mieleen
alkuperäiskulttuurien tavan kuvata
idoleitaan: henkiä ja jumalia.
Kun tämän päivän idolit ovat
ohimeneviä viihdeilmiöitä, ovat

Riihosen idolit vanhaa perua. Lujasti
kotitontin maaperään juurtuneina
ne nousevat esiin aikaa uhmaten.
Ne luovat alueelle oman, yhtä aikaa
salaperäisen kuin humoristisen-
kin ilmapiirin. Niiden esittäminen
muissa yhteyksissä on aina haaste
ja myös käytännössä vaikea toteut-
taa. Vain routa ja oravat uhmaavat
veistosten rauhaa.

A: Tämä piha sai alkunsa kivistä,
joita nousi esiin kun taloa rakennet-
tiin. Sitten myöhemmin aloin käyt-
tää myös pölkkyjä. En minä ajatellut
tätä kenellekään näytettäväksi.
Täällä on paljon juttuja, jotka ovat
1960-luvulta, osa on vielä entisessä
maalissakin.

**T: Tämä naishahmo tässä on
kuin maaemo.**

A: Se sieltä nousee, maasta...
nämä tässä ovat kaikki vanhoja. Näi-
tä pitäisi kunnostaa. Tuollekin tulee
hieno sammaltukka päähän, vaan
oravat syövät. Pesäänsä vievät.

**T: Olet tehnyt varsinaisen työsi
opettajana. Missä vaiheessa ku-
vataide vei mukanaan – oletan
tehnyt taiteellista työtä viime
aikoina miltei kokopäiväisesti?**

A: Jostain syystä minä aloitin.
Arvelin, että maalaan noita kaikkia
kukkia mitä täällä kasvaa. Siitä se
vain lähti. Olen kyllä aina harrasta-
nut kuvataidetta. Tarkoitukseni oli
pyrkä kuvaamataidonopettajaksi
aikanaan, mutta kun päästötodis-
tuksessa kuvaamataidonnumero oli
vain yhdeksän, niin 'masennuin', en
lähtenyt sille alalle.

**T: Kerro miten teoksesi synty-
vät ja miten löydät materiaalit?**

A: Venäjältä tuli polttopuita iso
rekallinen. Nämä poikkipalat lei-
kattiin tukeista ja ne olivat minusta
kuin lehmiä ja niitä tuli tänne, ja
sitten oli tuo yksi hirvi. Nämä tässä,
mitä lie maahisia, niillä pitäisi kyllä
olla terävä nokka. Katsovat ylöspäin,
mitähän ne katsovat. Nekin on siitä
Venäjän hirrestä.

Olen käyttänyt materiaalina myös
Kontion koulun vanhoja hirsijä ja

jopa huussin kansia, pyykkilautaa, ai-
roja ja paanuja. Luonnosta löytyvistä
kannoista ja oksista puhumattakaan.

Tässä on Suvetar, se on kiveä. Pää
pantiin betonilla kiinni.

Yleensä hahmon muoto on jo nä-
kyvillä, näen sen, kun katson kiviä.
Minä en yleensä halua katsoakaan
kiviä, kun se hahmo on jo siinä ja
vaatii toteutusta.

Olen käyttänyt myös betonia.
Kerran esimerkiksi, kun täällä oli
opettajia talkoissa, niin jäi ylimää-
räistä betonia. Minä vedin hiekka-
monttuun kädet ja jalat ja kasvot.
Siinä oli muotit, ja niistä osista minä
kokoilin lopullisen teoksen. Muo-
tiksi on kelvanneet jopa rintaliivit.
Joskus muotoilen betonista ihan
paikan päällä.

Mielestäni näitä veistoksia on ollut
mukavampi tehdä kuin maalauksia.
Olisipa vaan ollut vahvemmat kädet.

**T: Silkkimaalauksissasi ja app-
likaatiotöissä on voimakas väri.
Millainen on suhteesi väriin?**

A: Värin käyttö on hirveän haus-
kaa. Kun menin Thaimaahan, niin

siellä ensimmäistä kertaa huomasin,
miten kaikki värit sopivat yhteen. Ja
muistan, miten entinen kuvaamatai-
don opettajani sanoi, että violetti ja
punainen eivät sovi vierekkäin. Olen
kamalasti ja tahallisesti rikkonut sitä
sääntöä.

**T: Olet luonut pihallesi visu-
aalisesti eheän ilmapiirin. Miten
kuvien maailma on tullut tällai-
seksi, mytologiaan, jumaluuksiin
ja luontoon sidotuksi?**

A: Minä luiskahdin tähän mytolo-
giaan, kun matkustin Thaimaahan.
Minuun teki vaikutuksen paikallinen
tanssi ja se kuvataide mitä tehtiin Ra-
mayanasta. Sittenmin luin kyseisen
teoksen ja kun menin myöhemmin
Indonesiaan minä ymmärsin jo aihei-
ta paremmin. Ajattelin, että onhan
meillä Kalevala ja ryhdyin tutkimaan.
En lukenut pelkästään Kalevalaa,
vaan kaikkia muita viisaitten pro-
fessorien tutkimuksia, loitsuja ym. ja
sillä tavalla minä luiskahin Kalevalan
maalaamiseen. Ensimmäinen oli taustatieto,
ja siitä se lähti. Siellä on niin ihmeelli-
siä runoja.

T: Hyödynsitkö tätä tietämystä opettajan työssäsi?

A: Kun olin opettajana, niin kaikki tällainen keskittyi Kalevalan päivään. Eikä minulla silloin ollut niin laajaa tietoa suomalais-ugri-laisuudesta ja muiden kulttuurien mytologioista. Minulla on yhäti paljon lukematta meidän omasta mytologiasta. En ymmärrä miksi meillä ei tuoda enemmän esille tätä perinteen rikkautta. Sen käsittely on usein niin pintapuolista.

T: Teoksesi ovat hyvin monikulttuurisia ja sitä kautta myös ajankohtaisia. Esimerkiksi santtisi ilmentävät hyvin katolisen uskonnon ja suomalaisen kansanperinteen sulautumista.

A: Näitä santteja on ollut jonkin verran näyttelyissä. Yhden mottona oli ”sata on santtia metsässä, puhuman puolestani”. Esimerkiksi tämän pohjana on Konstantinus suuren äiti Helena, joka oli löytänyt Jeesuksen ristin ja halkaissut sen kahtia. Toisen puolen hän oli ottanut itselleen ja toisen vienyt Jerusalemiin. Löytänyt vielä ristiin kuuluneen naulan. Meidän mytologiassa hänestä on tullut auttaja, joka pelastaa, jos esim. lehmä on syönyt neulan. Ikoneissa ja kirkkomaalauksissa hän kantaa lapiota, hänestä on tullut puiden istuttaja. Joissakin Jeesuksen risti-ikoneissa kasvaa elämänpuu, jonka alla on keltainen möykky. Se on Aatamin pääkallo, josta versoo elämänpuu, mutta ihmiset ovat luulleet että se on nauris. Siitä on tullut kaksoisnauris ja pyhä

risti – ”crois” – on muuttunut äkräkseksi. Kaksoisnauris on jumalan ilmentymä. Tämä Helena oli esillä näyttelyssä. Siihen kuului myös risti, Aatamin pääkallo ja kaksoisnauris. Siinä oli lisäksi kuvattu, kuinka kannettaessa kellariin kaksoisnaurista oli pitänyt kaatua samalla tavalla kuin on ristiä kannettaessa kaaduttu. Ihmiset olivat kuvissa nähneet miten kaadutaan.

T: Oletko itse uskonnollinen?

A: En. Jos joku uskonto pitäisi valita, olisin hindu. Heidän kuvamaailmansa on niin ihana.

T: Miten yleisö ymmärtää santit ja niihin liittyvät tarinat?

A: Ne joilla on aikaa, ne istuvat ja lukevat, ymmärtävät ja kiinnostuvat. Kun ryhdyin tekemään Kalevala-aiheita, vältin katsomasta Gallen-Kallelan tai kenenkään muunkaan Kalevala-kuvittajan teoksia. Halusin, että omat työni ovat varmasti ”ite”.

Ympäristöön sulautuvien veistosten hämmästyttävän runsas lukumäärä paljastuu vierailijalle

vähitellen. Ne täplittävät tontin joka kolkan, kasvavat esiin kuin sienet. Veistospuiston yksityisyys ja toisaalta sen laajuus tuntuvat ristiriitaiselta, jos asiaa katsoo institutionaalisen taiteen tekemisen näkökulmasta. Riihosen toiminta kuvastaa hyvin viimeaikoina esiin noussutta ITE-taidetta, jonka keskeinen piirre on tekijän sisäsyntyinen tarve oman elinpiirin kuvittamiseen ja rikastuttamiseen, oman läsnäolon manifestointi. Siihen kuuluu myös spontaanius, luonnon kielen havainnointi, luonnonmuotojen inhimillistäminen.

Kierros pihapiirissä päättyy teokseen, jota kiertää riimukirjoitus Kuhmon murteella: ”Riihosen omituinen asento”, eli ”oma asunto”. Monimerkityksellinen sanaleikki sopii tähän ympäristöön, leikin ja viisauden läsnäoloon, jossa on vältetty turha vakavuus.

Kysymykseen miksi tämä kaikki on syntynyt ei taiteilijalla ole selvää vastausta. Niin ikään pihapiirin tai teosten tulevaisuus jää avoimeksi kysymykseksi. Viime kesänä järveltä iskenyt, kaksi rantapetäjää kaatanut trombi, muistuttaa oikullisista olosuhteista. Tuntuu kuitenkin, että tätä maailmaa ei tulla pyyhkäisemään pois kovin helposti, sen verran sitkeästi veistokset ovat maassa kiinni. Luonnon ja ajan jättämät jäljet vain syventävät niiden omaperäistä visuaalista ilmettä.

Aune Riihosen haastattelu
23.4.2007, Kuhmo

Manamansalon Uncle Sam.

KUULKAA KORPIEIMMIE ITE -MIURINAA

Erkki
Pirtola

54

ITE taide on itsestäänselvyys ja selviytymis keino. Suomalainen alueellinen, kielellinen ja sosiaalinen eristyminen on varmaankin luonut olosuhteet, joissa tämä ainutlaatuinen ilmiö on syntynyt. Ankara, mutta samalla inspiroiva luontotila on sen kasvualusta. ITE taide on raakaa ja hupaisaa eikä tarvitse `menestystä`, koska sillä on jo menestytty eli selviydytty yksinäisyyden ja raskaitten olosuhteitten yli. Se on uustotemistista nykyprimitivismiä, käänteistä muinaiselle alkuperäiskansojen taiteelle.

Kun kalastaja Kusti Haataja asettaa kaikki verkon merkkinsä kotikujan reunustalle kuorittujen riukupuitten oksien päihin, ei se merkitse heimorajaa, vaan yksilöllistä kotipiiriä. Se on yhtä aikaa elämäkerrallinen kohokuva ja kiasmaattinen käsiteteos. Kiasman edessä

se vain merkitsisi aivan muuta kuin kalastajan pihassa. ITE taide on siten myös käänteisesti verrannollista nykyaiteeseen. Sitä ei tarvitse ottaa `tosissaan`, vaikka se on syntynyt paljon todellisemmissa olosuhteissa kuin keinotekoisissa ateljeissa työskentelevien ja yhtä keino tekoisissa gallerioissa esiintyvien nykyaiteilijoiden teokset. ITE taiteilijan curriculum on: Koko elämä kovaa työtä kovissa olosuhteissa ja sitten aivoissa naksahdi! ITE taide on taidetta taiteilijalle itselleen ja omassa pihamaamuseossaan myös ohikulkijalle. Se merkitsee tekijänsä elämänpiirin ja samalla kutsuu tutustumaan. Se on kommunikaatiotaidetta, taidetta kansalta kansalle ohittaen `kontekstit`. Puuparatiisissa veistää Reijo Os kari Piipponen puukolla naisfigureja Henry Mooren tyyliin, josta ei ole koskaan kuullutkaan.

ITE taide heijastaa tekijänsä ja paikallisuutta aivan kuten Kainuun vaarat, korpien kuuset ja murre. Se ei tule koskaan kilvoittelemaan muiden kuin itsensä kanssa. ITE teokset kuuluvat tekijöittensä pihamaille tai peräkamma reihin mutta niitä pitää tuoda näytteille museoihin ja urbaaneihin keskuksiin muistuttamaan alkuperäisyyden valovoimasta. Ilman tätä esilletuomista niitä ei ole ole massa nykykulttuurille ja ne ovat vaarassa tuhoutua kuten tuntemattomat luonnon lajit ympäristön paineissa.

AMERIIKAN HERKKUVA JA VALKOINEN SOTILAS

”Meillä on kaksi keskustelun aihetta: Elämä ja Taide. Siinä on niin paljon sarkaa, että varmasti riittää. Pikkusen jää vajjaakksi ja paekattavvaa ku hiirensyömissä housuis sa, mutta ei me sitä surra”,sanoo kalastaja ja ITE perfor meeraaja Pauli Huotari. Hän pitää iloluontoista korpi filosofista istuntoaan kotonaan Manamansalon kylässä pukeutuneena itesuunnittelemaansa amerikanliiturai taan. USAn lippua mukailevassa punavalkoisessa etu tasku taaloja pursuilevassa raitapuvussa, setäsamulihat tuineen ja puurevolverikävelykeppeineen hän on hyvin filmaattinen näky.

Huotari on taitava käsityöläinen ja koristelee pöytiään ja kaappejaan heraldisin kuvin. Hän myös maalaa tauluja, jotka kuvailujen perusteella ovat mielenkiintoisia, mutta polttaa ne aina valmistuttuaan. Ne tuhoutuvat syntyessä ään kuin päiväperhot. Hän kertoo oppineensa lapsena, että taulujen maalaaminen on herrojen metkuja eli synnillistä puuhaa, eikä sovi tavalliselle kansalaiselle. Ehkäpä tässä on sanottu historiallinen syy suomalaisten perinteellisiin taidetorjuntavoimiin: me olemme vahva taidekansa, mutta yhtä vahvasti sitä vastustamme. Ja myös se miksi ITE maalaamista ei juuri löydy. Veistoksissa omaperäinen tyyli kasvaa materiaaleista käsin, mutta maalaaminen jähmettyy heinätorille. Sama ilmiö on havaittavissa naisten käsityöissä; nekin tehdään aina mallin mukaan, eikä koskaan tule vastaan aitoa ITE röijyä.

Huotari on edesmenneen Risto veljensä kanssa poh tinut totuutta. Käytännöllisenä kalastajana hän on etsinyt mahdollisimman laajaa perspektiiviä, ympyrää, katantoa, tilaa ja aikaa näkemykseensä, mutta veli opetti

Perhe on tärkeä!

hänelle kaiken `osatotuudellisuuden`. ”Sallin sen, että olen täysin väärässä, mutta mitä en usko,” markkeeraa Huotari nauraen levveesti dollarihymyille.

Huotarilla on myös kokovalkoinen armeijan arkivaate, jossa hän lähtee liikkeelle esiintymään. Kerran Nurmijärvellä olivat koululaiset bussissa kyselleet, onko hän enkeli. Huotari vastasi, että ei toki, vaan että hän on tullut kalkkikaivoksen kautta. Valkoisuudessa on pasifistinenkin ulottuvuus ja se vertautuu Suomen kuuluisimman performanssitaiteilijan Roi Vaaran Valkoiseen mieheen, jonka tämä teki 1980-luvun alussa kritisoidaan valkoisen miehen herruutta. Vaarakin on itekseen kehittänyt esitystaiteensa maailman turuille ja aivan samoin aito action taiteilijana pyrkii Huotari saamaan reaktiota ja kommunikaatiota sattumanvaraisessa yleisössään.

JONNIINJOUTAVVOO ROSKILLAATIOO

Polttarit ovat nykyään ainut sallittu `viimeistäpäivää`kansalaisperformanssi kadulla. Pukeudutaan parodisen mielikuvituksellisiin kuteisiin, ennen `leikin loppua` ja sosiaalista sulkeutumista perheen ja sosieteetin sovin naisuuksiin. `Roskillaattori` Tuula Mäkelä pukee ylleen roska essun `virka asukseen` ja lähtee Kajaanin kaduille messuamaan muodon ja sisällön suhteista. Hänen kotinsa on täynnä `puolivalmisteita`, nykyaikaa kaikista siitä, mikä joutuu roskispussiin. Ne koostuvat telineistä, joihin voi asettaa aina uusia roska osioita roikkumaan mielikuvituksellisesti. Hän näyttää leipäpussia, joka on täytetty roskilla ja kysyy: Onko tämä nyt täyttä roskaa, koska sekä muoto, että sisältö on sitä?

55

Hän laajentaa kysymystä koko kulttuuria koskevaksi. Löytyykö tämän kulttuurin sisältö kaatopaikalta? Onko ihminen kulttuurihylky, ite roska? Muovipulloista ja pur sottomista hän tekee rosenroll soittimen tai haravasta improvisaatiokitaran. Mäkelä pistää päähänsä styroksi kypärän, jossa lukee: ”Musiikki ja hulluus. Olen työkyvy tön eläkeläinen. Minulle saa nauraa!”

Roskillaattori asettaa Sokrates katuklovnittarena ky symyksensä yhteiskunnan sortopisteisiin, joissa mielen terveyden horjuminen voi johtaa täydelliseen inhimil liseen torjuntaan aivan samoin kuin yleisesti torjutaan taidekasvatus. Ikään kuin yhteiskunta haluaisi tuhota kaikki tervehdyttävät sisällöt ja persoonallisen kehitty misen mahdollisuudet. Ainut sallittu on seisoa mykkänä marketjonossa!

Mäkelä on käynyt terapiassa, missä häntä on ärsyttä nyt sana `jonniinjoutava`: Ei saa tehdä jonniinjoutavaa koska hän itse on huomannut, että sen jonniinjoutavan tekemisestä nimenomaan nousee kaiken hajallaan ole van kokoava merkitys, roskurssi. Terapian lyhytnäköi syys ja taiteellisuuden ymmärtämättömyys johtaa vain syvempään masennukseen. Mäkelä on kirjoittanut pah vilautaselle ovensa pieleen kunniataulukseen: Eläkepaas to vrt päätös : Psykkiset syyt eli kansanomaisesti sa nottuna HULLUN KIRJAT.

Mäkelän roskartelu laajenee askartelusta osaksi ny kytaiteen osallistuvaa radikaalisuutta. Nykytaiteen eräs toptrendi on pyrkiä museoista ulos ihmisten ilmoille. Mäkelälle roskillaatioiden asettaminen esille mitä yllät väimpiin paikkoihin kuten markettiin tai mattolaituril le tai bussipysäkille kuuluu hänen taiteensa esittämisen

luonteeseen, koska alunperin mitään muuta näyttely paikkaa ei ole ollut. Hän kutsuu niitä termillä `kokeelli nen näyttely`.

ESTE-EETTISYYS JA RIKO-SE-ITE

ITE taiteilijat ovat aina olleet kierrätystaiteilijoita ja heidän teoksissaan on myös osina tavallaan museaalista esineistöä, vanhoja käyttöesineitä, työkalujen osia jne. Ja onhan muovipussikin kohta museokamaa. ”Este eetti syys” lukee Mäkelän seinällä. Esteettisyys voi olla kaune uden este, joka palvelee muodollisuutta, eikä pääse eet tisyys, joka on taiteen tarkoitus. Mäkelän roskurssi on tärkeä oppitunti välttääksemme kulttuurimme kon kurssin. Hän haluaisikin olla ammatillinen roskurssien vetäjä, mutta sitä ei systeemi salli.

Tulevaisuudessa ITE taide tulee muuntumaan. Met sästä kasvanut sankarivaihe tulee väistymään uuden polven roskillaattorien tieltä. Varmasti moottorisahal la veistetään vielä muutakin kuin karhuja ja aivan uudet kuvastot ja materiaalikokeilut odottavat tuloaan. Yksi ITE laji voisi olla julkiset veistokset. Yleensä ne ovat ikäviä monumentaalisia fiaskoja, jotka kiusaavat katsojia pysyvästi. ITE veistoksia voisi olla jatkuvasti vaihdetta vana puistoissa ja toreilla innoittamassa ihmisiä.

Järkyttävää oli kuulla, että Matias Keskisen jättimäi nen Sibelius patsas tuhottiin Vuoliujoella. Olisi saatava laki, jossa taiteen tuhoaminen olisi rikos, mitä se todel lakin on. Luomus on elävä olemus, jolla on oikeus elä mään ja sillä on tärkeä viestinsä ihmiskunnalle. Julkisiin tiloihin pitää näköjään tehdä myös tieteen tahtoen rikot taviksi tarkoitettuja Riko se ite teoksia, koska monella ihmisellä `luovuus` ilmenee hävitysvimmana.

Kaikki vähänkin taiteelta haiskahtava pitäisi asettaa itesyyniin ja ITE taiteilijoiden pihat ja taidekodit tuli si säilyttää jälkipolville kallisarvoisina muistomerkkeinä sellaisesta vapaudesta, jota ei ole naapurivaltioissa. Olin juuri Saksassa luennoimassa ITE taiteesta videoillani ja siellä saattoi huomata, miten eksoottista se saksalaisista on. Heillä ei ole vastaavaa ja he tunnistivat välittömästi siinä suomalaisuuden erityispiirteet. ITE taide nimen omaan voisi toimia paikkakunnan identiteettinä ja näis tä `kylänerohulluista` saattaa paikkakunnan nimi kir joittua maailmankartalle. 🐾

ITE-MONUMENTTI

Matias Keskinen (1922-1997) oli eläessään näkyvimpiä suomalaisia kansantaiteilijoita. Ikävä kyllä hän ehti kuolla juuri ennen ITE-taiteen esiinmarssia. On helppo kuvitella, miten keskeisen roolin hän olisi ITE-näyttelyissä ja -tapahtumissa saanut. Olihan hän tunnettu paitsi kekkosiin keskittyneenä monumenttitaiteilijana, myös mainiona humoristina ja steppaavana lava-esiintyjänä.

Matiaksen elämän loppuvaiheet olivat ikävät. Aina positiivisen ja nauravaisen taiteilijan synkistyminen alkoi hänen UKK -monumenttinsa tuhoamisesta Oulussa 1989. Teoksen tuhoutumista toistettiin suomalaissa medioissa kuin WTC-iskua myöhemmin. Sillä oli kansallista symbolimerkitystä. Matiakselle teoksen tuhoaminen oli kuitenkin pelkästään henkilökohtainen isku ja suuri tappio. Hän sanoi huumorin loppuneen siihen.

Matias oli kotoisin Etelä-Suomesta ja hänen vaikuttavin taiteellinen työnsä tapahtui sotien jälkeisinä vuosikymmeninä Helsingissä. Siellä hän pyöritti pienoisveistosten teon ohella mielikuvituselokuvayhtiötään Ajan-Filmiä ja tuotti sille suunniteltujen elokuvien mainoskuvia. Näissä kuvissa voimme nähdä Matiaksen erilaisiin rooleihin naimioituneena. Mieluisia rooleja olivat

erilaiset keisari- ja suurmieshahmot, mutta viimeisissä kuvissa irvisteli sarvipäinen piru.

Matiaksen elämäntarina on uskottomuudessaan lähes fantasiasia. Se kertoo elämän vakavuuden nauruksi kääntävästä elämäntaiteilijasta, jolle tavallisen ihmisen käytöksen rajoitukset olivat tunteuttomia.

Neljänkymmenen tonnin UKK-veistos syntyi Pielavedellä. Matias pakeni monimutkaistuvan kaupunkilaiselämän aiheuttamia ahdistuksia syrjäkulmien autiotaloon. Pakolainen tunsikin kuitenkin olevansa yksinäisyydessään kuin ”kuopan pohjalla”, näkymättömissä ja kadoksissa maailmalta. Kekkosveistos nousi hylätyn maatilan pihamaalle tekijänsä hätähuudoksi.

Matiaksen suhde presidentti Kekoseen oli nimittäin merkittävä. Se oli eräänlaista syvää faniutta, jossa oli mukana lähes uskonnollisia tunteita. Matiaksen Kekkonen muistutti primitiivistä toteemihahmoa, jolta hän, kuin muinaiset esi-isämme, haki voimia omaan heikkouteensa.

Monumentti myös sananmukaisesti pelasti taiteilijan eristyksestään. Matiaksen omin sanoin ”Kekkonen nosti minut kuopasta”. Veistos toi pihaan uteliaita, median edustajia ja lopulta Aarne Määtän, Teboilin omistajan, joka vei veistok-

sen ja taiteilijan Vuolijoelle ja uusiin mahdollisuuksiin (1984).

Vuolijoen vuodet olivat tuoteliaita. Matias valokuvasi ja muotoili suuria ja pieniä kekkosveistoksia. Uusi videokamera mahdollisti Ajan-Filmin elokuvaharjoitusten jatkamisen. Matias aloitteli myös uuden suurmiesmonumentin valmistelut. Se olisi säveltäjämestari Sibelius, jonka Matias oli jo pikkupoikana tuntenut. Sibelius oli Kekkonen tavoin paksuniskainen ja kaljupäinen ja hahmoltaan taiteilijan mieleen. Taiteilijan mielenkiinto oli siis vähitellen erkaantumassa Kekkosesta. Hän kuitenkin vakuutti omistavansa taiteensa Kekkoselle kuolemaansa asti.

Sibelius-veistoksen valmistelut olivat jo pitkällä, kun UKK-veistos sai yllättäen kutsun Oulun kävelykadulle. Surkeasti päättynyt näyttely muutti Matiaksen asennetta uutta monumenttiaan kohtaan. Hän halusi varmistaa sen pysyvyyden tekemällä siitä niin vahvan, ettei sitä voisi saada rikki. Ulkomitat alkoivat kasvaa ja onton pään seinämien paksuus ylitti monin paikoin metrin. Terästäkään hän ei säästellyt, sitä laitettiin seinämien vahvistukseksi paljon. Kekkosmonumentti oli ollut hauras jo alkuaan. Köyhällä taiteilijalla ei ollut varaa betonirau-taan, vaan ainoa rautavahvistus oli autiotilalta löytynyttä ruostunutta

Suuren kekkosveistoksen sortuminen Oulun kävelykadulla teki Matias Keskisestä maankuulun. Hänen seuraava mutta tuntemattomaksi jäänyt ja kaksinverroin suurempi monumenttinsa kohtasi tuhonsa viime syksynä kaikessa hiljaisuudessa.

Pekka Hiltunen

Matias suunnitteli Sibelius-monumentin kestävän tuhansia vuosia. Se kesti kuitenkin vain elokuuhun 2006.

Matias Keskinen

Viimeisen kevään omakuva Saaresmäen koululta 1997.

piikkilankaa. Kaikki rahavarat menivät silloin sementtiin. Taiteilija itse eli pelkillä perunoilla.

Sibelius-veistoksen vahvistaminen toi mukanaan taiteellisia ongelmia. Kun toiselle puolelle laitettiin lisää betonia, piti sitä lisätä myös toiselle. Teos alkoi kasvaa hallitsemattomasti ja hanke venyi, vaikka aina seuraavan kesän ahkeroinnin piti päättää rankka urakka. Seitsemäntenä vuonna Matias kertoi väsyneensä loputtomaan monumentin muotoiluun. Hän kaipasi välillä muutakin elämää ja alkoi suunnitella vapaata kesää Helsingin retkineen. Se kesä kului kuitenkin Vuolijoen terveyskeskuksen vuodeosastolla. Talvi oli kohdellut sairastellutta taiteilijaa ankarasti.

Viimeiseksi jääneessä omakuvassa voimme nähdä väsyneen taiteili-

jan istumassa kevään paljastamalla pihakivellä. Taustalla kohoaa valtava monumentti, joka on kääntänyt katseensa pois tekijästään, eikä taiteilijakaan katso sen suuntaan. Kuvassa on jäähyväisten tunnelma. Se kertoo myös taideteoksen ikuisuudesta ja ihmisen elämän hetkelisyydestä.

Matiaksen mentyä Vuolijoen kunta myi ränsistyvän koulurakennuksen selluvillayrittäjälle. Hän käytti koululuokkia tuotantotilana ja näki pihassa töröttävän monumentin haittaavan toimintaansa. Kauppaa tehdessä kunta oli luvannut hoitaa ”betonimöhkäleen” ja ”riesan” pois, mutta ei saanut asiaa toimeksi. Pari vuotta sitten tontti jaettiin kahtia ja raja vedettiin keskeltä monumenttia. Yrittäjä myi koulun puoleisen palan paikalliselle

keksijälle Pekka Hiltuselle. Hiltunen on keksinnöillään menestynyt yrittäjä, mutta myös luovuuskouluttaja ja ITE-henkinen taiteilijapersoon. Hän on korjannut koulua kunnianhimoisena tavoitteenaan sisustaa luokahuoneet eri teemojen mukaisiksi asuintiloiksi. Jossain nurkassa olisi myös pieni ”koulumuseo” entisten oppilaiden vierailujen iloksi ja vintille hän suunnittelee kokoavansa koululta löytyneistä veistoksista ja valokuvista ”matiasnäyttelyn”.

Sibelius-monumentti kuitenkin odotti kohtalonsa täyttävän. Matias testamenttasi aikoinaan veistostuotantonsa Aarne Määtälle ja niin myös vastuu niistä oli siirtynyt hänelle. Yrittäjän vaatimus poistaa ”vaarallinen betonimöykky” tonttinsa rajalta sai Hiltusen miettimään tontin rajan siirtoa. Sen

epäonnistuttua hän alkoi tutkia Määtän kanssa teoksen siirtomahdollisuuksia. Veistos olisi saatava pihan toiselle puolelle tai paloittelava kahteen osaan maantiekuljetusta varten.

Mittauksissa paljastui mykistävä totuus. Veistos painoi kuljetukselle mahdottomat sata tonnia ja sen rakenne oli niin kova, ettei paloittelukaan ollut kustannuksiltaan mahdollista. Siirtotyö ei siis tullut kyseeseen. Raskain mielin Määtä kustansi teoksen hajotustyön. Elokuussa 2006 suuri kaivinkone alkoi murjoa Matiaksen ikuisiksi muistokseen valmistamaa monumenttia, Suomen suurinta näköisveistosta, yhtä maailman merkillisimmistä taidelomuksista. Helposti ei Matias teostaan ollut tehnyt, eikä hän helpolla siitä myöskään luopunut.

Särkijät tarvitsivat työhön lisää koneita ja kalliita päiviä kului.

Veli Granö

Saaresmäen koulun uusi isäntä, Pekka Hiltunen suunnittelee kokoavansa koululle jääneistä veistoksista ja valokuvista Matias-museon. Etualan valkoinen Sibelius-veistos oli nyt tuhotun suurteoksen malli.

Olisi hienoa, jos itse kukin kohdattaessaan ITE-taidetta, joka on vaarassa tuhoutua, yrittäisi säilyttää sen tai edes osan siitä tuleville sukupolville. Matiaksen veistoksestaikin olisi voinut vuosisatojen kuluessa muodostua pyhiinvaelluskohde, Kainuun ja Saaresmäen maailman-kuulu mysteeri.

Raskainkaan tai vahvinkaan teos ei kestä ymmärtämättömiä ihmisiä, mutta ITE-assenne kestää kaiken. Se kantaa mukanaan kaikenlaisten sovinnaiten rajojen uhmaamisen rohkeutta ja matiasmaisen karnevaalinaurun ikaikaista ja aina uutta luovaa voimaa.

Kirjoittaja teki Keskisestä pitkän dokumenttielokuvan ”Matias Keskinen kuviteltu elämä” 1991.

PERUKOIDEN NOUSU

Lumisen pihan keskellä naishahmo nostaa katseensa kohti ohikulkijaa. Harava kädessään hän tarkkailee ympäristön tapahtumia ja hoitaa samalla päivän askareita. Seuranaan naishahmolla on hevosia ja muita ihmishahmoja. Betoniveistokset kuuluvat vaalalaisen Enni Huotarin pihapiiriin

Enni Huotarin kunnianosoitus menneille sukupolville.

Taiteilijan persoonaan vahvasti sitoutunut ITE taide kuljettaa mukanaan tekijän elämäntarinaa. Lisäksi teokset kuvastavat myös sitä ympäristöä, aluetta ja yhteisöä, jossa ne ovat kehittyneet. Enni Huotarin veistokset kuuluvat pihapiiriinsä, mutta samalla ne ovat osa laajempaa kontekstia. Huotarin ja muidenkin ITE taiteilijoiden ympäristön historia, kulttuuri, ihmiset, tapahtumat jne vaikuttavat teosten aiheisiin.

Kertoessaan taiteilijasta ja tämän ympäristöstä ITE taide samalla auttaa paikantamaan tekijänsä sijaintia ja asemaa ympäristössään sekä yhteisönsä jäsenenä. Tekijä ja hänen läheisekseen kokemansa ympäristö käyvätkin jatkuvaa vuoropuhelua keskenään. Usein tämä ympäröivä alue on kooltaan suhteellisen pieni, mutta myös suurempi alue, kuten maakunta, voi toimia identiteetin muokkaajana.

Kainuun maakunta ja sen asukkaat, kainuulaiset, mielletään yleensä omaksi ryhmäkseen. Maakuntien merkitys ei ole meillä yhtä vakiintunut kuin esimerkiksi läänien, eikä maakuntien sisäinen tietoisuus ole niin yksiselitteinen. Yhdeksän kunnan Kainuu on kuitenkin

muotoutunut ajan saatossa omaksi selväksi kokonaisuudekseen. Kainuun rajat ovat asujilleen selkeät ja heitä yhdistävät muun muassa Kainuun yhteiset asiat ja tapahumat sekä alueellinen identiteetti. Yhteisen arvomaailman jakavat henkilöt rajautuvat selkeästi juuri tietylle alueelle, kerrottujen rajojen sisäpuolelle. Se kertoo millaisia me ja alueemme ovat.

Alueelliseen identiteettiin liitetään usein piirteitä, joiden katsotaan yleisluontoisesti kuvastavan maakunnan asukkaita ja heidän tapaansa olla ja ajatella. Yksi kainuulaisuuteen liitettävistä seikoista on suomalaisille yleisestikin tärkeä luonto, jota edustavat maakunnan synkät korvet, kohisevat kosket ja surkeat suot. Myös Kainuun ITE taide pureutuu maakunnan luontoon. Valtakunnallisestikin suosittu karhu aihe on yleinen myös kainuulaisten teoksissa. Myös muut metsän eläimet, kuten pöllöt, hirvi, kotka ja metso ovat suosittuja teemoja. Materiaaleina kainuulaiset ITE taiteilijat käyttävät usein luonnon raaka-aineita. Esimerkiksi kuhmolainen Aune Riibonen käyttää hyväkseen kiveä. Hänen töissään näkyy lisäksi hyvin kainuulaiselle ITE taiteelle ominainen tapa hyödyntää luonnosta löytyviä muotoja sekä teosten sulautuminen ympäröivään maisemaan.

Yksityiskohta Aune Riibosen pihapiiristä.

Luonnon yhteyteen siivilöityy Kainuuseen liittyvä ajatus alkuperäisyydestä. Täällä uskotaan olevan jotain persoonallista ja alkuperäistä, joka omalla tavallaan vaikuttaa kainuulaisiin. Kainuu on suhteellisen pitkään ollut maan tieteellisesti syrjässä muun Suomen uusista virtauksista ja kehityksestä, mikä osaltaan on pitänyt maakuntaa eristyksissä. Vanhat tavat ja perinteet ovat säilyneet ja niitä pidetään edelleen arvossa. Myös asukkailleen suojan ja rauhan antavalla korpiseudulla nähdään olevan säilyttävä voimansa. Kenties alkuperäisyys on myös yksi voima kainuulaisen ITE taiteen tekemisen taustalla.

Kainuulainen näkee itsensä myös kotiseuturakkaana ihmisenä. Maakunnan asukkaiden sanotaan kärsivän vapaudenrakkaudesta, johon vain kotimaakunta voi vastata. Pois ei haluta muuttaa ellei tilanne siihen pakota. Ja toisaalta poismuuttaneiden halu palata takaisin nähdään voimakkaana. Kainuulainen haluaa asua kotiseudullaan rauhassa, maakunnan avarassa hiljaisuudessa, jatkaen esiläisten aloittamaa työtä. Oma tila ja oma koti ovat kyllä rakkaita kainuulaisille, mutta myös vieraat ovat olleet kainuulaista louksiin aina tervetulleita. Kainuulaisen vieraanvaraisuuden juuret ovat vaikeissa vuosissa, jolloin oman elannon saanti on ollut tiukassa. Vaikeat ajat ja olosuhteet ovat luoneet tarpeen jakaa omastaan ja pyrkiä pyyteettömästi ystävällisyyteen. Tapa on säilynyt näihin päiviin.

Voimakkaimpia kainuulaisuuteen liitettäviä ilmuksia on herraviha. Käsitys pohjaa mielipiteisiin ja ajatuksiin, joiden mukaan Kainuu on jo vuosisatojen ajan jätetty sivullisen osaan valtion keskittäessä huomiota enemmän Etelä Suomeen. Myös 1800 ja 1900 luvuilla muualta tulleiden, usein ruotsia äidinkielenään puhuneiden virkamiesten erilaiset tavat, määräykset ja heidän harjoittamansa huono kohtelu ovat osaltaan vaikuttaneet herravihan vahvistumiseen Kainuussa ajan saatossa. Uudet virtaukset on otettu vastaan varauksellisesti, jopa ennakkoluuloisesti. Kainuulaisten ITE taiteilijoiden töissä herrakammo tai herraviha ei voimakkaasti näy. Kuhmolaisen *Pentti Huotarin* kantaaottavan teoksen sanat ”Perukoiden tuhon vuodet 1970 2000” muuttuvat seuraavan lauseen ”Tuhon jälkeen tulee nousu” myötä uskoksi maakunnassa pärjäämisestä. Kainuulaiset uskovatkin vahvasti omaan selviytymiseensä. Pitkään jatkunut ankara kamppailu olosuhteiden kanssa on opettanut

Irja Samoil

Yhteiskuntakriittinen huuto: Pentti Huotarin Rytö-patsas.

heitä näkemään, kuinka Kainuussa on aina pärjätty ja sen voimalla uskomaan, että maakunnassa tullaan myös jatkossa selviytymään.

Valittaminen ja vaatimattomuus ovat kaksi kainuulaisuuden puolta, jotka jakavat mielipiteitä. Kainuulainen nähdään toisaalta ihmisenä, joka ei pienestä valita. Hän on sitkeä puurtaja, joka tekee työnsä ja pitää lupauksensa. Toisaalta valittaminen nähdään kuitenkin osana kainuulaisuutta. Se on tapa, joka on liitetty jokaiseen asukkaaseen iästä, sukupuolesta tai taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Taustalla on ajatus, jonka mukaan omilla asioilla ei pidä kehuskella, koska se tuo huonoa onnea. Kerskumisen käänteinen puoli on valitus, joka kohdistuu esimerkiksi omaan tai maakunnan huonoon kohteluun ja tilanteeseen. Kun omilla asioilla ei ole voimaa kehuskella, on valittamisen rinnalla kulkenut lisäksi vaatimattomuus: omasta osaamisesta ei suureen ääneen puhuta, vaikka usko taitoihin on olemassa. Tästä osaa misesta kertovat tämänkin julkaisun kainuulaisten ITE taiteilijoiden teokset.

Väinö Linnan Tunteettoman sotilaan sotamies Määttä on oiva kuvaus kainuulaisestä miehestä. Myös maakun

Irja Samoil

... ja Maija Katri Mäkinen vähän pienempi mielenilmaus.

nan omien kirjailijoiden *Ilmari Kiannon* ja *Veikko Huovisen* teoksissa kainuulaisuus nousee hyvin esille. Luonto saa suuren osan heidän romaaneissaan ja samalla kuvataan kainuulaista elämäntapaa ja ihmistä. Myös suora selkäisyys, vähäpuheisuus, rohkeus, taipumattomuus sekä luotettavuus tulevat hyvin kuvatuiksi. Kiannon ja Huovisen luomissa hahmoissa nousee lisäksi esiin kuvaus kainuulaisesta ajattelijasta ja oman tiensä kulkijasta. Kiannon *Jooseppi Kenkkunen Ryysyrannan Jooseppi* elää omalle tyylilleen uskollisena, mietiskellen asioiden syitä. Myös Huovisen *Konsta Pylkkänen* kulkee omia polkujaan, ajatellen ”sinisiä ajatuksiaan”.

Kaunokirjallisuudesta on tuttu myös Kainuuseen liitetty nälkämään nimike. Sana kiinnittyi Kainuun yhteyteen 1800 ja 1900 lukujen vaihteessa valtakunnan eriaikaisen kehityksen ja maakuntaa kohdanneiden katovuosien myötä. Aiemmat kuvaukset saivat pontta ja *Ryysyrannan Jooseppi* vakiinnutti nälkämään ja ryysyrannan Kainuuta kuvaaviksi termeiksi. Mielikuvaa vastaan on kuitenkin taisteltu pitkään ja siitä on haluttu päästä eroon. Vaikeudet on myönnetty, mutta usko olojen paranemiseen on vuosien saatossa ollut luja. Vasta viime aikoina asiassa on pystytty näkemään myös positiivinen puoli. Nälkää ja ryysyranta koetaan nykyään jo

osin omaleimaisiksi, myönteisiksi sanoiksi, joilla on oma symbolinen merkityksensä.

Itäisen maakunnan alueelliset vaiheet ja piirteet sekä suhde muuhun Suomeen ovat muokanneet kainuulaisten tapaa ajatella sekä nähdä asioita. Sijainti, syrjäisyys, alkuperäisyys ja luonto ovat luoneet persoonallisen tavan tulkita omaa ja alueen tilannetta, kuten paikallinen ITE taide osoittaa. Kainuulaisilla on tapansa kohdata asiat ja tapansa käsitellä niitä. Kuhmolaisen *Maija Katri Mäkinen* työssä lumikola odottaa talven tuloa seinällä roikkuen. Pohjaan on maalattu teksti ”Työtön toistaiseksi”. Työtömyystilastojen kärkijoukossa taistelevassa Kainuussa lumikolalla on kohtalotovereita. Kainuulaisten ITE taiteilijoiden teoksissa tulee esille taiteilijoiden läheinen luontosuhde, kotiseudun merkitys ja suhtautuminen alueen perimään. Mäkinen työn tavoin niissä näkyy kuitenkin myös oma huumorinsa, joka hienolla tavalla kuvaa maakuntalaisten tapaa elää nykypäivän, menneen ja ympäristönsä kanssa sulassa sovussa. 🐾

KIRJALLISUUS

PAASI, ANSSI 1986: NELJÄ MAAKUNTAA. MAANTIEDELLINEN TUTKIMUS ALUETIE TOISUUDEN KEHITTÄMISESTÄ. JOENSUUN YLIOPISTON YHTEISKUNTATIEDELLISIÄ JULKAISUJA NRO 8. JOENSUU. JOENSUUN YLIOPISTO.
TURPEINEN, OIVA 1985: KAINUUN HISTORIA II. VÄESTÖ JA TALOUS 1721 1982. KAJAANI. KAINUUN MAAKUNTALIITTO.

Kadonnutta karjaa siirretään Jätkänsaareen kesän 2007 ITE-näyttelyyn.

Kuvat: Arto Tulima

TAIDETTA TAKAPIIHALLILA

YHTEISÖLLISYYS JA ITE-TAIDE SUOMUSSALMELLA

66

Tilaa, avaruutta, teitä ja taloja mutta mihin kaikki ihmiset ovat hävinneet?

Harvoin tulee otettua aivan niin suurta harppausta asuinympäristöstä toiseen kuin muuttaessa ni nuorena tutkijana Lontoosta Suomussalmelle.

Olin aloitellut väitöskirjaa Lontoossa ja saavuin Suomussalmelle syksyllä 2001 tavoitteenani tutkia paikallissa yhteisössä käytettävää uutta viestintätekniikkaa. Sosiologian laitoksella Lontoossa odotettiin mielenkiinnolla uutisia sopeutumisestani susirajalle, ja itse kirjasin etnograafisen tutkimusmetodin edellyttämänä ylös niin päivittäisiä tapahtumia, vaikutelmiani kohtaamistani ihmisistä kuin omia tuntemuksiani.

Tarkoituksenani oli tutkia ihmisten arkea antropologien tapaan, asettumalla elämään paikalliseen yhteisöön tietyksi ajanjaksoksi. Ensimmäiseksi ongelmakseni muodostui tämän paikallisen yhteisön paikantaminen.

Missä yhteisö on, kun ihmisiä ei näy missään? Päiväs

aikaan kylänraitti oli lähes tyhjä muutamaa potkukelkkailevaa mummoa lukuun ottamatta. Iltapäivällä muutama marketin pihassa oli autoja tunnin parin ajan, mutta sen jälkeen katuja tallasi vain satunnainen lenkkeilijä.

Kainuulainen ei istuskele kahviloissa tai puistonpenkillä, eikä ihmisten juttusille mennä noin vain. Pian aloin hahmottaa, että ihmisillä oli yksityinen elämä, johon kuului tiivistä yhteisöllisyyttä, mutta sitä elettiin enimmäkseen ydinperheiden, sukulaisten ja vanhojen ystävien luoman turvamuurin sisällä.

Pikkuhiljaa talven aikana reittejä tähän yksityiseen elämään alkoi löytyä, mutta oikeastaan vasta keväällä oivalsin, kuinka rikasta suomussalmelaisten arki olikaan.

Kianta Opiston kevätnäyttely toukokuussa kertoi paitsi vapaan sivistystyön elinvoimaisuudesta paikkakunnalla, myös valtavasta luomisvoimasta. Taide isolla T:llä ei paikkakunnan arjessa juuri näy, mutta savi, tekstiili, puu ja lasi vain muutamia tekniikoita mainitakseni

näyttivät taipuvan suomussalmelaisten käsissä omaleimaiseksi käyttötaiteeksi.

Tyhjien talvi iltojen salaisuus oli ratkennut: kun minä kuljin ympäri tyhjää kylänraittia, oli paikallisilla kalenteri täynnä erilaisia harrastuspiirejä.

YKSITYINEN AARREAITTA

Varsinaiselle näköalapaikalle yläkainuulaisessa elämässä pääsin aloittaessani työn paikallislehti Ylä Kainuun toimittajana vuonna 2004. Oleellisen osan työstäni muodostivat haastattelumatkat eri puolille pitäjää, ja luontaiset pääsin kurkistamaan sisälle ihmisten koteihin ja pihapiireihin. Juuri kodeissa tiivistyy kainuulainen luovuus: portinpieltä vartioivissa karhuissa, pihanperän tilataideteoksissa, itse tehdyissä huonekaluissa.

Yksi mieleenpainuvimmista pihapiireistä esiteltiin minulle Vuokissa, esimerkkinä kylään piilotetuista aar

Kollektiivista kesämökkitaide - Stalin Suomussalmella.

Pekka Agarth

reitoista. *Sirkka Pölläsen* kesämökillä Kianta Opiston piiristä alkanut keramiikkaharrastus on vallannut niin mökin sisä kuin ulkopuolenkin. Omistajan poissaollessa toimittaja pääsi tutkimaan asumusta vain ulkopuolelta, toisen kyläläisen opastamana, mutta vaikutelma jätti lähtemättömät jäljet. ”Itse tehty elämä”, oma taide, on kohotettua arkea, omasta itsestä löydettyä luomisvoimaa.

Moni on löytänyt oman luomisvoimansa nimenomaan Kianta Opiston piireistä, ammattitaitoisten opettajien johdolla, mutta yhtä paljon on niitä, jotka kulkevat aivan omia polkujaan.

Suomussalmella on tilaa. On tyhjiä navetoita, kesantopeltoja, pihanperiä ja kesämökkien omaa reviiriä.

On myös henkistä tilaa sekä aikaa: määritelmät ”oikeanlaisesta” taiteesta eivät ole onneksi keskiluokkaiset Kainuuta eikä sisäinen kriitikko saa liian suurta jalansijaa. Työttömällä ja eläkeläisellä on kanttia kokeilla rajojaan.

67

Esimerkiksi Ahjolassa omaehtoinen maalauspiiri ka-
risteli viimeisetkin ennakkoluulot kuudesta osallistujas-
taan talven 2006 aikana. Viimeksi kansakoulussa maa-
lanneet kyläläiset uskalsivat ensin tuskin pistää pensseliä
paperille, mutta eläkeikäiset oppilaat hämmästyttivät
talven aikana opettajansa *Eemeli Kelan*. Itseoppinut tai
demaalari sai vain ihailla Poppakeskuksessa kokoontu-
neiden oppilaidensa intoa ja taitoa.

Eläkeiässä uskaltaa, ystävykset selittivät innostus-
taan toimittajalle.

Maalausten aiheet löytyivät läheltä, kainuulaisesta
luonnosta. ”Meidänpä vapautta vaarat on nää”, kirjoitti
Ilmari Kianto Nälkämään laulussa. Ahjolan maalauspii-
rissä pitkät etäisyydet, opettajan puute, kokemattomuus
tai ikä eivät olleet esteitä taiteen tekemiselle, kun pää-
tettiin tehdä itse. Lopputuloksen esteettisyys on katso-
jan silmässä, mutta päämäärä valmis taideteos ei ole it-
setarkoitus.

Taiteen tekeminen on olemisen tapa, tapa elää juu-
ri täällä.

KÄSILLÄ TEKEMINEN EI OLE KADONNUT

Jos suomussalmelaista ITE taidetta leimaa yhtäältä eri-
tyinen yksityisyys ihmisten oman elinpiirin tarjoama
luomisen vapaus on merkkejä poikkeuksellisesta yhtei-
söllisyydestä myös nähtävänä.

Joskus tämä yhteisöllisyys on sisäänrakennettu myös
perheeseen. Teatteri Retikan kantavan voiman, *Eero
Schroderuksen* perheen kesämökillä ITE taide on kol-
lektiivista: pihapiirin pölkkyhahmoja saattoi jossain vai-
heessa päästä rakentamaan satunnainenkin vierailija.
Mökkirannan kirjavat hahmot ovat omanlaisensa muis-
tomerkki reunoistaan joustavalle yhteisölle.

Silmiinpistävää Suomussalmella on kuitenkin erilaisis-
sa tilataideteoksissa ilmenevä yhteisöllisyys, johon sisäl-
tyy myös elävä talkooperinne kaikkine kädentaitoineen.

Vuodesta 1994 Käpylän pellolla, viitostien varressa
seisonut Hiljainen kansa on kasvanut tanssija-koreografi
Reijo Kelan innovaatiosta koko Suomussalmen kunnan
tunnusmerkiksi ¹. Alun perin Kela oli ajatellut, että sa-

¹ Suomussalmen kulttuuriasiamies Jalo Heikkinen kertoo Hiljaisen
Kansan historian kokonaisuudessaan muun muassa Suomussalmen
kunnan nettisivuilla.

dat heinätuppaista ja puurimoista kootut hahmot saavat
mädätä ja lahota paikoilleen, mutta kunnassa ajateltiin
toisin. Joka vuosi, keväällä ja syksyllä, Nuorten työpa-
ja, nykyisin työpaja Hanslankarit, kunnostaa ja vaatet-
taa Hiljaisen kansan yhdessä talkooväen kanssa. Viime
vuonna ”Heinäpäitten” pukemiseen osallistui myös ryh-
mä maahanmuuttajia Kajaanista ohjaajineen, minkä voi-
si nähdä myös kainuulaisen yhteisön vaivihkaisena kan-
sainvälistymisenä.

Hiljaisen kansan merkitystä joutuu pohtimaan jokai-
nen viitostietä pitkin ohi ajava. Tilateos pysäyttää, sekä
kuvaannollisesti että kirjaimellisesti pellon laitamilla
elää joka kesä on pienoisyhteisö latokahviloineen ja le-
tunpaistajineen. Onko tässä Kainuun kohtalo, jäädä hil-
jaiseksi muistomerkiksi menneistä ajoista? Hiljaisuus
huutaa.

Eräänlainen vastapari tai rinnakkaisteos Hiljaiselle
kansalle on Kadonnut karja, joka on rakennettu pienvil-
jelystilojen häviämisen muistoksi Jousi projektin työryh-
mässä Suomussalmen kirkonkylällä Jokainen lammas on
tekijänsä näköinen, jokainen yhtä onnistunut. Jätepuu
muuttuu osaavissa käsissä eläväksi, ja jokainen tekijä saa
samalla omaan elämäänsä jotain lisää. ”Joutilaisuuden si-
jaan Jousi” tehdään itse jotain näkyvää.

Suomussalmella yhteisö tuntuu kantavan ainakin jot-
lain tasolla niitäkin, joiden taidoille ei jossain muualla
ole enää ollut käyttöä.

Alajärven vanhalla kyläkoululla majaansa pitävä pie-
noismallinäyttely on tästä elävä esimerkki. Mukaan työ-
elämään projektissa pitkäaikaistyöttömät ovat Mart-
ti Hammarin johdolla luoneet kyläkoululle kokonaisen
maailman. Lähes 400 metriä pitkän pienoisorautatien
varrella kimmeltävät pilvenpiirtäjät ja huvipuistot ja näh-
tävillä ovat niin Titanic kuin Eiffel-tornikin. Omaa his-
toriaakaan ei ole unohdettu, vaan pienoismalleina ovat
nähtävillä myös muun muassa Kajaanin linna ja Suomus-
salmen kirkonkylä sellaisena kuin se oli ennen talviso-
taa.

Kainuussa eletään markkinatalouden laitamilla, mutta
käsillä täällä osataan tehdä eikä mielikuvituksella ole mi-
tään rajaa. 🍄

ILMARI KIANNON ITE-YMPÄRISTÖ

Helen
Lonkila

Missä maailmassa se linna, kenpä siinä isäntänä, linnanherrana? Se on kaukana, kaukana korpien kohdussa kuin satujen salainen pirtti, kuin tarinoiden talo, jonne täältä "sivistyksen rintamailta" matkates- sa saa kulkea melkein pä

"viikon viitsikkoo,
toisen tuomikkoo,
kolmannen katajikkoo".
Silloin vasta kun
"Tapion talo näkyvi
Pohjan portit kumottavi
nenästä utuisen niemen,
tulikasteen kainalosta".

Samuli Paulaharju, artikkelista
Turjanlinna (1915)

Ilmari Kianto (1874-1970) oli oman aikansa korostaja ja erottautuja. Joidenkin mielestä hän oli teoksissaan, teoissaan ja itsetutkiskelussaan naiivi ja romanttinen. Samaan aikaan häntä kritisoitiin myös sopimattoman realistiseksi ja rohkeaksi.

Turjanlinna (1912-1939) oli tunnettu turistikohde Suomussalmella. Se vertautui erkereineen, linnamaisine piirteineen ja hirsipintoineen kansallisromanttisiin taiteilijahuvi- loihin. Läheisistä esikuvistaan rakennus erosi kuitenkin siinä, että sen piirtäjäksi ei ollut kutsuttu kuvataiteilijaa tai arkkitehtia, vaan kirjailija oli suunnitellut linnansa itse.

Turjanlinna on myös yksi Kiannon tekstien keskeisistä paikoista. Kysymys Kiannon teosten elämäkerrallisuudesta kiinnostaa sekä lukijoita että tutkijoita. Jalo Heikkinen luonnehtii Kiannon tuotantoa yhdeksi kudelmaksi ja päättymättömäksi elämänromaaniksi. Toisaalta Maria-

Liisa Nevala varoittaa samaistamasta teosten päähenkilöitä ja Kiantoa ihmisenä toisiinsa.

Turjanlinnassa paikanpäällä en voi kuitenkaan välttyä ajatukselta, etteikö Kianto olisi luonut kirjailijakuvaansa hyvinkin tietoisesti. Isännän ote ja hänen "luomistyönsä" ovat edelleen aistittavissa sekä rakennuksissa että ympäristössä. Vaikka palaneen päärakennuksen sisänäkymä on tavoitettavissa vain tekstinä ja kuvina, on nykyisten tupien sisätilassa alkuperäinen "kiantolainen atmosfääri". Tilallisen esittämisen idea on pysynyt samana ja käytetty periaate näkyy esilläolevista merkityksiä rakentavista käytännöistä. Lautarakenteinen mökki, tyylihuonekalut, liioitellun suuri uuni, kansanomaiset esineet, henkilökohtaiset tavarat, kuuluisuuksien kuvat, läheisten valokuvat ja monet pikku lappusille kirjoitetut tekstit muodostavat kokonai-

suuden, joka pakottaa kokemaan elämäkerrallisesti.

ITE- ilmaisun kannalta Turjanlinna on kiinnostava, koska se on tilallinen, materiaallinen ja monia aikatasoja sisältävä esillepano Kiannon taiteilijaidentiteetin rakentamisprosessista. Ajattelen, että kirjallinen ja fyysinen paikantuminen, raivaaminen, rakentaminen, kapinointi ja jälleenrakentaminen ovat kulkeneet yhtä matkaa. Toisen prosessin tuloksena on syntynyt paljon merkittävää kirjallisuutta ja toisen jälkeen on nähtävissä ITE-ympäristö. Voi myös olla, että kirjoitustyö on vaatinut innoitusta ja voimaa ympäristön haltuunoton ja muokkaamisen kokemuksesta. Toisaalta kirjoittamisen tyylejä ja teemoja saattoi olla välttämätöntä pelkistää käytännön elämään, jossa ne saivat näkyvän, säilyvän ja yhteisen muodon.

Merkityksellisten ympäristöjen rakentaminen jatkuu myös talousrakennuksissa ja pihapiirissä. Rakennusosia, työkaluja ja mui- toesineitä on korostettu huomiota herättävin maalauksin ja tekstein. Tilalle vievä polku on viitoitettu muistutuksia ja ohjeita antavien tauluin. Taloilla, veneillä ja paikoilla on merkitsevät nimensä, jotka on kirjoitettu isolla ja värikkäillä kirjaimilla.

*Viisivuotias Martti näki Haaparannassa rautakau-
pan ikkunassa rahtilaivan
pienoismallin. Pienois-
maailman illuusio vaikutti
pikkupoikaan niin vahvasti,
että nyt yli viisikymmentä
vuotta tapauksen jälkeen
Martti Hammari tuntee
olevansa vieläkin tuon
saman laivan matkassa.
Pienoismalliharrastuksen
alkuna tämä ei ole tavaton
tarina, mutta Hammarin
harrastuksen tekee ainut-
laatuiseksi se, että hän on
ottanut pienoismallinsa
matkaan ystäviään, työt-
tömiä tai muuten elämän-
sä suunnasta epätietoisia
pohjoiskainuulaisia.*

Martti Hammarin Suomessa Alajärven koululle toteuttamassa pienoismallinäyttelyssä valottuu ihmisyyden monisärmäinen kuva.

TYÖLLISTÄMISPROJEKTI LVOTTA IT-FILOSOFIAAN

74

Hammarin elämänmittainen har-
rastus sai yllättävän käänteen
vuosituhannen vaihteessa, kun hän
ehdotti tekemänsä Suomussalmen
talvisotinäyttelyyn pienoismallin
läheisen Raatteen tien taisteluista.
Kunnan työvoimatoimiston avulla
yhden miehen suururakasta muo-
tutui pitkäaikaistyöttömien työl-
listämishanke. Työpajan aherruksen

tuloksena syntyi vaikuttava, yli
kymmenmetrinen kuvaelma jää-
tyneen metsän keskellä käydyistä
kammottavista taisteluista.

Projekti siis onnistui tavoittees-
saan, mutta Hammari sai samalla
myös loistavan idean. Hän huomasi
pienoismallin taian purevan kaikkiin
ja mikä parasta, myös elämässään
sivuraiteelle joutuneisiin. Hän ideoi

jatkoprojektin ja nyt hän johtaa
seitsemättä vuotta Kainuun TE-
keskuksen hanketta, jossa suomus-
salmelaiset työttömät valmistavat
pienoismalleja. Noin vuoden
työllistämisyksikön on läpäissyt jo
kolmisensataa miestä ja naista ja
Hammarilla alkaakin olla painavaa
kerrottavaa pienoismallien rakenta-
misen filosofiasta.

Pienoismallipaja on lähes omavarainen, kaikki mallitarvikkeet tehdään itse ja niitä myös myydään muille mallintekijöille. Olennainen osa pienoismallin tunnelmasta syntyy realistisista luonnon elementeistä. Kuvassa vasemmalta: Veikko Heikura ja Martti Hammari

Hän iloitsee projektin onnistu-
neen yli odotusten, tarkastelipa sitä
miltä kantilta tahansa. Kunnan kan-
nalta se on varsin kannattavaa toi-
mintaa, projekti nimittäin rahoittaa
omat materiaalikulunsa myymällä
pienoismalleja erilaisiin museo- ja
näyttelytarkoituksiin. Tilauskirja
on täynnä kuukausiksi. Työtä vailla
olevat kuntalaiset saavat mielekästä
tekemistä ja joutenolon tuomat ris-
kit vähenevät. Kunnan sosiaalikulut
pienenevät ja monessa perheessä
vallitsee auvoisempi yhteiselo.

Hammaria lämmittää ajatus
yleisestä hyvästä, jota hanke yh-
teisölleen tuottaa, mutta erityisen
tärkeitä hänelle ovat yksittäisten
työpajalaisten vaikuttavat selviy-
tymistarinat. Martin omakin elämä

nimittäin kävi aikanaan karilla.

Martti Hammari kertoo vaikeasta
paniikkihäiriöstään, jota hän ryhtyi
aikoinaan lääkitsemään alkoholilla.
Seuraukset hetken helpotuksesta
olivat surkeat. Yhden sijaan hänellä
olikin kohta kaksi entistäkin pahem-
paa ja toisiaan ruokkivaa ongelmaa.
Hän putosi nopeasti työelämästä
ja vietti parikymmentä vuotta
laitapuolen kulkijana. Ihmeellinen
pelastuminen tapahtui niinkuin
ihmeiden on tapana, yhdessä illassa.
Martti löysi turvan uskonnosta.

Karut kokemukset antavat ongel-
mien kohtaamiseen auktoriteettia,
jota ei mikään koulutus voisi korva-
ta. Hän levittääkin ympäristöönsä
sanatonta selviytymisen sanomaa.
"Kai ne ajattelevat että jos tuokin
on selvinnyt, niin kai minäkin voin
selvitä." –vakaa ja sydämellinen
Hammari pohdiskelee. Hän kertoo
olevansa erityisen kiinnostunut
päihdeongelmaisten tukemisesta
ja näkee pienoismalleissa lupaa-
van ratkaisun moniin ongelmiin.
"Pienoismallit ovat monipuolinen
ja ihmeellinen juttu. Meidän on-
nistumisprosenttimme on 85 -90
enkä tarkoita työllistymistä, se
olisikin mahdotonta, kun työpaik-
koja ei kertakaikkiaan ole, vaan
työssä pysymistä. Kukaan ei ole
lopettanut työpajajaksoa kesken
viihtyvyysyistä, kaikki ovat yrittä-
neet tehdä työnsä loppuun. Tämä
kertoa mukana olleiden viihtyneen
ja monien löytäneen elämänsä
uutta mielekkyyttä. Pienoismallien
tekeminen opettaakin juuri sitä. Työ
on tarkkaa ja vaatii keskittymistä ja

itsehillintää. Mallin teko vaatii myös
yhteistyötä, se taas opettaa sosiaali-
suutta ja vastuullisuutta."

Hammari kertoo nähneensä
ihmisten aktivoituvan pajassaan
monin tavoin. "He käyvät kirjastos-
sa ja etsivät taustatietoja malleja
varten. Työpajassa sitten kuulee
keskusteluja historiasta ja mitä ih-
meellisimmistä asioista. Monet ovat
ruvenneet tekemään pienoismalleja
myös omaksi huvikseen. Moni toi-
vottomaksi tapaukseksi mainittu on
muuttunut kokonaan löydettyään
uskon omaan osaamiseensa."

Martti Hammarin "pienoismal-
lisanoma" on silkkaa Itse Tehdyn
Elämän evankeliumia ja kuulostaa
lähes uskomattomalta ollakseen
totista totta. Pienoismalleissa ja
niiden ITE tekemisessä on siis jotain
erityistä taikaa. Hammari kertoo
nähtävänsä monen ensikertalaisen
menneen hienon pienoismallin ää-
rellä aivan sanattomaksi ja on hän
itsekin toisinaan kokenut outoja
hetkiä omassa pienoismallinäyt-
telyssään. "Saliin tulee joskus ihan
epätodellinen ilmapiiri."

Ehkä tosiaan on niin, että pie-
noismalli voi avata kirkkaan nä-
köalan hauraaseen maailmamme,
jonka pikkuruissa varjoissa me
harhailemme ilman kokonaiskuvaa
kulkumme suunnasta. Maailman
pienuuden oivalluksen kokenut
voi löytää uskalluksen myös oman
todellisuutensa hallintaan.

*Kirjoittaja on tehnyt "Masters" –nimi-
sen valokuvänäyttelyn suomalaisista
pienoismalliharrastajista.*

75

pirjo
immonen

HENKEÄ

ÄLKÄÄ

SAMMUTTAKO

”Kohentelin vähän Jeesusta. Ja virkistin niitä vanhoja värejä. Minulla on täällä paljon uusia maalauksia, milloin tulet katsomaan?”

76

Sirkka Keräsen kotona kiilakehykset ja kangaskäärö odottavat yhteensaattamistaan: maalausinnostus on taas iskenyt. ”En maalaa enää joka päivä, vaan ajatusten, voimien ja tekemisvimman mukaan. Inspiraatioksiko sitä sanotaan?”

Keränen maalaa näkyväksi voimakasta sisäistä maailmaansa, ja usein teosten näyt kertovat hänen elämäntarinaansa. Heinävedellä, Karviossa vuonna 1926 syntynyt tyttö pelastettiin kaksivuotiaana liekkien keskeltä, ja kun kotitalo paloi yön aikana maan tasalle, perhe muutti Vehmersalmelle aloittamaan uutta elämää. ”Oli se puutteellista, lehmäkin piti ottaa kamariin, kun navetta ei vielä ollut valmis, koska isän piti välillä tienata sepän töillä.”

Erääseen maalaukseen on tallennettu hiuksia nostattava kokemus, jonka Keränen muistaa tuolta ajalta vieläkin äärimmäisen tarkasti, äänimaisemaa myöten. ”Olen luonteeltani tosikko, vaikka aina haamuista kerronkin. Se on tosi, että ne on nähty.”

Joukko lapsia oli uimassa, kun rantaa alkoi myllyltä päin lähestyä musta vene, jossa oli kolme tuntematonta, tummaa mieshahmoa. Oli kirkas keskipäivä, yksi miehistä nousi veneestä ja alkoi kävellä veden pinnalla. ”Meille tuli hätä: kuka kestää veden pinnalla? Hahmon kantapäistä vain vesi roiskui, kuulimme myös airojen loiskeen ja juoksimme kotiin niin nopeasti kuin pääsimme.”

Jälkeenpäin Keränen on usein ihmetellyt, miksi tuo ilmestys annettiin niin pienille, alle kymmenvuotiaille lapsille. ”Ikuisesti se on mielessä.”

Maalatessaan hän kokee tekevänsä hengellistä työtä: ”Olen tottunut elämään hengessä ja maalaan, mitä henki eteeni tuo, ihmisiä.

lankaikkisuusaiheet olen suurin piirtein jo tehnyt.”

Keräsen kanssa keskustellessa tulee merkillinen olo. Hän katsoo tiukasti silmiin ja kertoo henkimaa- ilman asioista samaan tapaan kuin joku toinen kauppareissuistaan, saumattomana osana arkea.

Monenlaisista elämäkokemuksistaan hän puhuu tynesti elämää kannatteleva luja usko varjelukseen on kodin perintöä. Keräsen isä oli helluntaiseurakunnan jäsen, mutta hänen omaa elämännäkemystään ovat muokanneet monet hengelliset liikkeet. Teokset voikin nähdä eräänlaisina synteeseinä eri uskontokuntien vaikutteista.

Vaikka Keränen maalaa vain, jos hänellä on asiaa, on varastointion-

Suojelusenkelit laiturilla.

gelma jo melkoinen. Kajaanilaisessa kerrostaloasunnossa ei voi avata kaappia tai kurkistaa sängyn alle törmäämättä maalausten pinoihin. Maalausharrastus alkoi 1970-luvulla, kun neljän pojan äidillä alkoi olla vähän omaa aikaa. Alusta asti teoksia on ollut esillä lukemattomissa näyttelyissä.

Kansakouluaikeiden lempikirja, Kodin ja koulun Raamatun historia, oli varsinkin aluksi useiden kuvien lähde. Maiseman mallina saattaa olla myös muisto Israelin matkalta tai kuva Kaunis maailma -kirjasarjasta. Eräs uusi teos sai alkunsa Herätkää! -lehden vuoristoaiheisesta kansikuvasta.

Maalausten aiheet syntyvät ajatteleamalla, miettimällä ja lukemalla,

mutta voimakkaimmat kuvat piirtyvät esiin kuin itsestään, sisäisten näkyjen perusteella.

Yksi tärkeistä aiheista on Ilmestyskirja kerubeineen ja serafeineen. Keräsen sivellin loihtii eteemme kirkkaan lasimeren, jossa kelluvien kerubien siivet ovat täynnä näkeviä silmiä ja tapahtumien ympärille on kerääntynyt piiriin pyhien joukko.

Sirkka Keräsen maailmassa pyhyiden kosketus levittäytyy luontevasti myös arkielämän keskelle. Mooseksen kirjan tapahtumat liitty-

vät osaksi hänen elämäntarinaansa Palava pensas -aiheisessa maalauksessa, jossa Keränen kyyhöttää liekehtivän pensaan alla pienen poikansa kanssa. ”Siinä viinimarjapensaan alla on niin hyvä olla, se on niin mehuista.” Kuva kertoo varjeluksesta, tuli ei tartu hänen nuorimmaisensa hiuksiin.

Sateenkaaret toistuvat kuvissa pyhän hengen, hengellisyyden ja ihmisten välisen yhteyden merkeinä. Jumalan henki, armo ja rauha siirtyvät niiden kautta ihmisestä toiseen.

Kansalaisopiston opettaja toivoo Keräsen maalaavan omakuvansa, mutta taiteilijalla ei oikein olisi aikaa moiseen on niin paljon tärkeämpiäkin aiheita. Postia välittävän, valkopukuisen enkelin hahmossa hän kuitenkin näkee itsensä. Enkeli kulkee eteenpäin toinen jalka vedessä, toinen maan kamaralla. Käsi ojentaa viestiä ylhäältä ojentuville, vastaanottaville käsille. ”Se olen minä. Postia minäkin lähetän ja se pitää ottaa vastaan. Siivillä mennään, mutta siivetkin rapistuvat.”

Palava pensas.

Kuvateksti...

Vaarojen rakkautta

Joka kevät kun lumet ovat sulaneet Naapurinvaaran laelta, ja sen eteläiset rinteet puhjenneet kukkaan, Naapurinvaara silloin on kuin nuori Neitsyt. Vuokatinvaara, joka on kuin vanha vaari, käy silloin häntä kosimaan. Mutta kieltävän vastauksen Neitseeltä Naapurin saa Vaari vanha Vuokatin.

- En suostua voi kosintaas', nään että sylis' pohjoinen on vielä kylmä, jäinen.

Tietää konstit Vaari vanha Vuokatin; yhä ylemmäksi takanansa nostaa auringon. Ja heltehiissä heinäkuun heltyy povi Neitseeseen Naapurin. Salamana viestin saa Vaari vanha Vuokatin Neitseheltä Naapurin.

- Jo tule tänne sinäkin, täällä on kesä kaunehin. Helmassani päällä kukkasten lempii toistaan ihminen.

Kuin kiusaten Vaari vanha Vuokatin vastaa Neitsehelle Naapurin.

- En luokses' vielä voi mä tulla. Jalkani kallioon ovat kiinni juurtuneet. Vuottaisitko vuosia vielä miljoonan, ehkä aikaan siihen haurastun, murenen ja pölyisinä hiukkasina luokses' lennän pilvein päällä.

Itseänsä lohduttaen, murheissansa virkkaa Neitsyt Naapurin

- Se meidän kohtalomme lie, vain tuulet rakkautemme viestin toisillemme vie. Voi kuinka ihanaa jälkeen kesän kauniin taas vaipua on lepoon alle talven lumen, jään, kun tiedän, että kesän uuden tullen Vaari vanha Vuokatin taas käy mua kosimaan.

Väinö Halonen

RUNOILIJAN KÄSI VEISTÄÄ PUUTA

Arja
Teikola

Vuonna 1921 syntynyt Väinö Halonen asuu tienristeyksessä Sotkamon Naapurinvaaran juurella Vuokatin vaaralle päin. Vaarat ovat olleet aina hänen kumppaneitaan. Lapsuuden koti, Erkkilän talo Ruokosten lammen rannalla sijaitsi Naapurinvaaran takana. Kouluun hän kulki vaaran laelle.

Hentoinen ja herkkä Väinö sanoo olleensa poikasena kalpea ja näivettyneen näköinen. Mielellään hän uppoutui runojen pariin. Liikunta

maittoi kuitenkin myös, voittoja tuli kilpahiihdossa, käsillä kävely ja päällä seisonta olivat erityisen mieluista kehon hallinnan harjoittelua.

Toki liikuntaa tuli maalaistalon töissä liiankin kanssa. Kymmenen lehmän karjalle heinät niitettiin viikatteella ja kannettiin koivusta punotulla takkavihtalla, haasioita ja kärväitä kasattiin. Soita ojitettiin. Käsien kaivettiin ojat pula-aikana 30-luvulla yhdessä ruokapalkollisten kanssa. Lapset olivat töissä mukana.

Kuvat: PEKKA AGARTH

Harvinainen vierailija Kainuun ITE-taiteessa.

Laulaminen on ollut Väinölle myös mie-
luista. Kylän kuorossa oli

ollut kyllä bassoja, mutta tenoreita oli vain kaksi, Väinö ja Martti-veli. Äiti toivoikin Väinöstä kanttoria. Talon karjatilana pitäminen vanhempien jälkeen jäi kuitenkin Väinön tehtäväksi. Vaimo, lida Kustaava oli löytynyt 50-luvulla serkun häissä kultaiseksi elämänkumppaniksi. Heillä on 4 tytärtä, 11 lapsenlasta ja 4 lapsenlapsenlasta.

Väinön isä veisti talon tarvekalut, eläinten juottoämpärit ja reet. Siinä mukana lasten oli hyvä opetella puukon käyttöä. Väinöllä alkoi syntyä pieniä puuhevosia, kissoja, koiria ja puu-ukkoja. Vuosien varrella lisää

eläimiä, lintuja ja muita metsän eläimiä. lida-vaimo muistelee lempeä hymy silmissään, miten Väinön veistämät hahmot olivat aina olleet aika pieniä ja miten sitten yhtäkkiä olikin syntynyt valtavan iso, ihan ihmisen kokoinen *Mäkihyppääjä*. – Ihan säikähdin, sanoo lida. Se oli Calgaryn vuonna.

Sota-ajan muistot tulevat Väinön töihin. *Väsytynyt sotilas* istuu pyssy selässään. Katse on avuton, hätäinenkin. Väinö itse loukkaantui sodassa hevosen ja kärryn kaatuessa ja Väinön jäädessä hevosen alle. Toi-

nen lonkka katkesi. Sotaan takaisin oli kuitenkin ollut mentävä

puolen vuoden toipumisen jälkeen. Sotainvaliditaiteilijat ry järjestää taideleirejä ja näyttelyitä eri puolilla Suomea. Niihin Väinö osallistuu mielellään. Naapurinvaaralla oli näyttely vuonna 1990.

Kaukaisten maiden eläimet trooppikin metsistä ja savanneilta ovat tulleet kotoisten eläinten seuraksi Väinön galleriassa. Koko on suurentunut. Vihreät apinat keikkuvat ilkkurisina puun oksalla. Uljaat joutsenet hohtavat valkoisina ja kurki on saanut herkän hienon kuvioinnin sulkiensa reunoihin. Jossain vaanii maapallon nopein eläin, gepardi - ja karhulla on ihmisen hahmo.

Veneisiin kätkeytyt veistokset komistavat Lauri Mäkräisen pihaa.

Pentti Mäkräinen ja yksi puu-ukkojen liitereistä.

THE MÄKRÄINEN RULES!

84

MIESLAHDEN TAITEILIJAYHDYSKUNTA

Pirjo Immonen &
Elina Vuorimies

Kaksi pihaa Paltamon vaaran laella, parinsadan metrin päässä toisistaan. Alhaalla siintää komea Mieslahden selkä kevään valossa. Serkukset Lauri ja Pentti Mäkräinen asuvat kumpikin synnyintilallaan punaisissa taloissa itse tehdyn taiteen keskellä.

Molempien lahjat nähtiin varhain, mutta taiteilijuus ei siihen aikaan ollut vaihtoehto, vaan pojat laitettiin metsätöihin. ”Nälkään kuolet” oli yleinen kommentti taidekouluun hamuavalle. Luomisen pakko tuli kuitenkin esiin väkisin, kun vapaa-aikana ei osannut olla jouten.

Molemmissa taloissa asuu taitavaa väkeä. Lauri Mäkräisen Jaakko-veli on käsityöläinen, joka koristaa mandoliinoja ja kellotau-luja puuhelmin. Pentti Mäkräisen Paavo-veljen maisemamaalausten pelkistynyt värimaailma tuo mieleen H. Ahtelan.

Myös soittimet soittimet rakennetaan itse: viulut, mandoliinit, markassit, kitarat ja kanteleet on ripustettu seinälle odottamaan käyttöönottoa.

HITAUDEN YLISTYS

”Kaikkihan tämä on itelle tehty” kertoo Lauri Mäkräinen (s. 1935) kiihkutuulistaan ITE-installaation keskeltä. Pieni asunto on lattiasta kattoon taiteen täyttämä: maalauksia, reliefejä ja veistoksia aiheinaan julkisuuden henkilöt politiikan ja viihteen alueelta. Tunnistammeko?

Muotokuvilta näyttävät myös eläinaiheet: kissat, linnut ja karhut. Uusin taitaa olla ujonnäköinen Jänis pakkasella, veistos, jonka etutassut suojaavat pystyynnoussutta otusta kylmältä ja katseilta.

Kun tekee itselle, siihen panee kaikkensa: ”Viimeisen tapin mukaan

tekee, että tulee hyvä.” Lauri Mäkräinen on huolellinen taituri, joka katsoo aiheitaan aina huumorinpilke silmäkulmassa. Mallit tulevat useimmiten lehtikuvista ja niitä on jo varastossa odottamassa kuka-han uudesta hallituksesta pääsee seuraavaksi aiheeksi?

Näköisyys kiinnostaa Mäkräistä erityisesti, se on hänelle taiteen tekemisen suurin haaste. Pitää olla tarkkasilmäinen, että pääsee puun sisään ja löytää aiheensa. Rauhallisella miehellä on aikaa veistotyölle eikä tekniikan hitaus harmita pitää katsella tarpeeksi kauan, että paras mahdollinen teos syntyy. Takana on sentään puoli vuosisataa puun parissa.

Opettaja kävi aikoinaan kotonasti kysymässä, lähtisikö Lauri Ateneumiin, mutta pojan mieli paloi enemmän metsätöihin, muiden perässä. ”Ei siihen aikaan ollut niin kysyttyä se taiteilijan homma.”

”Teinhän minä ahneena yhteen aikaan”, vakava mies hymyilee. Vähitellen puhdetöinä tehdyt puiset tarve- esineet muuttuivat ensin reliefeiksi ja veistoksiksi, akryyliväreillä maalattuja muotokuvia alkoi syntyä 70-luvulla. Julkisuuden henkilöt ovat ollee aiheina jo yli 40 vuotta.

Lauri Mäkräinen ei myy teoksiin, mutta jotain on tehty tilauksesta, kuten Mauno Koiviston muotokuvareliefi Osuuspankille aikoinaan.

PUU-UKKOJEN MAAILMA

”Aina sitä jotakin pientä, kun metsässä kulkee ja joku silmään pistää, tulee otettua.”

Puun kupeeseen kehittynyt pahka on tekeytynyt taitavissa käsissä kaapiksi, keinutuoliksi, hauskaksi naamioksi tai abstraktiksi veistokseksi. Pahka on tiivistä kuin visakoivu, siksi sitä on hyvä työstää. Harvinainen raidan pahka hehkuu korallin kauneutta.

Pentti Mäkräinen on kerännyt talteen luonnonoikkuja, ja yhteenkasvaneista puista on syntynyt kaksoiskävelykkepejä, joista erikoisin on spiraalimainen. Pitkään saa kävellä, että löytää toisen samanlaisen.

Varsinainen yllätys odottaa kuitenkin pihapiirin kolmessa liiterissä. Metsäretkiltä löytyneet teosaihiot ovat taiteilijan silmissä löytäneet juuri oikeat asentonsa ja tuloksena on puu-ukkojen ja akkojen kansa, joka jäyhän viehkeästi kertoo elämän eri osa-alueista. Vähintään yksi liiterillinen lisää löytyy sukulaisilta,

Työteliäät puu-ukot taipuvat moniin tehtäviin.

joiden taiteilija on antanut vapaasti ottaa teoksia mukaansa.

Puu-ukot seisovat staattisissa asennoissa, käsivarret hieman irti vartalosta ja jalat toisistaan erillään. Kun ne lähtevät urheilukentälle, liikekieli muuttuu eloisemmaksi.

Yksinkertaisesti, pelkästään morapuukolla tehdyt plastiset hahmot kilpailevat olympiatasolla joukosta erottuu kuulantöytäjiä, seiväshyppääjiä, painonnostajia ja hiihtäjiä. Enemmän tai vähemmän vakavasti harrastetaan myös jääkiekkoa, akrobatiaa ja rockn roll tanssia. Pesäpalloa pelata pelajineen piti jo kauan sitten purkaa ja pakata laatikoihin, kun varastosta loppui tila.

”Huumoria sekkaan” on Mäkräisen tunnuslause, mutta tummiakin sävyjä löytyy: monessa teoksessa rintamalla haavoittuneita kannetaan jsp-paikalle.

Vankka, kahden riskin miehen

voimat omaava Talas-Eera nostaa kepeän näköisesti tervatynnyrin ilmaan ja kuljettaa laiturille, kun tuskastui Oulun tervahoviin soudettuaan odottelemaan vuoroaan. Pentti muistaa oman mummonsa soutaneen tervaa Ouluun.

Useimmiten veistosten hiottuun pintaan on jätetty puhdas, luonnollinen väri, vaikka on joukossa muutamia maalattujakin. ”Tunnustaa että menee pilalle, jos laittaa värin.”

Oksankänkkyyroistä alkoi syntyä veistoksia 60-luvulla. Kaikki alkoi siitä, kun naapurin mies toi halkoja, joiden seassa oli pahka. Sitä ei maltanut polttaa ja Pentti päätti tehdä siitä tuolin. Kun muut huomasivat, että pahkasta alkoi tulla hienoja tarve- ja käyttöesineitä, niitä ryhdyttiin tuomaan hänelle enemmänkin.

”Kuhan aikansa kuluksi tekkee. Tämä on harrastusta, ei mittään taitajetta” tekijä itse arvelee.

ITE -matriikkeli

Veistäjiä, maalareita, kerääjiä, keksijöitä ja etsijöitä

HYRYNSALMI

Maria Bogdanoff

s. 1932, Hakokylä, Hyrynsalmi

Jos osaa itse valmistaa kangaspuut ja huvimajan, on helppo tehdä mustikkaiset ikkunaverhotkin puusta. Maria Bogdanoffin ”itse tehdyssä paratiisissa” kellarinseiniin on maalattu jättiläiskukkia. Kesämökin pihassa asustaa tonttuja, keijuja ja menninkäisiä, joille Bogdanoff on tehnyt pienet kodit. Korkeaa kotaa vartioivat hirmuliskon näköiset poronsarvet.

Sulo Karhu

s. 1932, Raate, Suomussalmi

Monella ITE-taiteilijalla on tarve varmistaa perinteen jatkuminen omalta osaltaan kertomalla menneistä ajoista. Hyrynsalmelainen metsuri Sulo Karhu on erinomainen esimerkki tästä. Sarjakuvatyypisissä maalauksissa hän kertoo oman sukupolvensa elämästä Kainuussa metsätöistä suutarin ja sepän työpajoihin ja peittuleivän syömisestä pellavan loukutukseen.

Kymmenmetriset, kertovat maalaukset ovat nyt pysyvästi esillä Nivan ala-asteen käytävällä. Onneksi hän myös ”hoksasi tehdä saatesanat” jokaiseen maalaukseen hauskaasti murteella kirjoitettuna.

Raimo Keränen

s. 1944, Kytönmäenkylä, Hyrynsalmi

Eläkkeellä oleva metsuri ja maatalouslo mittaja Raimo Keränen ammentaa monien pienoisteostensa aiheet paikallishistoriasta. Mm. Kekkonen, Komulaisen Setti, ja Naurisahan Oskari ovat hänen mallejaan. Koko Keräsen perhe on visuaalisesti lahjakasta: vaimo maalaa Suomen kultakauden toisintoja, tytär filmitähtien näköismuotokuvia ja poika on lahjakas sarjakuvapiirtäjä.

Veikko Moilanen

s. 1951, Joukokylä, Puolanka

Veikko Moilasen pienoisteostoksissa kuvataan karhujen perhe-elämää, vanhoja työtapoja ja pontikankeittoa. Aikansa kuluksi niitä tekevä Moilanen on eläkkeellä oleva sekatyö mies. Kauniisti toteutetut veistokset ovat kaikki kulkeutuneet maailmalle.

Elja Tolonen

s. 1938, Karhuvaara, Hyrynsalmi

Elja Tolonen yhdistelee metsästä löytämänsä muodot taideteoksiksi. Risuista on syntynyt puhutteleva Kristus-hahmo ja suuri Sakkeusveistos odottelee valmistumistaan veistäjän työpajaksi muuttuneessa konehallissa. Käsillä tekemisen taito on periytynyt lapsuudenkodista, isä teki aikoinaan virsikanteleita.

KAJAANI

Kusti Haataja

s. 1916, Vuolijoki

Sota-aika murrosten ja tierumpujen rakentamisineen kaikuu ”Kustin retretissä”. Haatajan pihatietä reunustavat aidat, jotka koostuvat ylösalaisin käännettyistä juura-

koista ja oksan kakkyyroista. Ne on koristeltu mm. verkonmerkkeinä käytetyillä styroksi- ja muovipaloilla sekä kruunu- ja muovikorkeilla. ”Kun puun kaajan juurineen tuosta metästä, ni minä sen kuorin ja pyöräytän toisinpäin ja niihin nuija palloja ja minkä mittain muovia.”

Muutamin paikoin puiden nokassa kieppuu kala tai lintu. Suurimman osan rakennustarpeista hän on kerännyt talteen lähipiiristä ja tuonut ne pihalleen pyörän tarakalla: ”Monet pyöränkumit polin tuolta vaaralta.”

Tuula Huusko

s. 1946 Sotkamo, k. 2004 Kajaani

Nuoresta asti piirtäneen Huuskon huopakynistä alkoi piirtyä esiin todella omaperäisiä hahmoja 90-luvulla. Mielikuvituseläimet koostuvat tiheästä, koristeellisesta viivaverkostosta ja esiin nousee jotain salattua taiteilijan alitajunnasta. Huuskon työt ovat verrattavissa kansainvälisiin art brut taiteilijoiden teoksiin.

Sanna Hämäläinen

s. 1966, Kajaani

Arvaa mitä tämä esittää? kysymykseen saa vastata, jos ryhtyy juttusille Sanna Hämäläisen kanssa. Piilokuvista innostuneen Hämäläisen sydäntä lähellä on myös veden heijastusten kuvaaminen. Hän dokumentoi päivittäin ympäristöään - Kajaanin torielämää ja jokimaisemaa, kaupungin tapahtumia ja luontoaiheita - ja esittelee valokuviaan niistä kiinnostuneille.

Eero Juntunen

s. 1947, Sotkamo

Kajaanilainen Eero Juntunen uskoo hyväntekeväisyyteen ja tekee puhdetöinä sorvilla pieniä lintuja. Tuotto menee usein vammaisurheilijan hyväksi tai ”panosrahoiksi” ammuntharrastusta varten. Juntunen on tehnyt taitavasti myös pienen pieniä eläinveistoksia ja työnkuvauksia mattopuukolla.

Jouko Kemppainen

s. 1934, Kajaani

Kaikki kajaanilaiset tuntevat ”piparkakkutalon”, Jouko Kemppaisen värikkäin puupitsein koristellun kodin, jonka satumaiselle pihalle hän toivottaa kaikki uteliaat tervetulleiksi. Itseoppineen mallipusepän ja keksijän taloa ja sen piharakennuksia koristavat myös metallileikkaukset aiheinaan Seitsemän veljestä ja pontinkankeittäjät. Pihapiirin tuulimyllyjen ja viirien seassa vilahtavat mm. vedenneito, ikikukat, hirvi ja riikinkukko. Innokas radioamatööri myös maalaa salanimellä Valdemar.

Sirkka Keränen

s. 1926, Karvio, Heinävesi

Sirkka Keräsen maailmassa pyhyys sulautuu arkeen luontevasti. Teosten aiheena oli heti aluksi Jeesus-usko, taiteilija kokee tekevänsä hengellistä työtä maalatessaan. Koti on täyttynyt värikkäistä maalauksista, joissa kuvataan omaa elämäntarinaa, uskonnollisia näkyjä, raamatunhistoriaa ja kummitusjutuja.

Työne Kinnunen

s. 1946, Laakajärvi

Vanerista tehtyjä hevosia ja koiria on syntynyt niin perhepäivähoidossa olevien lasten kuin lastenlastenkin iloksi. Samat aihepiirit toistuvat myös maalauksissa. Mies auttaa vanerin sahaamisessa, mutta taiteellinen toteutus kuuluu Tyne Kinnuselle.

Tuula Mäkelä

s. 1965, Helsinki

Tuula Mäkelälle jokainen tila on mahdollinen näyttelytila. ”Roskakuningatar” luo taidetta muiden pois heittäjästä materiaalista kutsuen prosessia roskateluksi. Kulutuskriitikko Mäkelä seuraa tiiviisti taidekeskustelua ja kommentoi sitä terävästi - leikkisästi hän puhuu roskurssista. Roskainstallaatioiden lisäksi hän tekee huomiota herättävän persoonallisia tilkkutöitä, joiden värimaailma ja tekniikka eivät ankuroidu perinteeseen.

Esko Määttä

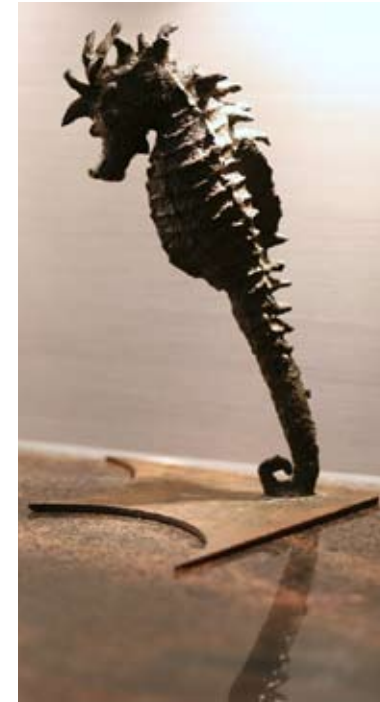
s. 1955, Vuolijoki

Esko Määttä teki autotallia ja betonia jäi yli oman tarpeen. Siitä se alkoi. Vuorotteluva-

paa puhelinasentajan ammatista kasvatti veistosten määrää ja pian alkoi syntyä oikean kokoisia karhuja. Häneltä on tilattu pienoispatsaita erilaisiksi palkinnoiksi, kalastajista tanssijoihin ja vireisiin virkamiehiin. Materiaalikeiluja Määttä harrastaa mökillä. ”Haukkuminen on ollut parasta palautetta”, sanoo Määttä kertoessaan karhuveistoksen ohi kulkeneen koiran reaktiosta.

Juhani Nissinen

s. 1938, Kajaani

Huumoripitoiset hitsaustyöt ovat entisen K-kauppiaan ominta aluetta. Vahingossa sementtilattialle pudonnut metallilintu vääntyi ja siitä Juhani Nissinen sai aiheen kokonaiselle parvelle: Kylläpä on suuret munat!, Eespäin väki voimakas, Näytänkö sulle närhen munat? Kesämökin pihapiirissä asustaa metallisten lajien lauma ja katoille

Klaus Nygård

s. 1946, Kokkola

Intohimoisen romuntallentajan harrastus on vähitellen vallannut lisätilaa viereiseltä pelolta ja metsiköstä. Pihan täyttävät henkilöautojen lisäksi mm. linja-autot, pakettiautot, pikkukuormurit, mopot, polkupyörät, lastenvaunut, autonrenkaat, peltiset autotuotteet ja öljykanisterit. Nygård on laittanut talteen myös täydellisen kokoelman Kinder-munien aarteita autoista eläimiin sekä toffeepussien autokokoelman käärepapereineen. Jär-

jestyksessä ovat niin ikään kahvipurnukat, kahvipannut, lihamyllyt, tupakka-askit ja valurautaiset paistinpannut.

Kaikki alkoi siitä, kun piti päästä liikkeelle: polkupyöriä onkin tallessa järjestyksessä 50-luvulta asti. Itse hän ei puhu keräämisestä vaan tallettamisesta ja säilyttämisestä tuleville polville, hävittämättä jättämisestä. Haaveena on saada isoille kampeille turvapaikka, jonne muutkin voisivat tuoda esim. kulkuneuvoja. Pienemmille tavaroille pitäisi saada oma rakennus, jossa voisi esitellä talteen laitettuja tavaroita omin kokonaisuuksin.

”Mitä niitä hävittää!”, tokaisee pyöriälevä esinetietosanakirja.

Reijo Oskari Piipponen

s. 1950, Sotkamo

Piipponen ei antanut periksi, vaikka omasta tyylistä tuli riitaa jo kotiteollisuuskoulussa opettajan kanssa. Puuparatiisin myyntinäytelyssä on esillä satoja pienoisveistoksia. Puusuutarin teokset ovat niin nimiltään kuin muodoiltaan omaperäisiä väänkyröitä: eri asennoissa poseeraavia naisia ja mielikuviuksellisia toteutuksia eläin- ja ihmishahmoista, joista ei puutu huumoria.

Tauno Pöyry

s. 1921, Otava, Mikkelin maalaiskunta

Joskus tekeminen alkaa sattumasta. Pöyryn kohdalla sattuman virkaa toimitti rakennustöistä ylijäänyt betoni, jota hän ei raaskinut heittää pois. Kesämökille syntyi mosaiikkikuvioin koristeltu aita, mutta betonia riitti myös pienoisveistoksiin. Aiheina ovat hauskat tapahtumat tai kohtaukset eletystä elämästä.

Ville Sorsa

s. 1948, Kajaani

Ville Sorsa ilmoittaa harrastukseen aihoiden keräämisen. Eläkkeelle siirryttyään hän on voinut toteuttaa yli 20 vuotta sitten alkanutta harrastustaan, muiden hylkäämän romun uusiokäytön suunnittelemista. Pihapiiristä löytyy autonrenkaista tehtyjä ”lumiukkoja”, styroksilintuja sekä keskeneräinen krokotiili juurakosta. Mökkiparonin mottona on ”elä ja nauti”.

KUHMO

Erkki Heikkinen

s. 1962, Kuumu, Kuhmo

Erkki Heikkinen kävi veistoskurssin, jonka innoittamana pihapiiriin valmistui intoutu-neena neljässä kuukaudessa kullanhuuhtoja, pilkkijä, metso, koiran ja tietenkin useita karhuja. Omaperäisin on kuitenkin veden-neito, joka on sukeltanut simpukan hakuun meren pohjalle.

Häntäänsä tavoittelevan vasan muodot seuraavat hienosti kierteisen puun syitä. Kun levyseppähitsaaja ottaa sahan käteensä, hän toteaa ”ei tässä mitään piirustuksia tarvita”. Heikkiseltä tilataan useimmiten karhuja, mutta mielellään hän tekisi erikoisempiakin veistoksia.

Pentti Huotari

s. 1938, Hukkajärvi, Kuhmo

Pentti Huotarin käsissä honkapuusta syntyvät niin lomamökit kuin omaperäiset huonekalut. Ryttö-patsas vuodelta 2003 on poliittinen kannanotto perukan tyhjenemiseen se on sijoitettu lähelle kotia tien viereen, kaikkien ohikulkevien nähtäväksi. Ajatus lähti liikkeelle metsänraivausjätteestä, ryttöläjästä.

Kari Kinnunen

s. 1966, Kuhmo

Kari Kinnunen on Heikkisen kurssitoveri Hannu Kyllösen vetämältä työllisyyskurs-silta, jolla kymmenen kuukauden ajan opiskeltiin hirsitalorakentamisen lisäksi moottorisahaveistämistä. Heikkisen tavoin Kinnunen innostui veistämisestä niin, että toivoo saavansa työtehtäviä enemmänkin. Ravintolakokille oli suuri yllätys, että moot-torisahan kanssa taiteilu vei raavaan miehen mukanaan.

Hannu Kyllönen

s. 1961, Kaatio, Kuhmo

Seitsenkertainen moottorisahaveistännän Suomen mestari Hannu Kyllönen on sanalla sanoen ammattilainen. Löppähuulisista karhuista on tullut hänen tavaramerkkinsä, mutta myös kettu, kotka, ilves, susi ja ahma ovat ”pölokynveistäjän” jäljiltä sulavaliik-keisiä. Kyllönen käsittelee moottorisahaa vaivattomasti, uusia ilmaisuja etsien. ”Liiket-tä pittää saaha” on hänen mottonsa, samoin teoksen loppuun asti saattaminen, pyrkimys täydellisyyteen.

Maija Katri Mäkinen

s. 1925, Pitkäranta

Evakkokarjalainen Maija Katri Mäkinen ei epärii tarttua puuntyöstövälineisiin tai hitsauslaitteisiin. Tekemisen malli tuli isältä, joka oli taitava puunveistäjä. Kokeilunhalu ja uusien materiaalien etsiminen leimaavat Mäkisen tuotantoa. Elämänilo, huumori ja

kantaaottavuus näkyvät maalauksissa, kier-rätysteoksissa, romuveistoksissa ja applikaa-tioissa.

Katri Pulkkinen

s. 1953, Pietari

Katri Pulkkinen kutsuu teoksiaan originaali-miniatyyreiksi. Ristipistotöiden aiheina ovat mm. venäläiset kansansadut ja maisemat sekä värikkäät pääsiäismunat, joiden orna-mentit ja mallit on itse keksitty. Barbie-nuket hän pukee kansanpukuihin ja varustaa ne käspaikoilla. Pulkkinen on lahjoittanut lähes kaikki teoksensa ystävilleen ja sukulai-silleen, että muistaisivat ”miten yksi muori täällä eli”.

Aune Riihonen

s. 1927, Nurmes

Onkohan olemassa kalevalaisesta mytologi-asta kertovaa teosta, jota Aune Riihonen ei olisi lukenut? Hän asettaa suomalaisen mui-naisuskon myös kansainväliseen kontekstiin. Pihapiirissä mielikuvitus lentää vapaammin: luonnonmateriaaleista tehdyt kalevalaiset henget ja muut veistokset sulautuvat luon-toon ja saavat löytäjänsä hyvälle tuulelle. Kun on löytänyt yhden, niitä on yhtäkkiä joka puolella, kaikki yhtä oivaltavia ja kauniita.

PALTAMO

Tapani Homanen

s. 1950, Paltamo

Tulenlieskojen keskeltä erottuu villinä laukkaavia hevosia ja kuolema mustassa kaavussaan. Tapani Homasen lapsuudenko-tinsa ulkorakennuksen seinään 1970-luvulla maalaama ”Taistelu elämästä ja kuolemasta” oli osa nuoren radikaalin mystistä kuvamaail-maa. Nykyisin ammattitaiteilija saa leipänsä muita opettamalla.

Teijo Mänttänen

Jaakko Mäkäräinen

s. 1930, Mieslahti, Paltamo

Veljensä Laurin tavoin Jaakko Mäkäräinen tekee puisia käyttöesineitä ja soittimia. Jaakko kuitenkin koristelee mandoliininsa omaperäisesti. Puuhelmikoristelu toistuu myös kellojen, peilien ja taulun kehyksissä.

Lauri Mäkäräinen

s. 1935, Mieslahti, Paltamo

Eläimet ja julkisuuden henkilöt poliitikoista urheilijoihin ja viihdetähtiin ovat Lauri Mäkäräisen veistosten, reliefien ja maalausten aiheina. Syntymäkodista on vuosikymmenten varrella muodostunut oikea ITE-installaatio ja aiheita leikataan lehdistä talteen tulevaisuutta varten.

Veistotyylly on äärimmäisen viimeistelty, täynnä yksityiskohtia ja lämpimän persoonallinen. Kekkonen voimistelee, pilkkii tai heittää kiekkoa vierellään tanssivan, baskeripäisen Tarja Halosen vieressä.

Pentti Mäkäräinen

s. 1929, Mieslahti, Paltamo

Muutaman sadan metrin päässä asuu Laurin serkkupoika Pentti Mäkäräinen. Oikea Eemeli veistäjäksi! Kolme liiterillistä notkeita ja veikeitä puu-ukkoja, jotka nostavat painoja, juoksevat ja pilkkivät, kantavat kaveria sodassa tai ovat pysähtyneet esittämään esisäämme ja äitiämme. Koko ikänsä metsällä ja rakennuksilla elämäntyönsä tehnyt Pentti Mäkäräinen kulkee metsissä ja "kun joku silmään pistää, tulee otettua".

PUOLANKA

Liisa Heikkinen

s. 1959, Kuortola, Suomussalmi

Jaakko ja Lauri Mäkäräinen, Paltamo

Liisa Heikkisen suuri intohimo on muinaisen Egyptin kulttuuri. Tarkasti tehty pienoisveistos Tutankhamonin kuolinnaamiosta syntyi, kun hän kyseli kuvaa ko. teoksesta ja tytär kehotti tekemään sen itse. "Yksi hurraus oli ja siitä se alkoi" hän kertoo teoksen syntyvaiheista. Nyt takana on opintomatka Kuninkaiden laaksoon ja mielessä uudet aiheet: työpajassa odottaa valmistumistaan mm. Nefertiti.

Raimo Heikkinen

s. 1951, Joukokylä, Puolanka

Monta vuotta aikansa kuluksi puutöitä harrastanut Raimo Heikkinen on tehnyt kauniita ja taidokkaita pienoismalleja. Pullon sisään voi saada mahtumaan niin metsämiehen työvälineet kuin pontikkapannun. Ikänsä metsällä ja rakennuksilla työskennellyt Heikkinen tuntee aiheensa.

Heikki Hyttinen

s. 1937, Joukokylä, Puolanka, k. 1998, Auho, Puolanka

Heikki Hyttisen veistämässä vesisängyssä nukuvan unta vartioivat pyrstökkäät olennot. Kalevalaisesta maailmasta kiinnostunut Hyttinen oli paitsi taitava veistäjä myös kirjailija, omakustanne "Ajatusten leikit" ilmestyi vuonna 1988. Upeiden puureliefien aiheina

ovat mm. ilman, veden ja tulen henget, Aatami ja Eeva tai Madonna ja lapsi. Rakentajan käsissä syntyi useita satoja hirsimökkejä, mutta hän tutki ja kokeili myös vanhan kansan tapoja, kuten tervahaudan rakentamista.

Matti Karhu

s. 1985, Latva, Puolanka

Päättäväinen Matti Karhu on aina tehnyt sitä mikä on kiinnostanut. Ammattinsa hän tiesi jo pienestä pitäen - joko autonasentajaksi tai ei minnekään. 11-vuotiaana hän rakensi läheiselle purolle vesimyllyn pienoismallin ja ulkorakennuksessa odottelee nollabudjetilla rakennettu kiihdytysauto taas uutta kesää. Sen osat on saatu moottorisahasta, moottoripyörästä ja henkilöautosta. Entisöintiä odottaa mm. ensimmäinen Suomeen tullut moottorikelkkamalli.

Rauha Moilanen

s. 1928, Kittilä

Puolankalainen Rauha Moilanen maalaa kiville, paperille ja kankaalle erityisesti metsoja, karhuja ja maisemia. Suomen korkein luonnonvarainen vesiputous Hepoköngäs on kuvattu kymmenin eri tavoin. Myös Hossan värikallion kivikautiset kalliomaalaukset toistuvat Rauha Moilasen maalatuissa kivissä.

RISTIJÄRVI

Eineliisa Heikkinen

s. 1944, Pyhäntä, Ristijärvi

Kyläaktivisti Eineliisa Heikkinen aloitti maalausharrastuksen kuutisen vuotta sitten. Hän ei maalaa olohuoneen seinille eikä kauneuden vuoksi. Teoksissa otetaan voimakkaasti kantaa ilmastonmuutokseen, globalisaatioon ja EU-politiikkaan. Myös kielikuvat ja sanonnat ovat saaneet visuaalisen muodon. Navetta-galleriaan hän rakentaa kesäisin näyttelyn aina uudesta teemasta.

Kalevi Heikkinen

s. 1935, Salokylä, Ristijärvi

Lumilintojen rakentaja Kalevi Heikkinen on kujeileva veitikka, joka rähähtää nauruun löytöjään esitellessään. Luonnosta nämäkin ovat suoraan, vailla mitään lisäyksiä: kuin Aatamin ja Eevan kuvajaisia.

Ilmari Jokelainen

s. 1923, Paltamo

Rintamamiestalollinen Ilmari Jokelainen on ikuistanut tervansoudun värikkäästi maalattuun reliefiin, jossa mummo soutaa. ”Velassa kuin tervansoutaja”, myhäilee Jokelainen. ”Ei aika kulu, jos lasista pitäisi katsoa”, hän toteaa kyselyihin teosten synnystä. Kauniisti hiotut reliefit ovat suuritöisiä, eikä niistä malta luopua. Rahakaan ei ”tunnu millegään” siinä tapauksessa. Nyt vanhemmiten uskonnolliset aiheet ovat alkaneet kiinnostaa ja haaveena olisi Raamatun kuvittaminen. Sodassa vahingoittunut käsi ei anna mahdollisuutta siihen.

Mauno Keränen

s. 1964 Ristijärvi

Suomen taidemaalariiliton jäsen tunnistaa itsessään myös ITE-taiteilijan. Lukuisiin koti- ja ulkomaisiin näyttelyihin osallistunut Keränen on omien sanojensa mukaan sydämen taiteilija, jonka maalauksissa väreillä on erityinen merkitys.

Olavi Oikarinen / Heinäkärväsmonumentti

s. 1962 ja 2005, Uva, Ristijärvi

Useita metrejä korkea, järkälemäinen monumentti kohoaa tien vieressä Ristijärveltä Puolangalle päin ajattaessa. Heinäkärväistä tehdyn veistoksen on suunnitellut maanviljelijä Olavi Oikarinen ja se on kunnianosoitus menneelle työtavalle, heinän kuivattamiselle. Oikarinen on tehnyt ympäristötaideteoksen yhdessä naapurin isännän, Markku Kempaisen kanssa. Ideoita on syntynyt heinäseivästeoksen jälkeenkin, ”pannu-uuniin menee huonoiimmat, mutta parhaimmat jää jäljelle”. Oikarinen odottaa eläkeikää, että ”saisi alkaa viettää taiteellista elämää ja tehdä kaikenlaisia kuvatuksia enemmänkin”. Kylähullun arvokkaan leiman Oikarinen sai lentäessään moottoroidulla varjoliitimellä: ”lähdin pihasta kuin kurki lentoa ja sitten taivaalle”.

Leo Perhovaara

s. 1944, Virrat

Romumetallisesta vieteriukosta on jäljellä enää postikortti aikoinaan tien vieressä seisonut ukko sai ohikulkijat nauramaan.

Paikallisella huoltoasemalla työskentelevä Perhovaara on muotoillut paikkaan sopivat tuhkakupit autonromusta sekä useita humoristisia postilaatikoita kettingistä ja autonosta tuttavilleen.

SOTKAMO

Väinö Halonen

s. 1921, Naapurivaara, Sotkamo

Kaukaisten maiden eksoottiset eläimet ovat pesiytyneet Väinö Halosen ateljeeseen. Eläinten lisäksi hän on tehnyt lukuisia pienoisesi-veistoksia ja reliefejä aiheinaan sotamuistot, urheilu ja työnkuvaukset. Suurin veistoksista on luonnollisen kokoinen Mäkihyppääjä, joka syntyi Calgaryn vuonna. Sotainvaliditaiteilijat ry:n näyttelyihin hän osallistuu mielellään.

Alpo Määttä

s. 1946, Ristijärvi

Ensimmäinen ITE-ilmianto Kainuusta oli Alpo Määttä. Metsuri, taiteilija Määttä valtakunta Kaitainsalmella on täynnä puusta luotuja olentoja. Hänen veistokielenä on ilmeikästä ja arvoitukselliset hahmot ovat pelkistetyn kauniita. Tiettyä mystiikkaa korostaa myös veistosten pinnalle oleva häivähdys punaista, sinistä tai vihreää. Talvisin Määttä tekee rivitaloasunnossaan ristipistotöitä.

SUOMUSSALMI

Martti Hammari

s. 1949, Tornio

Suomussalmen Alajärven koulusta tuli vuosituhannen alussa pienoismallimaa. Martti Hammari on yhdessä pitkäaikaistyöttömien kanssa tallentanut Suomussalmen historiaa pienoismallinäyttelyyn. Sen rinnalla kurssilaiset tekivät mielikuvituksellisen junaradan, jonka varrella voi pysähtyä ihaillemaan Eiffeltornia, Colosseumia, Pisan kaltevaa tornia ja muita suuria nähtävyyksiä.

Hiljainen kansa

s. 1994, Suomussalmi
Tanssija-koreografi Reijo Kelan innovaatiosta kasvoi koko Suomussalmen kunnan tunnusmerkki. Hiljainen kansa on seisonut viitostien varressa vuodesta 1994. Joka kevät nuorten työpaja vaatettaa ja kunnostaa heinäpäät yhdessä talkooväen kanssa.

Alpo Huotari

s. 1941, Suomussalmi

Alpo Huotari tallentaa metsämuistojaan. Metsurina työskennellyt Huotari tarttui penseliin kovan ruumiillisen työn vastapainoksi, aiheinaan taistelevat metsot, metsästäjät, kalastajat, hirvet, joutsenet ja karhut. Maalauskurssi jäi lyhyeksi, kun mieluisinta oli työskennellä oman päänsä mukaan. Naiviin tapaan maalava Huotari ei karta huumoria ja julkimoiden muotokuvat ovat lähellä sydäntä. Hän arvostaa näköisyyttä, ettei tarvitse arvuutella, mitä teos esittää.

Linda Huotari

s. 1922, Vuolijoki

Kohtaukset Seitsemästä veljeksestä toistuvat Linda Huotarin puureliefin sarjassa. Muotokuvansa ovat saaneet mm. Ilmari Kianto ja Paavo Ruotsalainen. Suuret karhuveistoksensa hän on tehnyt ensin moottorisahalla, sitten käsin veistämällä, taltalla viimeistellen. Mesikämmen toimii naapurin postilaatikkona ja sen Otso-pentu kiipeää lähellä kasvavaan puuhun, mutta Rambo-karhu ja Korven Uula ovat saaneet kodin kauempaa.

Leo Juntunen

s. 1930, Salovaara, Suomussalmi

Eläimen kehon muodon ottaneet puuastiat ja -maljat ovat taitavan Leo Juntusen käsialaa. Usein astia on rakentunut linnun hahmon ympärille ja Juntusen käsissä syntyy myös huonekaluja. Huikein teos on kuitenkin Eeva Ryynäsmäinen lamppu, jossa eläimet vilistävät ympäri haapakeloa.

Kristiina Juntunen

s. 1953, Kemi

Nuorta maatilán emäntää alkoi työnteko välillä ahdistaa liikaa ja navetta-aamujen ja -iltojen piristykseksi hän maalasi navetan seinälle sarjakuvasuurennoksen tekstinään ”Suurempaan ahdinkoon kuin tämä emme kai voi joutuakaan”. Itse oppinut Kristiina Juntunen on maalanut ja tehnyt applikaatioita vuodesta 1978 aiheinaan mm. Kalevala, maisema ja maa-seudun elämän leppoisuus. Naivistisia töitä voi ihailla taiteilijan omassa aittagalleriassa. Juntunen valittiin vuoden 2007 suomussalmelaiseksi taiteilijaksi.

Kadonnut karja

s. 2004, Suomussalmi

Kadonnut karja -installaatio on rakennettu pienviljelystilojen häviämisen muistoksi Jousi-projektin (Joutilaisuuden Sijaan) työryhmässä. Ari Hattunen, Pentti Kela, Markus Heikkinen, Tuomas Moilanen ja Jouko Tauriainen lähtivät risusavottaan, jonka tuloksena metsänhakkuujätteestä syntyi laiturimainen eläinveistoksia.

Ritva Kela

s. 1940, Kiantakylä, Suomussalmi

Rivitalon pihamaalla on puutarha, jonka kaduille ja kujille opastavat maalatut kivikyltit. Värikkäät keraamiset hahmot ja sammaleläimet piiloutuvat marjapensaiden alle tai kurkistavat sisään olohuoneen ikkunasta.

Suomussalmella kaikki tehdään itse, ja Ritva Kela on suunnitellut mm. marjanpoiminnan maailmanmestaruuskisan joukkueasut omalle tiimilleen. Kianta-opisto on innoittanut häntä myös öljyväri- ja posliinimaalaukseen sekä pajutöihin.

(Tuomas) Eino Kemppainen

s. 1920, Pesiökylä, Suomussalmi

Tähtitaivas kiinnostaa Pesiökylällä asuvaa Eino Kemppaista ja aamutaivaalta hän usein tarkkailee selvästi esiin piirtyvää avaruus-asemaa. Puinen, niitein koristeltu tekokuu vuodelta 1996 on komea ilmentys: kuun ympärillä kiertävät Jupiter, Pluto ja Mars. Keskimäinen planeetta myös avautuu ja paljastaa sisimpänsä. Entinen maanviljelijä ja kirvesmies on veistänyt puusta myös porraspyramidin muotoisen arkun ja suurien pääsiäismunan. Pyörivää TV-pöytää koristavat punaiset pallot ja omenavati kuuluu samaan sarjaan. Teoksen kuva nousee joskus mieleen etukäteen eikä anna rauhaa ennen kuin on saatettu valmiiksi.

Pentti Kemppainen

s. 1951, Ahola, Suomussalmi

Herkät lyijykynäpiirroksat luonnon yksityiskohdista ovat Pentti Kemppaisen omin laji. Valokuvien pohjalta syntyvät niin maisemat kuin tilauksesta tehdyt öljyvärimuotokuvat. Kympin piirtäjästä tuli maanviljelijä, mutta into piirtää ja maalata palautui, kun veli antoi lahjaksi maalausvälineet 15 vuotta sitten. Lahjakuutta tuntuu olevan perheessä muutenkin: joku vanhempi voi muistaa Väinö-veljen Pikku Kakkosen Sukkelat sakset -nimisestä sarjasta.

Terttu Kirkelä

s. 1956, Juntusranta, Suomussalmi

Terttu Kirkelästä kuoriutui tekijä sen jälkeen, kun karja pantiin pois kymmenkunta vuotta sitten. Into tehdä oli ollut jo aiemminkin, mutta nyt siihen vapautui aikaa. Silti Kirkelää harmittaa, kun ideoita on niin paljon, ettei kaikkia ehdi toteuttaa.

Hän kauhistelee epäaitoja materiaaleja ja pyrkii käyttämään vain luonnosta löytyviä aineksia. Luontoa tarkkaillessa teosten hahmot alkavat kuin itsekseen ilmaantua eteen. Pellon laidassa ruokailevia risulintuja pitää katsoa kaukaa, keittiönikkunasta. Läheltä katsottuna ne ovat vain tavallisia risukasoja tikkujen päässä.

Kauko Kovalainen

s. 1938, Puras, Suomussalmi

Laaja piha ulkorakennuksineen tarjoaa suotuisat olosuhteet tehdä mitä tahansa. Mustaksi poltettu gorilla roikkuu käsistään koivussa ja mitä somin hirvi vasoinen ottaa aurinkoa aitan seinustalla. Lisäksi pihapiirissä on lukuisia karhuja, kotkia, pöllöjä ja koiria.

Vanha tupa on muuttunut taiteilijan ateljeeksi, jossa isommat ja pienemmät veistokset ovat sulassa sovussa itse tehty-

jen huonekalujen kanssa. Suomen parhaan karhuveistäjän tittelin aikoinaan saanut Kovalainen on huumorimiehiä. Veistoksissa karhut juopottelevat, kaljupää on onnellinen luonnonkiharoissaan ja nainen seisoo miehen niskan päällä. Pulleaposkinen, puunvärinenä hehkuva reliefi tuo mieleen mykeneläisten kultaiset kuolinnaamiot.

Karhu on mieluisa aihe, vaikka tarinan alku on ikävä: kontio tappoi Kovalaisen oman koiran. Vuosikymmenet metsässä liikkueessa on opettanut Kovalaisen ”kurkistamaan puun sisään ja katsomaan, mitä seassa on”.

Arvo Pyykkönen

s. 1943, Suomussalmi, Ahjola

”Hirveen meni 24 metriä”, kuvailee eläkkeellä oleva junanlähettäjä Arvo Pyykkönen luonnollista kokoa olevaa valokaapelista tehtyä teosta. Ennen valokaapelia hän tahteli siluettieläimiä rautalangasta ja verhosi ne poltti-moilla. Kokeilu alkoi reilut viisi vuotta sitten, kun vaimon kanssa mietittiin kunkin eläimen ulkonäköä. Vitsinä Pyykkönen väänsi eläimet rautalangasta ja sanoi ”jokos nyt uskot?”

Paikkakunnalle tullut valokaapelifirma kuuli Pyykkösen harrastuksesta ja syksyn iltaan syntyi valoshow. Taiteilija innostui kaapelista niin, että pihalla alkoi loistaa kaksiulotteisia erivärisiä eläimiä: hirvi, metso, karhu, minkki, jänis. Nyt harrastukseen on tullut pysähdys, kun valokaapelia voi ostaa vain määrämittäisenä.

Sirkka Pöllänen

s. 1951, Yli-Vuoksi, Suomussalmi

Käsityöt ovat lähellä Sirkka Pölläsen sydäntä, erityisesti keramiikka, jota hän on tehnyt jo yli 20 vuotta. Harrastus on vähitellen vallannut koko Vuokissa sijaitsevan kesä-

kin. Keraamiset elementit koristavat sen pihapiirin asumuksia sisältä ja ulkoa. Pöllänen on suunnitellut itse niin keittiön ja saunan kaakelit, ikkunapuitteiden koristeet kuin kantojen päällä seisovat pienoistalot, humoristiset veistokset ja eläinhahmoiset maljakot.

Eero Schroderus ja vieraat

Heinilahti, Suomussalmi

Schroderuksen kesämökin rantamaisemassa voi nähdä Stalinin, Karita Mattilan, Veikko Lavin ja työvoimatoimiston virkailijan. Mökkivieraat ovat saaneet jättää oman käyntikorttinsa pölkkyä pihaan ja hahmoja on rakennettu useimmiten yhdessä lasten kanssa.

VAALA

Marko Böhm

s. 1971, Nuojua, Vaala

Tekeminen voi lähteä liikkeelle myös vastaiskusta. Työkseen betonia tekevä Marko Böhm ajatteli talosta taloon kiertävän moottorisahakarhumyyjän käynnin jälkeen, että ”pittää varsin itte kokkeilla”. Moottorisaha käteen ja siitä se lähti. Puolentoista vuoden jälkeen pihamaalle Vaalaan on syntynyt varsinainen karhukansa.

Enni Huotari

s. 1920, Suutarinkylä, Vaala

Punatiilisen navetan edessä komeat, luonnollisen kokoiset betoniveistokset muodostavat eheän kokonaisuuden. Hevosten kanssa pikkutyöstä asti töitä tehnyt Enni Huotari halusi kunnioittaa suomenhevosta tekemällä tästä veistoksen. Hän kysyi neuvoa kajaanilaiselta kuvanveistäjältä Hynysen Matilta ja sai erinomaiset ohjeet: rautaa pitää käyttää paljon, ei kipsiä sekaan! Pian syntyivät myös Jussi ja kuokka, Pieta-nainen ja maahiset. Enni Huotari on ollut perustamassa paikkakunnalle kuvataideyhdistystä ja ollut monessa mukana. Huotarin taidetta on esillä kesäisin hänen omassa navettagalleriassaan.

Pauli Huotari

s. 1953, Manamansalo, Vaala

Korttipelipöydän alapintaan veistetty Lainvartija-leijona varmistaa, ettei tämän pöydän ääressä käytetä vilppikortteja. Pelaamisen vaarallisuus ja elämän veitsenterällä oleminen inspiroivat Pauli Huotaria työstämään pelipöydän kahdeksalle hengelle. Lähtökohtana oli Steve McQueenin tähdittä-

Enni Huotari, Vaala

mä Sinsilla Ticket -elokuva.

Pikkutarkan käsityön tekijä yllättää roolipuvuillaan ja kenties Huotarin taiteilijaminää kuvastaa paremmin hänen pukutaiteensa: Uncle Sam ja Kalkkilaivan kapteeni -puvut hätkähdyttävät vastaantulevia. Huotarin pitkälle hioutuneessa filosofiassa Pakko nousee Jumalan yläpuolelle. Taiteen on hänen mielestään kosketettava ihmisen sisintä.

Niilo Konttinen

s. 1923, Uukunniemi

Omintakeiset kultamaalatut puuleikkaukset ovat vallanneet Niilo Konttisen kotiinsa rakentamat huonekalut, verholaudat ja ovenpielet. Mallina on käytetty mm. lehdistä nähtyjä ornamentteja ja kiinalaisia kirjoitusmerkkejä. Vintillä on huonekalutehdas, jossa valmistuvat ”ukkokodin” huonekalut ja sukulaisten syntymäpäivä- ja valmistujaislahjat. Karjalan evakko on ollut töissä mm. Moskovan ja Tukholman Suomen suurlähetystöissä sekä Puolassa ja Irakissa. Kukkien valtaamalle pihalle hän on veistänyt lintuja.

Kosti Korolainen

s. 1931, Kestilä

Lähes itseoppinut öljyvärimaalari on Oulun taiteilijaseuran perustajajäsen. Itse rakennetun linnamaisen talon ylätornissa komeilee kivimosaiikista tehty karhu. Portinvahtina on betonista tehty metsän kuningas, jonka rosoisuus paljastaa Korolaisessa piilevän ITE-taiteilijan.

Kalle Lindholm

s. 1948, Kolari

Kokeilenpa, ajatteli metsurina 25 vuotta työskennellyt Kalle Lindholm, kun alkoi sahata ensimmäisiä eläinveistoksiaan. Se lähti sujumaan ja nyt on lähes kymmenkunta vuotta tehty tilauksesta eläimiä (karhuja, metsoja, ilveksiä, huuhekajia) mutta myös ihmishahmoja. Veistosten tumma ja näyttävä pinta saadaan polttamalla. Koljonvirran SM-kisoihin hän teki vapaamman taiteellisen kokeilun nimeltä Tulevaisuus. Taivalkosken metsäoppilaitoksen opettajalla on haastava työ edessä, kun pitäisi taikoa asiakkaalle hevonen, ja yhdestä puusta.

Kerttu Mehtälä

s. 1945, Kuhmo

Eläkkeelle jäätyään Kerttu Mehtälä ei jäänyt toimeettomana ”lasista katsomaan”. Pelson historiaa kerättiin juuri talteen ja siinä yhteydessä Mehtälä keksi tarinan, miten Pelsonsuo oli syntynyt. Lumotun hallan maa tarina sai jatkoksi betonista tehty veistokset, joita on tehty yhdessä myös kylälaisten ja erityisesti lasten kanssa. Elämyspuistossa on satakunta teosta: hiidet ja jättiläiset yhdessä metsäneläinten kanssa. Mehtälä itse kertoo, että teokset ovat syntyneet ”kiireisen ihmisen tyhjyyteen”.

Ojanperän veistosmetsä /
Einari Heiskanen

Ojanperän kauppaä lähestyvä autoilija säi-
kähtää helposti: juokseeko hirvi metsästä au-
ton eteen? Pohjoissavolaisen Einari Heiskanen
betoniset veistokset muodostavat metsikköön
kotimaisten eläinten tarhan: susi, karhu,
hirvi, poro, kotka ja joutsenet levittäytyvät
maastoon sulassa sovussa.

Paavo Tienhaara
s. 1923, Seinäjoki

Voimalaitokset, satamatyöt, kaivokset ja
kanavat ovat kierrättäneet Vaalassa asuvaa
rakennustyöläistä paikkakunnalta toiselle.
Paavo Tienhaara kertoo mielellään teostensa
syntyvaiheista: miten uimahyppäjän, voi-
mamiehen tai himotangoilijan vartalon osaksi
löytyi sopivan näköinen juurakko. Tärkeim-
mät osat kun löytyvät vasta maan alta.
”Siellähän se odotti häntä se juurakko,
ja pitihän se käydä hakemassa. Kuori pois ja
siinä se on valmiina: puhdas luonnontuote!”

VUOLIJOKI

Matias Keskinen
1922-1997

Matias Keskinen muistetaan erityisesti vuon-
na 1989 tuhoutuneesta UKK-monumentista.
Näkyvimpiin suomalaisiin kansantaiteilijoi-
hin lukeutuva Keskinen oli paitsi kekkosiin
keskittynyt monumenttitaiteilija myös mainio
humoristi ja steppaava lavaesiintyjä.

Matti Paakkari
s. 1954, Raahel

Varhaiseläkkeelle siirtynyt sähköasentaja ei
malttanut sittenkään olla paikoillaan ja luo-

vuus iski ”joutilaaseen”. Matti Paakkari tekee
karhuja ja lintuja tilauksesta. Talo on tieteni-
kin itse tehty, samoin kodin huonekalut lasten
leikkikaluja myöten. Maalaaminen kiinnostaa
myös ja leikkisän intohimon kohteena ovat
maaseudun lukuisat navetan seinät.

Onni Piirainen
s. 1938, Rastinkylä, Kuhmo

”Kun on metsissä kulkiessa risuihin kaatunut,
nähty läheltä metsän, niin siitä se on tul-
lut”, kertoo Onni Piirainen pilke silmäkulmas-
sa. Hän on omien sanojensa mukaan moni-
puolinen hommamies, ”kun on Luoja antanut
kykyjä”. Eläinveistosten teko alkoi kuitenkin
vasta vuonna 1974, kun hän tuli uskoon. Nyt
pihamaata koristavat kolmisenkymmentä
karhua, oravaa, kettua ja hanhea. Pöllöjä on
luvassa tulevaisu kesäksi. Betoniveistosten
lisäksi hän sahaa isoja ja kovertaa pieniä kar-
huja. Veljessarjan kaksi muutakin taiteilevat,
puuveistoksia tai öljymaalauksia.

Matrikelin teoskuvat: Pekka Agarth, Pirjo
Immonen, Irja Samoil ja Arto Tulima

ITE KORVESSA –NÄYTTIELYT KAINUUSSA:

Kajaanin taidemuseo **3.6. – 16.9.**

Jätkänsaari ja Jalonniemi, Suomussalmi **9.6. – 29.7.**

Galleria Veturi sekä kulttuurirata, Vaala **10.6. – 31.8.**

Kuhmon rantaraitti ja Juminkeon ympäristö **11.6. – 31.8.**

Askanmäki, Puolanka **29.6. – 31.7.**

JURYTETTY ITE-TAITEEN NÄYTTIELY:

Mieslahden Opisto, Paltamo **15.6. – 31.8.**

Sirkka Keräsen uskonnollisaiheisia maalauksia Ristijärven kirjastolla **2.7. – 31.8.**

ITE-TAPAHTUMAT KAINUUSSA:

Ohjelmalliset **ITE-iltamat** Suomussalmen työväentalolla **9.6.**

Kainuulaisten **ITE-taiteilijoiden tapaaminen** Nivan koululla Hyrynsalmella **29.6.**

Kuhmolainen **ITE-performanssipäivä** vanhalla urheilukentällä **1.7.**

• **ITE-asiantuntijaluentoja** mm. Puolangalla, Kajaanissa,
Suomussalmella, Hyrynsalmella ja Ristijärvellä

• **Yhteisötaideteos** Nakertajan kylätalon,
Vanahiksen pihapiirissä kesä-elokuussa

Kirjoittajat

Arja Elovirta

FL, taidehistorioitsija, Taide lehden päätoimittaja 2006 , Helsinki

Veli Granö

Valokuvaaja, taiteilija, Helsinki

Minna Haveri

TaM, kuvataideopettaja, taidekasvatuksen jatko opiskelija, Helsinki

Maria Helo

FM, perinteentutkija, Kajaani

Pirjo Immonen

FM, taidemuseon intendentti, Kajaani

Auli Jämsänen

FT, vs. yliopettaja, Jyväskylä

Maria Kalliokoski

MMM, toimittaja, Kajaani

Laura Kauppinen

taidekasvattaja, Helsinki

Helena Lonkila

FM, tutkija, Jyväskylän yliopisto

Erkki Pirtola

taiteilija, videodokumentoiija, toimittaja ja kirjoittaja, Helsinki

Pessi Rautio

FK, amanuenssi ja kriitikko, Helsinki

Sarianne Hartonen

MA, toimittaja, Helsinki

Juha Saitajoki

TaT, kuvataiteilija, Helsinki

Arja Teikola

valokuvaaja, Sotkamo

Elina Vuorimies

FM, projektikoordinaattori, Kaustinen

Tuija Wahlroos

FM, Gallen Kallelan Museon johtaja, Espoo